

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi
Arkeoloji Anabilim Dalı
Klasik Arkeoloji Yüksek Lisans Programı

**LAODIKEIA’NIN BOYA BEZEMELİ
HELLENİSTİK DÖNEM KREMASYON KAPLARI**

Fatma KIYAK

TEMMUZ 2019
DENİZLİ

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ**

**Yüksek Lisans Tezi
Arkeoloji AnaBilim Dalı
Klasik Arkeoloji Yüksek Lisans Programı**

**LAODIKEIA’NIN BOYA BEZEMELİ
HELLENİSTİK DÖNEM KREMASYON KAPLARI**

Fatma KIYAK

**Danışman
Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK**

**Temmuz 2019
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Klasik Arkeoloji Anabilim Bilim Dalı öğrencisi Fatma KIYAK tarafından Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK yönetiminde hazırlanan “**LAODIKEIA’NIN BOYA BEZEMELİ HELLENİSTİK DÖNEM KREMASYON KAPLARI**” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 30.07.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı/Danışman
Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK

Jüri
Doç. Dr. Bahadır DUMAN

Jüri
Dr. Öğr. Üyesi Emre ERDAN

Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
06.06.2019 tarih ve ...18-4... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Fatma KIYAK

ÖNSÖZ

Tüm canlılar için geçerli olan ölüm, hayatın sona ermesi kimi inançlara göre de ruhun sonsuzluğa ulaşmasıdır. Bu inançla insanlar öbür dünyada ruhun huzur içinde varlığını sürdürebilmesi için sadece ölülerini gömmekle yetinmemiş, beraberinde çeşitli ritüeller uygulamışlardır. Gömü biçimleri, mezar tipleri ve ritüelleri, toplumun inançları, bölgenin coğrafi özellikleri ve diğer toplumlarla olan etkileşimleri sayesinde çeşitlenmiş ve zamanla değişikliklere uğramıştır. Bu yüzden mezar ve mezarlıklar, bir toplumdaki sosyal yapıyı, ekonomik düzeyi, öteki dünya inançlarını ve buna bağlı olarak uygulanan ritüelleri yansıtır.

Laodikeia Nekropol'ünde yapılan kazı çalışmaları kentin, sosyal yaşantısı, inançları, gömü gelenekleri, nekropol alanların yayılımı, mezar tipleri ve mezar inşasında kullanılan malzemeleri hakkında önemli bilgiler edinmemizi sağlamış ve çalışmalar Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları) Laodikeia Çalışmaları 1/1-2 adlı yayında detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Elde edilen veriler sonucunda kentte birincil ve ikincil kremasyon izlerine rastlanması inhumasyon gömü biçiminin yanında kremasyon geleneğinin de uygulandığını kanıtlamıştır. Bu Yüksek Lisans çalışmasında, ikincil kremasyon uygulamasının somut örnekleri olan Laodikeia Hellenistik Dönem Boya Bezemeli Kremasyon Kaplarının form ve bezeme özellikleri değerlendirilmiştir. Laodikeia ve Lykos Vadisi içinde yer alan önemli kentlerde görülen ölü gömme gelenekleri de incelenerek yerel üretim olduğu düşünülen kapların ölü gömme geleneklerinin zenginliğine ve çeşitliliğine katkı sağlamış oldukları görülmektedir.

Üniversite öğrenimim ve mesleğimde tecrübe kazanma şansına ulaştığım Laodikeia kazı çalışmalarının bir parçası olmama vesile olan, çalışma hayatım boyunca engin bilgi ve tecrübelerini esirgmeden her daim yol gösteren, bu tez konusunun belirlenmesinde, konu ile ilgili bilgi ve materyallere ulaşmamı sağlayan, tez süresince yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK Hocama sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Arkeoloji alanındaki birikimleriyle öğrencilik ve meslek hayatımda her daim bana yol gösteren sevgili hocalarım Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT ve Yrd.Doç.Dr. Mustafa BÜYÜKKOLANCI başta olmak üzere Doç.Dr. Bahadır DUMAN'a, Dr. Öğr. Üyesi Erim KONAKÇI'ya, Dr. Öğr. Gov. Mustafa BİLGİN'e, Öğr. Gov. Mehmet OKUNAK'a, teşekkür ederim. Ayrıca meslek hayatımda her daim yanımda olan

bilgilerini ve tecrübelerini benimle paylaşan ve yıllarca beraber çalıştığım dostum ve sevgili hocam Arş. Gör. Ayşem SEZGİN'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Üniversite yıllarımda taşındığım ve yıllarca omuz omuza beraber nice zamanlar geçirdiğim her zaman kalbimde olan sevgili dostlarım ve meslektaşlarım Emre EKİN, Sinem ÇELİK, Seçil KAYACIK'a ve tez aşamasında teknik ve manevi anlamda her zaman beni destekleyen meslektaşım Kübra ÇALIŞIR'a ayrıca tezimin hazırlanma, okunma sürecinde bilgisini benimle paylaşan, kütüphanesini bana açan ve desteğini her zaman hissettiğim sevgili dostum, Arkeolog Ayşe Gül ARIĞ'a teşekkürlerimi sunmak isterim. Ayrıca Laodikeia Nekropol kazılarında görev alan tüm kazı ekibi ve çalışma arkadaşlarıma da teşekkürü bir borç bilirim.

Yaşamımın en büyük destekçileri olan ve beni sevgiyle yetiştiren sevgili annem Şermin RENÇBER başta olmak üzere babam Cemil RENÇBER ve kardeşlerim Erman ve Muharrem RENÇBER'e gösterdikleri fedakarlıklar sayesinde oluşan bu çalışma için sonsuz teşekkürler. Ayrıca çalışmam boyunca beni destekleyen ve konu hakkındaki fikirleriyle bana yol gösteren bu dünyadaki en büyük şansım, eşim Arkeolog Hüseyin KIYAK'a ve dünyamıza varlığıyla anlam katan benim küçük meleğim, canım oğlum Çağan Bartu'a teşekkürler.

Fatma KIYAK
Denizli, 2019

ÖZET

LAODIKEIA'NIN BOYA BEZEMELİ HELLENİSTİK DÖNEM KREMASYON KAPLARI

Kıyak, Fatma
Yüksek Lisans Tezi
Arkeoloji ABD
Klasik Arkeoloji Yüksek Lisans Programı
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK
Temmuz 2019, 139 Sayfa

Phrygia Bölgesi'nde bulunan Laodikeia Antik Kenti, günümüzde Denizli İli'nin 6 km kuzeyinde, Eskihisar, Goncalı, Bozburun ve Korucuk mahalleleri sınırları içinde Lykos Vadisi'nin ortasında yer alır. Kent, Seleukoslar Kralı II. Antiokhos tarafından eşi Kraliçe Laodike adına, MÖ 3. yy'ın ortalarında (M.Ö. 261-253) kurulmuştur. Hippodomik planda kurulan antik kentin üç tarafı ırmaklarla çevrilmiş ve bu ırmakların arasında kalan yüksek bir platform üzerinde kurulmuştur. Kentin dört tarafını geniş nekropol alanları çevirmiştir. Laodikeia Nekropolü genel olarak, Geç Klasik-Hellenistik Dönem'den, Erken Bizans Dönemi'ne kadar kullanım görmüştür.

2005-2009 ve 2015 yılları arasında Laodikeia'da yürütülen çalışmalarda çoğunluğu Kuzeydoğu Nekropolü'nde olmak üzere Batı, Doğu ve Kuzeybatı Nekropolü'nde birer örneği bulunan 33 adet kremasyon kabı bulunmuştur. Bu kaplardan teziminiz konusunu oluşturan boya bezemeli grubun 22 adet olduğu tespit edilmiştir. Laodikeia'da ikincil kremasyon geleneğinin varlığını kanıtlayan kremasyon kapları amphora, pelike, pithos-çömlek, krater-stamnos ve çömlek gibi formlardan oluşmaktadır. Kremasyon kapları bazı istisnalar hariç kiremit çatma mezarların yakınlarında, aralarında gelişi güzel ve doğrudan toprak üzerine yerleştirilmişlerdir. Kremasyon gömülerde az sayıda da olsa mezar buluntularına rastlanması hediye anlayışının bu gelenek içinde sürdüğünün ve Laodikeia'da uygulandığının en önemli kanıtlarındandır. Kremasyon kaplarının ağzının kapatılması için kullanılan kapaklar bazen kâse, tabak olabilirken kiremit parçalarının da kapak olarak kullanıldığı görülmektedir.

Laodikeia nekropol kazılarında açığa çıkarılan kremasyon kaplarının, buluntu konumları, mezar buluntuları, ağızlarına yerleştirilen kaselerin tipolojik özellikleri ve diğer mezarlarla olan konumları değerlendirildiğinde MÖ 2. yy ile MS 1. yy'ın ikinci yarısı arasında kullanım gördükleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lykos, Laodikeia, Ölü Gömme Gelenekleri, Kremasyon, Kremasyon Kapları

ABSTRACT

PAINTED HELLENISTIC PERIOD CREMATION VASES OF LAODIKEIA

Kıyak, Fatma
Master Thesis
Archaeology Department
Classical Archaeology Master Programme
Adviser of Thesis: Prof. Dr. Celal Şimşek
July 2019, 139 Pages

The ancient city of Laodikeia, located in the Phrygia region, is located 6 km north of Denizli, in the middle of the Lykos Valley within the borders of Eskihisar, Goncalı, Bozburun and Korucuk districts. The city was founded by II. Antiochus, King of Seleucid, in the middle of the 3rd century BC (261-253 BC) in the name of his wife Queen Laodike. The ancient city founded in a hippodomic plan was surrounded by rivers on three sides and it was founded on a high platform between these rivers. Large necropolis areas surrounded the four sides of the city. The Laodikeia Necropolis was generally used from the Late Classical-Hellenistic Period to the Early Byzantine Period.

Between the years 2005-2009 and 2015, during the studies carried out in Laodikeia 33 cremation vases (urns) were found in the West, East and North West Necropolis, most of them were in the North East Necropolis. It has been determined that the paint decorated group which constitutes the subject of our thesis is 22 pieces. The cremation vases (urns) proving the existence of the secondary cremation tradition in Laodikeia consist of forms such as amphora, pelike, pithos-pottery, crater-stamnos and pottery. With some exceptions, the cremation vases (urns) were placed near the tile-cut tombs randomly and directly on the soil. Running into the small number of grave finds found in cremation burials is one of the most important proofs that the concept of gift continued in this tradition and was applied in Laodikeia. It is seen that the lids used to close the mouth of cremation vases (urns) can sometimes be bowls and plates while tile pieces are used as lids.

When locations of the finds, finds of the graves, the typological features of the bowls placed on their mouths and their positions with other graves of the cremation vases (urns) which have been unearthed in the excavations of the necropolis of Laodikeia are evaluated, it has been determined that they were used between the 2nd century BC and the second half of the 1st century AD.

Key Words: Lycos, Laodicea, Burial Customs, Cremation, Cremation Vases (urns)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
GİRİŞ	1
AMAÇ-KAPSAM	2
YÖNTEM	3

BİRİNCİ BÖLÜM

LYKOS VADİSİ VE ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

1.1. Lykos Vadisi'nin Coğrafi Konumu ve Tarihçesi	4
1.2. Lykos Vadisi Ölü Gömme Gelenekleri	5
1.2.1. Hierapolis	6
1.2.2. Trapezopolis	8
1.2.3. Attouda	9
1.2.4. Tripolis	11
1.2.5. Kolossai	13

İKİNCİ BÖLÜM

LAODIKEIA ANTİK KENTİ

2.1. Tarihi Coğrafya	15
2.2. Laodikeia Nekropolü Yayılım Alanları	20
2.3. Laodikeia Ölü Gömme Gelenekleri	24
2.3.1. Tümülsü	26
2.3.2. Tonozlu Mezarlar	27
2.3.3. Mezar Evler	28
2.3.4. Tapınak Mezar	29
2.3.5. Kubbeli-Arkosoliumlu Mezarlar	29
2.3.6. Hypogeionlar	30
2.3.7. Örgü Tekne Mezarlar	31
2.3.8. Pişmiş Toprak Silindirik (Torpido Gövdeli) Mezarlar	31
2.3.9. Pişmiş Toprak Küvet Mezar	32
2.3.10. Lahit Ve Ostothekler	32
2.3.11. Kiremit Çatma Mezarlar	34
2.3.12. Basit Toprak Mezarlar	35
2.3.13. Urnalar	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KREMASYON

3.1. Kremasyon Geleneği	37
-------------------------------	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
LAODIKEIA’NIN BOYA BEZEMELİ HELLENİSTİK DÖNEM
KREMASYON KAPLARI

4.1. Laodikeia Kremasyon Kapları.....	47
4.2. Boya Bezemeli Kremasyon Kaplarının Buluntu Alanları.....	47
4.3. Laodikeia Boyama Bezemeli Kremasyon Kapları	50
4.3.1. Amphora Formlu Kremasyon Kapları.....	53
4.3.2. Pithos-Çömlek Formlu Kremasyon Kapları	58
4.3.3. Krater-Stamnos Formlu Kremasyon Kapları.....	59
SONUÇ	62
KATALOG	66
KISALTMALAR	87
KAYNAKLAR	88
RESİMLER LİSTESİ	107
RESİMLER.....	111
LEVHALAR	132
ÖZGEÇMİŞ	139

GİRİŞ

Öteki dünya inancı, çağlar boyunca yaşamış toplulukların ölü gömme adetlerinin oluşmasındaki en büyük etkidir. Ölü kültürünün oluşmasını, ritüellerin gelişmesini sağlayan bu inanç olmasa Ölü Kültü'nün Orta Paleolitik Çağ'dan günümüze kadar süregelen bir devamlılığa sahip olması belki de söz konusu olmayacaktı. Neandertallerle başlayan insanoglunun ölümlerini gömme geleneği; gömü tarzı, ölümlerin kişisel eşyaları, mezar hediyeleri, mezar tipleri, dinsel inanışları ve çeşitli sosyo-ekonomik farklılıkları sonucunda değişiklikler yaşanarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Ölen kişinin bedeninin bozulmasını önlemek için oluşan gömü biçimleri de aynı zamanda kişilerin yaşadıkları dönemi ve toplumları belirlemek için kullanılabilecek en iyi yöntemlerden biridir.

Mağaralarla başlayan daha sonra evlerin tabanlarının altına açılan basit çukurlarla devam eden (ceset halinde) inhumasyon gömü geleneği yerleşik hayatla birlikte yaygın hale gelmiş, farklı mezar tiplerinde uygulanarak günümüze kadar kullanılmıştır. Kremasyon gömü biçimi ise cesedin yumuşak dokularının tamamen, kemiklerinin ise belirli ölçülerde boyut ve biçimlerini kaybedinceye kadar yakılması ve kalan kemik parçaları ve küllerin ya doğrudan toprağa açılan çukura ya da mezar kabına (urna) yerleştirilmesiyle sonuçlanan gömü biçimidir. Neolitik Çağ'dan itibaren Yakındoğu'nun neredeyse tamamında görülmeye başlayan kremasyon geleneğinin, ceset gömmeler kadar yaygın olmasa da çeşitli kültür bölgelerinde bilindiği açıkça görülmektedir.

Kremasyon geleneğinde ölen kişiyi yakma yoluyla ruhun bedenden kurtulup başka bir varoluşa ulaştığı yani inhumasyon geleneğinde olduğu gibi öteki dünya anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Ancak kremasyon gömü biçiminin neden ve niçin uygulandığı konusunda farklı açıklamalarda bulunmaktadır. Bunlar; toplumun inançları, ölen kişi ve ailenin tercihleri, yaşadığı yerden uzakta ölen kişilerin ceselerin taşınmasındaki kolaylık gibi etkenlerin sonucunda oluştuğu söylenebilir. Ayrıca yapılan araştırma ve kazı sonuçlarında günahsız sayılan bebeklerin cesetlerinin yakılmadığının görülmesi, genç ve yetişkin bireylerin günahlarından arınmak için bu gömü biçimini kullanmış olabilecekleri de varsayılmıştır.

Kremasyon uygulaması sonrasında urnaların içerisine arda kalan kemik parçaları ve küllerinin yerleştirilmesi Geç Neolitik Çağ'dan itibaren uygulanan bir gelenek olup

Anadolu'daki en eski verilerini şimdilik İstanbul-Yenikapı kazılarında bulunmuş olan ağzı taş ya da çanak parçalarıyla kapatılıp toprak içine gömülen kremasyon kapları oluşturur. Kremasyon geleneğinin varlığını kanıtlayan bu kapların yapılan kazı ve araştırmalar sonucunda Anadolu'da Neolitik Çağ'dan Roma Dönemi'ne kadar kullanıldığı görülmektedir. Kremasyon uygulamasının en önemli kanıtlarından biri sayılan ve konumuzu oluşturan kremasyon kapları, bulunduğu bölgenin özelliklerini yansıtan farklı boyutta, cinste ve tipte kaplardan oluşmaktadır. Bu kaplar, günlük kullanıma uygun formlara sahip olup Laodikeia Nekropolünde amphora, pithos-çömlek, krater-stannos, pelike, çömlek gibi farklı tiplerden oluşmaktadır. Laodikeia Nekropol alanlarında yapılan kazı çalışmaları sonucunda elde veriler, kremasyon kaplarının kentte MÖ 2. yy'ın ikinci yarısından MS 1. yy'ın ikinci yarısına kadar uzun bir süre kullanıldığını göstermektedir.

AMAÇ-KAPSAM

Laodikeia Antik Kenti, Lykos Vadisi'nin tarımsal verimliliği, termal su kaynakları, zengin, mermer ve kaliteli traverten ocakları ile önemli ticaret yollarının kesiştiği stratejik konumu sebebiyle Hellenistik Dönem'den itibaren Anadolu Coğrafyası'nda önemli bir yerleşim yeri olma özelliğine sahiptir. Lykos Vadisi içinde metropol kent özelliği taşıyan Laodikeia; dört bir yana yayılan nekropol alanları ile vadi içinde yer alan diğer kentlerinde sosyal yaşantıları, inanç siteleri, ölü gömme gelenekleri ve mezar tiplerinin çeşitliliğine ışık tutacak şekilde önemli veriler elde etmemizi sağlamıştır.

Lykos Vadisi içinde ikincil kremasyon gömü geleneğinin varlığını kanıtlayan kapların Laodikeia Nekropolü'ndeki kazılar sonucunda önemli sayıda tespit edilmesi bölgede de kremasyon geleneğinin araştırılması ve örneklerinin belirlenmesi açısından ilgi çekici bir konu haline dönüşmüştür. Bunun sonucunda çalışmamız şekillenmiş, ölü gömme içerisinde kremasyonun önemi ve ikincil kremasyon uygulamalarında kullanılan kap formlarının genel hatlarıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca elde edilen veriler ışığında Laodikeia Hellenistik dönem boya bezemeli kaplarını oluşturan formların belirlenmesi, sınıflandırılması ve bezeme anlayışlarıyla birlikte kapların yerel üretim olup olmadığı konusunun da belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca kremasyon kaplarının ölü gömmedeki yerinin anlaşılması için buluntu konumları, mezar hediyeleri ve ağızlarına kapatılan kâse ve tabakların işlevselliğinin araştırılması da diğer bir amacımızı oluşturmaktadır. Tez kapsamında Laodikeia nekropol alanlarında

gerçekleştirilen kazı çalışmalarında bulunan hellenistik dönem boya bezemeli kremasyon kapları ele alınmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Öncelikle ilk bölümde Lykos Vadisi içerisinde coğrafi konumun sağladığı avantajla beraber önemli kentler kurulmuş olup yapılan araştırma ve kazı çalışmaları sonucunda vadide gelişen ölü gömme gelenekleri genel hatlarıyla aktarılmıştır. İkinci bölümde Laodikeia kentinin ölü gömme gelenekleri, mezar tipleri ve ölü hediyeleri değerlendirilmiş olup komşu kentlerle olan sosyo-kültürel etkileşimleri aktarılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise Neolitik Çağ'dan itibaren Yakınoğu'nun neredeyse tamamında görülmeye başlayan kremasyon geleneğinin farklı merkezlerdeki uygulama yöntemleri ile ikincil kremasyonda kullanılan urna kaplarının formları ve bu kapların Anadolu'da yer alan önemli merkezlerdeki kullanımı hakkında bilgiler verilmiştir. Ana bölümde ise kazı çalışmalarında ele geçirilen urnalar içinde yer alan ve “Laodikeia'nın Boya Bezemeli Hellenistik Dönem Kremasyon Kapları”nı temsil eden urnaların sayısı ve formları belirtilmiş, ağzına yerleştirilen kapak veya kâse formlarından bahsedilmiştir. Bu kremasyon kaplarının hediyeleri değerlendirilip formları hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca kapların buluntu yerleri-konumları tek tek incelenerek bu gömme biçiminde uygulanan yöntemleri tespit edilmiştir. Amphora, Pithos-çömlek, Krater-Stamnos gibi tiplere ayrılan boya bezemeli kapların form, hamur-astar özellikleri ve bezemeleri detaylı bir şekilde araştırılarak aktarılmaya çalışılmıştır.

Tez içinde değerlendirmeye alınan kremasyon kaplarının katalog ve kazılar sonucunda elde edilen tüm verileri Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları) Laodikeia Çalışmaları 1/1-2” adlı yayın ve “Laodikeia Nekropolü'nden Kremasyon Kapları” adlı makaleden alınmıştır. Ayrıca tez çalışması kapsamında, eserlerin tüm teknik özellikleri için kullanılan çizim, katalog ve fotoğraflar Laodikeia kazısı arşive aittir.

1. LYKOS VADİSİ VE ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

1.1. Lykos Vadisi'nin Coğrafi Konumu ve Tarihçesi

Antik Dönem'de Lykos (Çürüksu) Vadisi, günümüzdeki Denizli Ovası küçük ama verimli coğrafik özelliklere sahiptir. Vadi, Ege Bölgesi'nin iç bölümünün de yer alırken güneyinde Babadağ (Salbakos) dağ silsilesi, kuzeyde Çökelez Dağı, güneydoğuda Honaz (Kadmos) Dağı, batıda ise Buldan Sazak Dağı ile çevrelenmiştir. Vadi'nin kuzeybatısında bulunan Büyük Menderes (Maiandros) Nehri, Dinar'dan (Apameia) doğar, Söke Ovası'nı geçerek Ege Denizi'ne ulaşır. Vadiye adını veren Lykos (Çürüksu) Nehri ise Honaz (Kadmos) Dağı eteklerinden doğarak Lykos (Çürüksu) Vadisi'nin ortasından geçip, Sarayköy yakınında Büyük Menderes Nehri ile birleşir¹(Resim 1).

Phrygia Bölgesi'nin en batı ucunda bulunan Lykos Vadisi'nin, güneyindeki Salbakos (Babadağ) Dağı Phrygia-Karia bölgelerinin ortak sınırını, kuzeybatıda bulunan Büyük Menderes Nehri Lydia sınırını, güneybatıda bulunan Söğüt Dağı ise Phrygia-Pisidia bölgelerinin coğrafi sınırını oluşturur. Lykos Vadisi bu konumu nedeniyle iç kesimlerde Apameia'ya (Dinar), güneyde Kibyra (Göhlisar) üzerinden Perge ve Side'ye, batıda Ephesos ve Miletos'a, kuzeybatıda ise Sardeis'e (Salihli) kadar uzanan ana yolların merkezindedir ve dolayısıyla ticaret yol ağının kavşak noktasındadır. Vadi aynı zamanda Persleri Akdeniz'e bağlayan Kral Yolu'nun da kolu üzerinde yer almaktadır². Yolların geçiş güzergâhında bulunan ve binlerce yıldan günümüze kadar coğrafi önemini sürdüren vadide en erken veri Çökelez Dağı'nın güneydoğu eteklerinde bir traverten ocağında tesadüfen bulunan ve MÖ 1.200.000 yıl öncesine tarihlendirilen Homo erectus'a (Denizli-Kocabaş Adamı) ait kafatasıdır³. Bunun dışında bölgedeki yerleşim yerlerine ait en erken arkeolojik veriler, Çivril, Baklan ve Çal Ovası höyüklerinde Geç Neolitik (MÖ 6. bin ortaları) ile Laodikeia Batı Nekropolü Kandilkırı Mevkii'nde tespit edilen Erken Kalkolitik Dönem'e (MÖ 5500) ait seramik buluntularıdır⁴. Ayrıca Kolossai Höyük⁵'de Geç Kalkolitik (MÖ 4. bin ortaları) ve

¹ Şimşek 2013a, 35; Şimşek 2017a, 1.

² Ramsay 1960, 36; Şimşek 2013a, 39.

³ İlk bulunduğu 500 bin yıllık olduğu tahmin edilen Homo erectus fosili için, kesin yaşının belirlenmesi amacıyla Fransa'nın Marsilya Üniversitesindeki laboratuvarında, paleomanyetizma ve kozmik radyasyon yöntemleri uygulanmış ve fosilin 1,2 milyon yaşında olduğu tespit edilmiştir. Vialet et al. 2013; AYTEK 2014, 69.

⁴ Şimşek 2012, 586–590, Res. 13-14; Şimşek 2013a, 27, 47, 467–470, Res. 676; Şimşek 2014a, 44, Res. 8; Dedeoğlu 2014, 34; Oğuzhanoglu-Akay 2015, 25, Tablo 2.

Akhan Mezarlığı⁶'nda ise Erken Tunç Dönemi'ne (MÖ 3000-1200) tarihlendirilen buluntular da ele geçirilmiştir. Lykos Vadisinde, Demir Çağı (MÖ 1200-547/546), Pers Satraplığı [MÖ 547/546-333/331, Arkaik (MÖ 650-480) ve Klasik Dönem (MÖ 480-300)] ile Hellenistik (MÖ 300-30), Roma İmparatorluk (MÖ 30-MS 395) ve Bizans Dönemi (MS 395-1206/1208) yerleşimlerini gösteren arkeolojik veriler de tespit edilmiştir⁷. Lykos Vadisi içindeki Höyük yerleşimleri olarak; Asopos Tepesi, Kumkısıık, Beylerbeyi, Duacılı, Akköy, Irlıganlı, Akhan, Karakurt, Kolossai ve Kaklık höyüklerini ve Hellenistik Dönem yerleşmeleri olarak; Laodikeia, Hierapolis, Attouda (Sarayköy-Hisarköy), Trapezopolis (Babadağ-Bekirler Köyü), Karura (Sarayköy-Tekkeköy), Tripolis (Yenicekent) ve Thiounta (Gözler Kasabası) kentlerini sayabiliriz⁸.

1.2. Lykos Vadisi Ölü Gömme Gelenekleri

Lykos Vadisi'nde Homo erectus'a ait MÖ 1.200.000 yıl öncesine tarihlendirilen kafatası ve diğer arkeolojik veriler ışığında Erken Kalkolitik Dönem'den günümüze kadar yerleşmenin devam ettiğini söyleyebiliriz. Lykos Vadisi'nin batı, iç ve güneybatı Anadolu'yu birbirine bağlayan coğrafi konuma sahip olması, iklimin uygunluğu, toprakların verimliliği ve su kaynaklarının bolluğu, vadinin her dönemde önemli merkez olmasını ve vadinin ekonomik, siyasi yönden hızla gelişmesini sağlamıştır⁹. Ayrıca kuzguni siyah renkli yünün buradaki koyunlardan elde edilmesi bölgede tekstil ticaretin gelişmesini sağlamıştır. Bu sebeplerden dolayı, antik çağda vadiye kurulmuş kentlerde birçok farklı kültür izlerine rastlanmış ve bu zenginlik ölü gömme adetlerine ve mezar çeşitliliğine de yansımıştır.

Lykos Vadisi'nde inhumasyon ve kremasyon gömü geleneklerinin her ikisinde kullanıldığı yapılan araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir. Ayrıca vadiye ikincil kremasyon gömünün varlığını kanıtlayan kemiklerin yerleştirildiği urna kaplarına da rastlanılmıştır. Nekropol Alanları genel olarak kentlerin ana yolları üzerinde yer almasından dolayı bu ana yolların iki yanına inşa edilmiştir. Ayrıca mezar inşa edilirken yapımında kullanılacak malzemenin çevreden kolay temin edilebileceği alanlar nekropol alanları için tercih edilmiştir. Lykos Vadisi'nde mezar tiplerinin

⁵ Şimşek 2002, 3; Duman – Konakçı 2006, 87; Herodotos ve Ksenophon'da adı geçen Kolossai antik kenti, vadinin Hellenistik Dönem öncesine ait en önemli yerleşimi merkezidir. Kolossai antik kenti hakkında genel bilgi ve kaynakça için bkz. Ruge 1921, 1119-1120; Belke – Mersich 1990, 309-311; Şimşek 2002a, 3-17; Duman – Konakçı 2006, 87-94, Lev. 1-9.

⁶ Şimşek 2013a, 39, Res. 44.

⁷ Şimşek 2013a, 39.

⁸ Şimşek 2013a, 39-44.

⁹ Ramsay 1895, 12; Ramsay 1960, 84-85; Magie 1950, 40-127, Şimşek 1997a, 1-2.

belirlenmesinde dini inanışlar, ailelerin sosyal statüsü, inşa malzemelerinin cinsi ve bölgesel özellikler etkili olmuş ve bu özellikler sonucu mezar tiplerinin çeşitliliği artmıştır. Bölgede en çok kullanılan mezar tipleri tümülüs mezarlar, mezar evler, kaya mezarları, tonozlu mezarlar, traverten örgü tekne mezarlar, kaya oygu mezarlar, pişmiş toprak silindirik lahitler-küvetler, mermer girlandlı-sütunlu lahitler gibi birçok mezar tiplerinden oluşmaktadır.

Coğrafi özelliklerin sağladığı avantaj vadi içerisinde birçok kentin kurulmasına olanak sağlamış, vadide araştırması yapılan Hierapolis, Trapezopolis, Attouda, Kolossai, Tripolis ve Laodikeia'nın ölü gömme gelenekleri genel hatlarıyla aktarılmaya çalışılmıştır.

1.2.1. Hierapolis

“Kutsal kent” anlamına gelen Hierapolis (Pamukkale), Lykos Vadisi'nin kuzeydoğusunda yer alan Çökelez Dağı'nın eteğindeki kireçtaşı düzlüğe yaslanmıştır¹⁰. Hellenistik Dönem'de kurulmuş olan kent, Büyük İskender'den sonra Seleukos hanedanlığı (MÖ 3. yy'da) tarafından denetlenmiş, daha sonra ise Magnesia Savaşı'nda (MÖ 190) Seleukoslar Kralı III. Antiokhos'un, Roma desteğini alan Pergamon Kralı II. Eumenes'e yenilmesinin ardından, Apameia barışıyla birlikte (MÖ 188) yönetimi Pergamon Krallığı'na geçmiştir¹¹. Kentin Hellenistik Dönem öncesindeki kuruluşu hakkında bilgiler yok denecek kadar azdır¹². Şifalı suları ve coğrafi konumu itibariyle Hierapolis'e olan ilgi antik dönemden günümüze kadar devam etmiştir. Hierapolis'te yün boyama ve dokuma sanayinin gelişmesiyle ekonomi ve sosyal yaşam standartları artmış ve bu durum nekropol alanlarının gelişmesine ve çeşitlenmesine olanak sağlamıştır. Ekonomik düzeyin yüksek olmasıyla birlikte refah seviyesi artan kentte, kapladığı alan bakımından en geniş, Batı Anadolu'da ise mezar çeşitliliği bakımından zengin ve görkemli nekropol alanlarından biri kentte oluşmuştur. Nekropol alanı; kuzey, güney ve doğu olmak üzere üçe ayrılır. En kalabalık olan Kuzey Nekropolü Tripolis-Sardes'e ulaşımı sağlayan yolun iki yanına, Güney Nekropolü ise Laodikeia-Kolossai'ye ulaşımı sağlayan yolun iki yanına doğru yayılım göstermişlerdir¹³. Doğu

¹⁰ Ferrero 1993, 105; Şimşek 1997a, 1; D'Andria 2003, 21.

¹¹ Ritti 1987, 82; Ferrero 1993, 109; Cohen 1995, 307; Bean 2000, 252; Sevin 2001, 203; D'Andria 2003, 9.

¹² Hellenistik kuruluştan önce Plutonion mağarasının bulunduğu yerde, Kybele için yerel halkın tapındığı düşünülmektedir. Bkz. Magie 1950, 987; Ferrero 1993, 106; Ritti 1987, 82.

¹³ Ferrero 1993, 101; D'Andria 2003, 48, 191, 205.

Nekropolü daha engebeli bir alana yayılmıştır¹⁴. Nekropol'ün bu kadar geniş bir alana yayılması ve kalabalık olmasının kentin doğal güzellikleri, şifalı su kaynakları ve ana yolların kavşak noktasında bulunmasıyla doğrudan etkilidir. Ayrıca çevre kentlerden gelip burada gömülmek isteyenler ve kenti ziyarete gelip bu güzellikler karşısında ölünce buraya gömülmek için vasiyette bulunanların sayesinde de nekropol alanları geniş bir alanı kaplamış olmalıdır¹⁵.

Hierapolis Nekropolü'nde bir kısmı mezarlar üzerine bir kısımda lahitler üzerine yazılmış çok sayıda Grekçe ve Latince yazıta rastlanmıştır¹⁶. Bu yazıtlar, kentin kültürel yaşamı, ekonomik durumu ve ölü gömme adetleri hakkında önemli bilgiler edinmemizi sağlamıştır¹⁷. Mezar yazıtlarından anlaşılacağı üzere, mezarların yapımı, kullanımı, temizliği, bakımı, korunması yasalarla belirlenmiş ve bazı kurumlar görevlendirilmiştir. Mezarların her biri tapuya sahip olup izinsiz hiçbir kimsenin mezara gömü yapamayacağı ve bu işlemin çok ağır para cezasına çarptırılacağı, yine mezar yazıtlarından bilinmektedir¹⁸.

Belirli bir plan dahilinde, görsel duyulara hitap eden özellikle de ölünün yüceltilme istemiyle yüksek podyum üzerine inşa edilmiş mezarlar Hierapolis'in karakteristik özelliklerindedir¹⁹. Hierapolis Nekropol alanlarında görülen mezar tiplerinin özellikleri hakkında E. Schneider-Equini'nin yaptıkları çalışmalar ve C. Şimşek'in Hierapolis mezarlarının tipolojisi ve mimarisi üzerine tespitlerde bulunduğu Hierapolis Güney Nekropolü adlı doktora tezinden ayrıntı bilgileri elde etmekteyiz²⁰. Mezar tiplerinin yoğunlukları ve çeşitlikleri incelendiğinde düz çatılı ev tipi mezarlar, beşik çatılı tapınak tipli mezarlar ve lahit mezarlar dikkati çekicidir. Bunların yanında kaya oygu lahitler, yeraltı oda mezarlar, yükseltilmiş U planlı altar mezarlar, tonozlu mezarlar ve tümülüsler önemli yer tutar²¹. Hierapolis Nekropol alanlarında en eski mezar yapıları MÖ 2.-1. yy'a tarihlenen tümülüs mezarlardır²². Yazıtlar ve yapılan araştırmalar sonucunda Hierapolis Nekropolü'nde yer alan mezarlar genel olarak, MÖ 3. yy ile MS 3. yy arasında geniş bir zaman dilimi içine tarihlenir²³.

¹⁴ Şimşek 1997a, 11.

¹⁵ Şimşek 1997a, 12.

¹⁶ Yazıtlar için Bkz. Ritti 2008; 157-296.

¹⁷ Humann et al. 1898, 16-17; Ferrero 1993, 171; Şimşek 1997a, 12; D'Andria 2003, 57; Ritti 2008.

¹⁸ Şimşek 1997a, 13-15; D'Andria 2003, 51.

¹⁹ Ferrero 1993, 101; Şimşek 1997a, 13.

²⁰ Schneider-Equini 1972, 6-10; Şimşek 1997a, 9-31.

²¹ Hierapolis Nekropol alanlarında görülen mezar tipleri ve özellikleri hakkında bkz. Schneider-Equini 1972; Şimşek 1997a.

²² D'Andria 2003, 49; Okunak 2005, 13; Okunak 2013, 442.

²³ Şimşek 1997a, 16-21, Okunak 2005, 13; Okunak 2013, 442.

1.2.2. Trapezopolis

Günümüzde Denizli'nin Babadağ ilçesinde antik dönemde ise Karia-Phrygia sınırı içinde yer alan birbirine komşu iki antik kent Trapezopolis ve Attouda Babadağ'ın Lykos Vadisi'ne bakan kuzey yamaçlarında yer almaktadır²⁴. Lykos Vadisi kentleri için önemli olan tekstil ticaretinin ham maddesi yün bu kentlerde yetişen koyunlardan da elde edilmiş olmalıdır. Bu nedenle, bu kentler ikili ilişkilerde ve ticarete önemli yere sahiptir²⁵. Çünkü Karia-Phrygia sınırında yer alan bu kentlerin dört bir yanı ticaretin yapılabileceği büyük kentler ile çevrilidir.

Trapezopolis nekropol alanı, kent çevresindeki yamaçlarda ve Bekirler Köyü'nün yaslandığı yamaçlık alana doğru yayılmıştır²⁶. Kent nekropolünde görülen mezar tipleri 5 ayrı grupta incelenmiştir²⁷. Birinci grup, tuğla veya kireç harçla örülmüş bölgede sıklıkla rastlanılan örgü tekne mezarlardır. İkinci grup ise örgü tekne mezarların içine yerleştirilen iki ucu huniye benzeyen silindirik gövdeli, üst kısmında iki veya üç tutamakla kapakları bulunan pişmiş toprak lahitlerdir²⁸. Tuğla veya taş-tuğla ile örülen örgü teknenin içine yerleştirilen lahitlerin içine ölen kişi inhumasyon olarak yerleştirilip mezar hediyeleri yanına ya da mezar dışına bırakılmış, sonrasında lahitten üzeri yassı kapak taşlarıyla kapatılmıştır. Bu tip mezarların kentin kuruluşundan (MÖ 2. yy) Roma Dönemi'nin sonuna kadar kullanım gördüğü tespit edilmiştir²⁹. Üçüncü tip olarak ele alınabilecek mezar tipi ise girlandlı lahitlerdir. Nekropol alanında bulunan girlandlı lahit taslağı, MS 3. yy. Aphrodisias okulu tarafından yapılmış olmalıdır³⁰. Mezar evler, dördüncü mezar tipini oluştururken bir mezar odası ve içerisine üç yöne yerleştirilmiş klinelerden meydana gelmiştir. Genel olarak taş-kiremit ve kireç harçla örülmüş duvarlara ve traverten klinelere sahiptirler. Bu mezar tipi MS 2. ve 3. yy'da yoğunlukla kullanılmış ve Hierapolis, Laodikeia ve Kolossai gibi Lykos Vadisi kentleri içinde de

²⁴ Şimşek 1999a, 324, Res. 1-22; Şimşek 2002, 3.

²⁵ Trapezopolis ve Attouda'nın sıkı ilişki içinde olmasını ortak sikke basması ve Meter Adrastos'un her iki kentte de tapınım görmesinden anlaşılmaktadır. Bkz. Ramsay 1895, 166-172; Head 1911, 611. 627. 628; Şimşek 1999a, 327.

²⁶ Şimşek 2002b, 4, Plan 1; Şimşek 2002b, 6, Plan 2; Baysal 2000, 48.

²⁷ Trapezopolis Nekropol alanında görülen mezar tipleri ve genel özellikleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Şimşek 1999; Şimşek 2002b, Şimşek 2002c.

²⁸ Laodikeia'da bulunan pişmiş toprak lahit örneği için bkz., Şimşek vd 2011, 12; Şimşek vd 2015, 122, Res. 27-59; Hierapolis pişmiş toprak lahitleri için bkz., Şimşek vd 2015, dipnot 91; Tire ve çevresinde bulunan pişmiş toprak lahitler için bkz. Evren 1985, Tarsus'ta bulunan pişmiş toprak lahitler için bkz., Yurtseven 2006, 93, 102, Res. 1-2.

²⁹ Şimşek 2002a, 5.

³⁰ Şimşek 1999b, 67.

sıklıkla görülmektedir³¹. Beşinci ve en yaygın tip Trapezopolis ve Attouda Nekropolleri için karakteristik olan tonozlu mezarlardır. Bu mezarların mimarisi Lykos Vadisi'nde kullanılan aile mezarlarını yansıtmakta ve anıtsal nitelikleriyle de Trapezopolis'in ekonomisi hakkında bilgi vermektedir. Tonozlu mezarlar genellikle kemerli bir geçişle birbirinden ayrılan ön ve arka odadan oluşmuş, yöreye özgü yassı yeşilimtrak moloz taş ve kiremit harç kullanılarak inşa edilmişlerdir. Mezarlar içerisinde bol miktarda pişmiş toprak silindirik lahit parçalarına rastlanması, ölen kişinin mezar odasına inhumasyon olarak silindirik lahit içerisinde yerleştirildiğini düşündürmektedir. Ayrıca bazı tonozlu mezarların içinde tuğla parçalarının bulunması Attouda mezar örneklerinde olduğu gibi örgü sandukalarının da tonozlu mezarlara yerleştirildiğini gösterir. Bu özellikleriyle Lykos Vadisindeki Hireapolis, Laodikeia, Kolossai, Tripolis³² gibi kentlerde de sıklıkla kullanılan tonozlu mezarlardan Trapezopolis ve Attouda tonozlu mezarları farklılık göstermektedir³³. Mezar hediyeleri pişmiş toprak silindirik lahitlerin, örgü sandukaların içine bazen de dışına bırakılmıştır. Tonozlu mezarlar en yaygın olarak MS 2.-3. yy'da görülürken Trapezopolis 'de MS 1.-4. yy'lar arasında kullanıldığı düşünülmektedir³⁴.

1.2.3. Attouda

Attouda antik kenti³⁵, Denizli ili, Sarayköy ilçesi, Hisar mahallesinde Salbakos Dağı'nın kuzeyinde yukarıda da bahsettiğimiz gibi Trapezopolis ile birlikte Karia-Phrygia sınırında yer almaktadır. Hellenistik Dönem'de MÖ 190 yılında yapılan Magnesia Savaşı'nın ardından Pergamon Krallığı zamanında kurulan antik kent; Aphrodisias ve Laodikeia'ya geçiş noktasında yer almaktadır³⁶. Topografyanın engebeli olması nedeniyle kuzeyde Arap Deresi, güneyde Bakla Deresi ile bu iki derenin birleşme yerleri de dâhil olmak üzere, yerleşimin üç yönündeki vadilerin yamaçları boyunca mezarlık alanları yayılım göstermiştir. Geniş bir yayılım alanına sahip nekropol alanı yerleşim büyüklüğü ve zenginliği açısından önemli bilgiler sunar. Nekropol alanında görülen mezar örnekleri ve mezar buluntularından, kentin mezar

³¹ Hierapolis mezar evleri için bkz. Schneider-Equini 1972; Ferrero 1993, Şimşek 1997a.

³² Şimşek 2002c, 39, Res.50.

³³ Şimşek 2002b, 13.

³⁴ Şimşek 1999a, 331; Şimşek 2002b, 3-17.

³⁵ Attouda Antik kenti hakkında genel bilgi ve kaynakça için bkz. Ruge 1896, 2259; Belke – Mersich 1990, 46, 133, 195-196, 343; Söğüt 2017, 241-260.

³⁶ Ramsay 1985, 166; Şimşek 1999a, 324; Şimşek 2002d, 231; Şimşek 2016a, 794.

tipolojisi, ölü gömme adetleri hakkında bilgiler edinilmiştir³⁷. Attouda Nekropol alanında; Tümülüs, örgü tekne mezarlar, kaya oygu mezarlar, tonozlu mezarlar, pişmiş toprak silindirik lahitler ve mermer kabartmalı lahitler olmak üzere mezar tipleri altı gruba ayrılmıştır³⁸. Sarayköy-Hisarköy yol yapımı sırasında askıda kalmış yoğun şekilde sıralanmış tonozlu mezarların bulunması bu alanda bir nekropol caddesi varlığının olduğunu düşündürmektedir. Attouda Antik kenti'nde birçok Tümülüs mezar tespit edilmiştir. Tümülüsler arasında en dikkat çekicileri Lykos ovasına bakan yamaçlara yapılmış olan üç adet yığma toprak tümülüs mezardır³⁹. Ayrıca antik kente girişte yöreye özgü kayrak taşlarından veya tuğla ile birlikte kireç harçla örülmüş, MÖ 2. yy'dan itibaren Bizans Dönemi de dâhil geniş bir zaman dilimi içinde kullanılmış olan örgü tekne mezarlar tespit edilmiştir⁴⁰. Bu tip mezarlara Trapezopolis, Laodikeia, Tripolis, Eumeneia nekropollerinde de rastlanmıştır⁴¹. Asar tepesi ve çevresinde yumuşak kaya içine oyulmuş dromos ve mezar odasından oluşan kaya oygu mezarlar kentin kuruluşundan MS 2. yy'a kadar kullanılmışlardır⁴². Lykos vadisi ve çevresinde oygu mezarlara Tripolis, Hierapolis, Eumeneia, Acıpayam ilçesi Alacain ve Tabai nekropol alanlarında rastlanmıştır. Attouda tonozlu mezarlarının bir kısmı dromos, ön ve arka mezar odalarından oluşurken yapımında yöreye özgü yeşilimtrak yassı taşlar ve kireç harç kullanılmıştır. Ayrıca komşu iki kent olan Trapezopolis ve Attouda da yan yana bitişik olarak inşa edilmiş tonozlu mezar örneklerinde dromos görülmemektedir. Bu özellik iki kent için karakteristiktir⁴³. Attouda tonozlu mezarlarda bulunan eserler sayesinde bu tipin, kentte MS 2. ve 3. yy'da yaygın olarak kullanıldığı tespit edilmiştir⁴⁴. Pişmiş toprak silindirik lahitlere bölgede en fazla bu iki komşu kentte rastlanmış, daha çokta MS 1. ve 3. yy arasında kullanılmışlardır. Kentte bulunan mermerden yapılmış gırlanlı, sütunlu lahit parçaları ile lahit kapağına ait palmet kabartmalı köşe akroteri parçaları kabartmalı lahit tiplerinin varlığını ve MS 2.-3. yy'da

³⁷ Attouda, ölü gömme gelenekleri, mezar tipleri ve mezar hediyeleri hakkında bilgi için bkz. Şimşek 2002d, 229-245; Ayrıca kentin nekropolünde bulunan mezar örnekleri ve bunların buluntuları ile ilgili bkz. Şimşek 1999a, 316-317, 324-332; Şimşek – Okunak 2002, 83-92; Şimşek – Okunak 2017, 181-220.

³⁸ Şimşek 2002d, 232.

³⁹ Şimşek 2002d, 233, Res. 2.

⁴⁰ Şimşek 2002d, 233, Res. 3, 240.

⁴¹ Trapezopolis örnekleri için bkz. Şimşek 2002b, 5, 27, Res. 2, 9; Eumeneia örnekleri için bkz. Şimşek 2008a, 54, Res. 24-26; Şimşek 2011a, 17, Res. 24-25; Bilgin – Okunak 2011, 129-130, Res. 9; Laodikeia örnekleri için bkz. Şimşek vd 2011, 12; Şimşek vd 2015, 121-122, Res. 26, 57-58.

⁴² Şimşek 2002d, 233, Res. 5-6, Çizim 1-2.

⁴³ Şimşek 1999a, 339-342, Res. 30-36, Çiz. 4-7.

⁴⁴ Şimşek 1999a, 328; Şimşek 2002d, 238.

mermer lahitlerin kentte kullanıldığını ayrıca bu dönemde kenttin refah düzeyinin yüksek olduğunu kanıtlar⁴⁵.

Salbakos'un kuzey yamaçlarında aynı topografya üzerinde yer alan Trapezopolis ve Attouda kentlerin insanları yukarıda da benzerliklerden bahsettiğimiz gibi birbirlerini o kadar etkilemişlerdir ki ticarete ve kültürde birlikte hareket etmişler, bunun sonucunda aynı tip mezarları kullanmışlar ve aynı tanrıya tapınmışlardır.

1.2.4. Tripolis

Tripolis antik kenti Denizli İli, Buldan İlçesi, Yenicekent Belediyesi sınırları içerisinde, Lykos Vadisi'nin kuzeybatı ucunda, Aydın Dağları'nın uzantısı olan Kaletepe/Değirmen Tepe'nin güney yamacında yer almaktadır⁴⁶. Lydia Bölgesi sınırları içerisinde kalan ve Apollonia⁴⁷ ismiyle kurulan kent, Phrygia, Karia ve Lydia bölgelerinin kesişim noktasında bulunur⁴⁸. Kısa bir dönem Antoniopolis olarak da anılan kent, Augustus Dönemi sikkeleri üzerinde Tripolis olarak anılmaktadır⁴⁹.

Tripolis Antik kentinde 2007 yılında nekropol alanlarında yüzey araştırması yapılmıştır. Bu çalışmada çevrede görülen lahit ve kaya mezarlarının yapısı ve sayısının tespiti amaçlanmış olup yapılan araştırmalar sonucunda yaygın olarak 1 klineli olmak üzere 3 ve 5 klineli örnekleri de bulunan kaya mezarları tespit edilmiştir. Ayrıca alanın batısında lahit mezarlara ait kapak ve tekne parçalarına rastlanmıştır⁵⁰. 2008-2009 yıllarında ise antik kentin doğu surlarına bakan güneybatı yamaçlarında yer alan Doğu Nekropolü'nde biri lahit, diğerleri kaya mezarı olmak üzere toplam sekiz mezarda kazı ve temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir⁵¹. Bu çalışmalarda tespit edilen kaya mezarlarının tepelerin yüksek kesimlerinde yer aldığı ve ana kayaya oyuldukları görülmüştür. Ayrıca kaya mezarlarının girişlerinin genel olarak batı ve güneybatıya baktığı ve farklı tiplerde yapıldığı tespit edilmiştir⁵². Doğu nekropolünün batı yamaçlarında podyum üzerinde bir lahit ve lahidin doğusunda ön bölümde tonozlu giriş mekânı bulunan 4 odalı bir kaya mezarı bulunmuştur. Tripolis nekropolü kaya mezarlarının en iyi örneklerinden bir tanesi olan bu örneğin yakın benzerlerine bölgenin

---

⁴⁵ Şimşek 2002d, 239, Res. 18.

⁴⁶ Duman 2018, 261.

⁴⁷ Duman 2013, 180, dipnot 8.

⁴⁸ Erdoğan – Çörtük 2009, 107; Duman 2013, 180; Erdoğan 2014, 41; Duman – Baysal 2016, 563; Duman – Baysal 2017, 539.

⁴⁹ Duman 2013, 180.

⁵⁰ Erdoğan – Çörtük 2009, 113.

⁵¹ Erdoğan 2011, 328-347.

⁵² Erdoğan 2011, 332.

kuzeydoğusunda bulunan Blaundos antik kenti kaya mezarlarında rastlanmaktadır⁵³. Ayrıca 2015 yılında sit alanının dışında yer alan bir kum ocağında sütunlu bir lahit tespit edilmiştir. Zengin işçiliğe sahip lahidin iki kısa ve bir uzun kenarı kabartmalı olarak işlenmiş, lahit içinde inhumasyon gömü biçiminde biri kadın biri erkek olmak üzere iki gömüye rastlanmıştır⁵⁴. 2016 yılında Kuzey nekropolünde ise sarp ve eğimli alanda, yumuşak kayaç yapısına sahip, ana kayaya oyularak meydana getirilen iki mezarda çalışma yapılmıştır⁵⁵. Mezarlar daha önceki yıllarda tespit edilen kaya mezar örneklerine benzemekte olup dromoslu, iki odadan oluşmuş, klineler ana kayanın oyulmasıyla şekillendirilmiştir⁵⁶. Ayrıca mezarın üst örtüsü tonoz şeklinde olup bu tonoz ana kayanın oyulmasıyla şekillendirilmiştir.

Genel olarak bakıldığında Tripolis nekropol alanlarında arazinin yapısı ve ana kayanın yumuşak dokusu sayesinde dromoslu bir veya iki odadan oluşan tonozlu kaya mezarlarına rastlanmıştır. Bu tip kaya mezarlar yakın çevrede Kolossai⁵⁷, Attouda⁵⁸, Eumeneia⁵⁹, Tabai, Buldan Karaköy ve Bayıralan Köyü'nde görülmektedir⁶⁰. Ayrıca nekropol alanlarında lahit parçaları ve kum ocağında bulunan zengin işçiliğe sahip lahidin bulunması kentte kullanılan diğer bir mezar tipinin lahit mezar olduğu göstermektedir. Yapılan çalışmalarda bulunan iskeletler üzerinde yanık izine rastlanmaması kentte şimdilik sadece inhumasyon gömü biçiminin kullanıldığını düşündürmektedir. Ancak ileri ki yıllarda yapılacak olan bilimsel kazılar sonucunda elde edilecek bulgular hem Tripolis Nekropolü hem de Lykos Vadisi ölü gömme gelenekleri hakkındaki bilgilerimize yenilerinin eklenmesine olanak sağlayacaktır.

---

⁵³ Erdoğan 2011, 334.

⁵⁴ Duman – Baysal 2017, 548-549.

⁵⁵ Duman 2018, 270-272.

⁵⁶ Duman 2018, 271.

⁵⁷ Şimşek 2002a, 10-11, Res. 9-10.

⁵⁸ Attouda kaya oyu mezarları için bkz. Şimşek 2002d, 233-234, Çiz. 1-2, Res. 6; Şimşek 1999a, 316, 328, Çiz. 3, Res. 7.

⁵⁹ Eumeneia kaya oyu mezarları için bkz. Şimşek – Söğüt 2002, 310; Şimşek 2011a, 16; Bilgin – Okunak 2011, 126-128.

⁶⁰ Söğüt – Şimşek 2002, 310; Şimşek 2008a, 53.

1.2.5. Kolossai

Kolossai⁶¹, Lykos Vadisi'nin güney batısında Denizli'nin Honaz İlçesi'nde yer alır ve vadideki en eski yerleşimlerden biridir⁶². Coğrafi konumuyla batıda Selçuk (Efes), kuzeyde Uşak, doğuda ise Göller Bölgesi'ne açılan önemli yolların kavşak noktasına bulunur. Ana yollar üzerinde yer alması ve tekstilde kullanılan kuzguni siyah renkli yünün buradaki koyunlardan da elde edilmesi sonucunda kent, Phrygia'nın önemli kentleri arasında yer almıştır. MÖ 3.-2. yy'ların başlangıcı ile birlikte ticaret yollarının değişmesiyle vadide yeni kurulan Laodikeia ve Hierapolis ön plana çıkmış Kolossai eski önemini kaybetmiştir. Ancak yün üretimi ve tekstilde Laodikeia ve Hierapolis ile birlikte anılmaya devam etmiş ayrıca bu üç kent ticaret birliği kurmuştur⁶³. Kolossai nekropolü höyüğün tepesinin kuzey ve kuzeydoğusunda yer alan traverten kayalık alanlara yayılmıştır. Kentte tespit edilen mezar tipleri arasında tümülüs mezarlar, kaya Mezarlar, anıt mezarlar, mermer kabartmalı lahitler bulunmaktadır. Kolossai'de son yapılan araştırmada kentin hakimiyet alanını tespit etmek için çevrede yapılan gözlemler sonucunda kayaya oyulmuş yer altı mezarları ile ana kayaya yapılan basit dikdörtgen formlu üç tekne mezar tespit edilmiştir. Böylelikle ana kentin kontrolünün altındaki yerleşimlerin oldukça geniş bir alana yayıldığı ortaya konmuştur⁶⁴. Denizli Müzesi tarafından üç ayrı tümülüste kazılar gerçekleştirilmiş soyulmamış olan mezarlarda Hellenistik Dönem'e ait buluntular ele geçmiştir⁶⁵. Tümülüs mezarlar, tamamen traverten kaya kütlesi içine oyulmuş olup merdiven ya da rampayla inilen bir dromosa, dikdörtgen planlı ön ve asıl mezar odasına sahiptir. Mezar odaları beşik çatılı düzenlenmiş ve asıl mezar odasında üç yönde kayaya oyulmuş klineler yapılmıştır. Ölen kişi kline üzerine inhumasyon gömü şeklinde hediyeleriyle beraber yatırılmıştır. Ayrıca Musevi mezarı olarak nitelendirilen mezarda kremasyon gömü geleneği tespit edilmiş, bu mezarlar kentin ölü gömme gelenekleri hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır⁶⁶. Bu mezarların üzeri yığma toprak ile kapatılarak tümülüs yükselti oluşturulmuştur⁶⁷. Kaya mezarları, kaya içine oyulmuş dromos ve mezar

⁶¹ Kolossai hakkında genel bilgi-kaynakça için bkz. Ruge 1921, 1119-1120; Bekle – Mersich 1990, 309-311; Şimşek 2002a, 3-17; Duman – Konakçı 2006, 87-94, Lev. 1-9.

⁶² Kolossai Höyük'te B. Duman ve E. Konakçı tarafından yapılan araştırmalar sonucunda tespit edilen arkeolojik buluntular kentin Geç Kalkolitik Dönem'den, Bizans Dönemi'ne kadar kesintisiz olarak iskân edildiğini gösterir. Detaylı bilgi için Bkz. Duman – Konakçı 2006, 83-109, Levha 3.

⁶³ Şimşek 2002a, 6.

⁶⁴ Duman – Konakçı 2006, 93.

⁶⁵ Yıldız 1999, 248-249, Çiz. 3, Res. 1-8.

⁶⁶ Yıldız 1999, 248-249; Şimşek 2002a, 16.

⁶⁷ Şimşek 2002a, 10.

odalarından oluşur. Ayrıca mezar girişi yanlarına dikilmiş olduğu düşünülen tapınak cephesini çağrıştıran mezar stelleri kentte görülmektedir. Bu tip steller genellikle Eumeneia antik kentinde yaygın olarak görüldüğünden, “Eumeneia Tipi Stel’ler” olarak bilinmektedir⁶⁸. Ayrıca Denizli Hierapolis Arkeoloji müzesine Kolossai nekropolünden getirilen mermer girlandlı lahit parçaları, bu lahadin Pamfilya tipinde yapıldığı göstermektedir⁶⁹.

Eumeneia Kenti, Batı Phrygia Bölgesi içinde, Lampe Ovası’nın sonunda yer alır⁷⁰. Kent, Lykos Vadisinde yer alması da vadideki kentlerle olan sıkı ilişkisi sayesinde diğer konularda olduğu gibi ölü gömme geleneklerinde ve benzer mezar özellikleri göstermektedir⁷¹. Nekropol, kentin kurulduğu kayalık Sarı Baba Tepesi’nin Işıklı Kasabası Su kaynağına bakan batı, güney ve doğu yamaçlarına doğru yayılım göstermiştir⁷². Nekropol alanlarında sistemli kazı çalışmaları yapılmadığı için genel mezar tiplerinde inhumasyon gömü biçiminin uygulandığı anlaşılmakta olup kremasyon gömü biçimiyle ilgili verilere ulaşılamamıştır⁷³. Alanda bulunan az sayıdaki mezar buluntuları ve buluntuların içerisinde yer alan libasyon kabı⁷⁴ sayesinde ölü gömme gelenekleri hakkında sınırlı olsa bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır⁷⁵. Genel olarak mezar tiplerine bakıldığında; kaya mezarları, alt kısmı kayaya oyulmuş mezarlar, kaya oygu tekneler, örgü tekne mezarlar, tonozlu mezarlar, kabartmalı ve düz lahit mezarlar ve tümülüs mezarlar gibi grupların olduğu görülmektedir⁷⁶.

---

⁶⁸ Bu tipteki mezar stelleri için Bkz. Drew-Bear 1978, No.15,22, 38, 39, Lev. 24-28-33.

⁶⁹ Şimşek 1997a, 57, Res. 144; Şimşek 1998a, 15-18, Res. 27; Şimşek 2002a, 12.

⁷⁰ Şimşek 2011a, 3.

⁷¹ Eumeneia Kenti Nekropol Alanları ve Mezar Tipleri İçin bkz. Şimşek – Söğüt 2002, 309-311; Şimşek 2011a, 15-18; Bilgin – Okunak 2011, 125-146.

⁷² Şimşek – Söğüt 2002, 309; Şimşek 2011a, 15; Bilgin – Okunak 2011, 125.

⁷³ Bilgin – Okunak 2011, 131.

⁷⁴ Bilgin – Okunak 2011, 135.

⁷⁵ Diğer mezar buluntuları için bkz. Bilgin – Okunak 2011, 131-140.

⁷⁶ Şimşek – Söğüt 2002, 309-311; Şimşek 2011a, 16; Bilgin – Okunak 2011, 126-130.

2. LAODIKEIA ANTİK KENTİ

2.1. Tarihi Coğrafya

Phrygia Bölge'sinde⁷⁷ bulunan Laodikeia Antik Kenti, günümüzde Denizli İli'nin 6 km kuzeyinde, Eskihisar, Goncalı, Bozburun ve Korucuk mahalleleri sınırları içinde Lykos Vadisi'nin ortasında yer alır⁷⁸. Kent, Kuzeydoğusunda Lykos⁷⁹ (Çürüksu), güneydoğusunda Kadmos (Gökpınar) ve güneybatı-batısında Asopos⁸⁰ (Gümüştay-Goncalı Deresi) olmak üzere üç tarafından ırmakların aktığı yüksek bir plato üzerine kurulmuştur⁸¹(**Resim 2**). Laodikeia coğrafi konumu gereği, Güneybatı, Batı ve İç Anadolu'yu birbirine bağlayan ana yol güzergâhlarının üzerindedir⁸².

Hellenistik Dönem Laodikeia'sı, antik kaynaklar⁸³ ve yazıtların verdiği bilgilere göre Rhoas sonra Diospolis olarak adlandırılan kutsal köy yerleşimlerinin üzerine, MÖ 3. yy'ın ortalarında Seleukos Kralı II. Antiochos Teos tarafından eşi Laodike'nin ismiyle kurulmuştur⁸⁴. "Zeus Kenti" anlamına gelen Diospolis ismi kentin "Zeus tarafından Hermes'e verilen ilham ile" kurulduğunu düşündürmüş, yerel halkta bu görüşü benimsemiştir⁸⁵. Rhoas ise eski bir Anadolu adıdır⁸⁶. 1970-1971'de Laodikeia'da bulunan, MÖ 267 yılına tarihlendirilen onur yazıtından⁸⁷ edinilen bilgilerde, Laodikeia'nın MÖ 3. yy'ın ilk çeyreğinde (Seleukoslar'ın yayılımcı

⁷⁷ Olshausen 1972, 825–826; Volkommer 1994, 405–407, Taf. 338–339, no: 6,7, 9; Traversari 2000, 9.

⁷⁸ Lykos Vadisi; konum itibariyle Phrygia Bölgesi'nin en batı ucunda bulunur ve güneyindeki Salbakos (Babadağ) Dağı Phrygia-Karia bölgelerinin ortak sınırını, kuzeybatıda bulunan Büyük Menderes Nehri Lydia sınırını, güneybatıda bulunan Söğüt Dağı ise Phrygia-Pisidia bölgelerinin coğrafi sınırını oluşturur. Bkz. Şimşek 2013a, 34.

⁷⁹ Strabon (XII.8.16) "...Burada Kadmos Irmağı Maiandros ile birleşir. Keza büyük ölçüde bir ırmak olan Lykos da aynı yerde Maiandros'a katılır. Bu ırmağa izafeten kent Lykos yanındaki Laodikeia olarak adlandırılır." der. Lykos için bkz. Volkommer 1992, 308, Pl.156–157.

⁸⁰ Laodikeia'nın çevresindeki ırmaklar için Bkz. Ramsay 1887, 346- 347; Anderson 1897, 404- 408.

⁸¹ Şimşek 2013a, 46-47, Res. 39.

⁸² Kent; Ephesos, Smyrna, Pergamon, Perge ve Sardeis'e giden yolların kavşağında, stratejik bir noktada yer almaktadır. Pekman 1989, 4; Malay 1992, 112; Akarca 1998, 53–54; Bean 2000, 265–266. Roma Dönemi'nde önemli yol belgelerinden olan "Itinerarium Antonini" ile "Tabula Peutingerum" da yol güzergâhındaki merkezler arasında Laodikeia'da bulunmaktadır. Bkz. Cronin 1905, 432; Ramsay 1883, 377; Ramsay 1960, 50; Hansen 1971, 161–162; Traversari 1995, 67–71, Çiz. 2; Traversari 2000, 10–12; Laodikeia, batıda, Ephesos, Miletos ve Smyrna üzerinden Ege Denizi'ne, güneyde, Kibyra üzerinden Attaleia, Perge, Side ile Akdeniz'e, doğuda, Kolossai ve Apameia üzerinden ise İç Batı Anadolu'ya bağlanmaktadır. Şimşek vd 2015, 112.

⁸³ Plinius, N.H V. 105–108.

⁸⁴ Seleukos hükümdarları birçok kente eşlerinin ya da kızlarının adlarını (Laodikeia, Arsinoe, Eurydikeia, Stratonikeia vb.) vermiştir. Bunun dışında Seleukos kraliçelerinin onuruna yapılan ve bu isimlerle anılan yapılarda vardır Bkz. Gagniers 1969, 2; Ridgway 1987, 407-408.

⁸⁵ Ramsay 1895, 33.

⁸⁶ Gagniers 1969, 1; Bean 2000, 265.

⁸⁷ Guizzi 2008, 39- 43.

politikaları sonucu) stratejik bakımdan güçlü konumda olan Diospolis ve Rhoas yerleşimlerin üzerine yeniden kurulduğu aktarılmaktadır⁸⁸.

Yerleşmenin en erken verilerine, 2003 yılından beri Pamukkale Üniversitesi adına Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK başkanlığında yapılan sistemli kazılar sonucunda ulaşılmıştır⁸⁹. 2005-2007 yıllarında Laodikeia ve çevresinde gerçekleştirilen yüzey araştırması, kentte Geç Kalkolitik Döneme uzanan prehistorik iskânın varlığını kanıtlamış, bu veriler ışığında 2007 yılında Asopos Tepesi⁹⁰'nde kazı çalışmaları başlamıştır. Yapılan kazılarla, kentin ilk kuruluşuyla ilgili veriler ortaya çıkartılmıştır⁹¹. Bu çalışmalar kapsamında yerleşmenin Orta Kalkolitik Dönem'de iskân edilmeye başladığı anlaşılmış, sonrasında MÖ II. binyıl ve MÖ 4. yy'a tarihlendirilen tabakalar tespit edilmiştir⁹². Ancak Erken Tunç Çağı ile MÖ 5. yy'a ait yerleşmenin varlığı yani Rhoas ve Diospolis yerleşmelerinin de içinde bulunduğu yüzyıla ait veriler henüz tespit edilememiştir. 2010 yılında Kandilkırı olarak tanımlanan yerleşmede, Asopos Tepesi'nde tespit edilemeyen Erken Tunç Çağı tabakasına ait bir yerleşmenin kalıntıları bulunmuştur⁹³. Kandilkırı Mevkii'nde sürdürülen bilimsel kazılar sayesinde bu alanda Erken Kalkolitik Çağ'dan başlayan ve Erken Tunç Çağı 3'e kadar devam eden bir tabakalaşma tespit edilmiştir. Kandilkırı'nda Erken Kalkolitik Dönem'e tarihlendirilen seramik parçaları bulunmuş, ancak yerleşim tabakasına rastlanmamıştır⁹⁴. 2003 yılından beri yapılan sistemli kazı çalışmaları, Laodikeia'nın tipik bir Anadolu yerleşmesi olduğunu ve kuruluşun Hellenistik kentten MÖ 5500 yıl öncesine uzandığının tespit edilmesini sağlamıştır⁹⁵. Ayrıca antik kaynakların bahsettiği Rhoas ve Diospolis yerleşim yerleri için Asopos Tepesi ve Prehistorik Batı Mezarlığı'nda verilere ulaşılmıştır⁹⁶.

---

⁸⁸ Laodikeia'nın Seleukos kolonisi olarak kurulmasıyla ilgili olarak bkz. Jones 1964, 6.

⁸⁹ Şimşek 2005, 305 vd; Şimşek 2006, 419 vd; Şimşek 2007a, 1 vd; Şimşek 2007b, 455 vd; Şimşek 2008b, 99 vd; Şimşek 2009, 409 vd; Şimşek 2010, 101 vd; Şimşek 2011b, 447 vd; Şimşek 2012; Şimşek 2013a, 1 vd; Şimşek 2013b, 103 vd; Şimşek 2014b, 84 vd; Şimşek 2016b, 481 vd; Şimşek 2017b, 131 vd; Şimşek 2018, 359 vd; Şimşek 2019, 445 vd.

⁹⁰ Asopos Tepesi ve özellikle MÖ II. binyıl tabakalaşması için bkz. Konakçı 2012.

⁹¹ Şimşek 2009; 409-441; Konakçı 2012, 172, 175; Şimşek 2013a, 406-467.

⁹² Konakçı 2012, 176, Fig. 130, 138-140.

⁹³ Şimşek 2013a,77; Oğuzhanoğlu 2014, 71-86; Oğuzhanoğlu 2015, 423-434.

⁹⁴ Şimşek 2013a, 467, Res. 676.

⁹⁵ Şimşek 2012, 586-590, Res. 13-14; Şimşek 2013a, 27, 47, 467-470, Res. 676; Şimşek 2014a, 44, Res. 8; Oğuzhanoğlu-Akay 2015, 25, Tablo 2.

⁹⁶ Şimşek 2013a, 47; Şimşek 2017a, 2-7; Oğuzhanoğlu 2014; Konakçı 2014; Oğuzhanoğlu 2015; Oğuzhanoğlu-Akay 2015.

Hellenistik kentin tarih sahnesine çıkışı ilk defa, Polybius'un⁹⁷ III. Seleukos'un MÖ 223'de öldürülmesinden sonra iktidar kavgalarını ve III. Seleukos'un en güvendiği komutanı ve yeğeni olan Akhaios isyanı anlatımıyla karşımıza çıkar⁹⁸. Polybius'un da bahsettiği gibi⁹⁹; Sardeis'teki isyanı bastıran Akhaios¹⁰⁰, Attalos'a karşı kazandığı zaferin de etkisiyle III. Seleukos'un ölümünün ardından başa geçen III. Antiokhos'a karşı direnmiştir¹⁰¹. Bu direnişin sonucunda Akhaios, MÖ 220 kışında Laodikeia'da kendisini kral ilan etmiş ve adına sikke bastırmıştır¹⁰². III. Antiokhos, Akhaios'un, ihanetine karşılık MÖ 213'te Sardeis'i kuşatmış, kuşatma sonrası Akhaios'u doğu geleneklerine göre cezalandırmış¹⁰³ ve Seleukos Krallığı'nın bütünlüğünü yeniden sağlamıştır.

MÖ 190' da Magnesia Savaşı'na kadar Seleukoslar'ın hâkimiyetinde bulunan kent, bu savaşın ardından MÖ 188'de yapılan Apameia Antlaşması ile Roma'nın desteğini alan Pergamon egemenliğine girmiştir¹⁰⁴. Antlaşma sonrası kent hem Attaloslarla hem de Roma yönetimi ile sıkı bir bağ kurarak önemli ayrıcalıklar elde etmiştir¹⁰⁵. Pergamon Krallığı vasiyet üzerine MÖ 133'de Roma İmparatorluğu'na geçmiş, MÖ 129'dan itibaren Küçük Asya Eyaleti'ne bağlanmış ve Roma yönetimince atanan Prokonsüllerce yönetilmiştir¹⁰⁶.

Laodikeia, MÖ 88-85 yıllarında yapılan Mithridates Savaşı'nda Pontus Kralı Mithridates'in Phrygia'da ilk kuşattığı yerlerden biridir¹⁰⁷. Bu kuşatmada Laodikeia'yı Romalı komutan Oppius savunmuştur¹⁰⁸. Savaş sırasında Lykos Vadisi ve çevre kentler yakılıp yıkılmıştır. Appianus'un bildirdiğine göre Mithridates, Romalı Komutan Oppius'un kendisine verilmesi koşuluyla Laodikeialılara kente zarar vermeyeceğini

⁹⁷ Polybius, IV, 48. 5 ve V, 57. 5.

⁹⁸ Arslan 2010, 260-262, 265.

⁹⁹ Polybius, V.56.11-57.

¹⁰⁰ Özsait 1985, 46; Günaltay 1987, 229; Malay 1992, 113.

¹⁰¹ İsyana sebep olan farklı görüşler için bkz. Bouché-Leclercq 1913, 129,139. III.

¹⁰² Ramsay 1895, 37; Tarn 1928,725-726; Magie 1950, 9-10 127,741, no: 28; Volkmann 1964, 43; Gagniers 1969, 3; Astin- Frederiksen vd. 1984, 431-432; Walbank 1984, 431; Özsait 1985, 46-47; Malay 1992, 113; Cohen 1995 309; Corsten 1997, 12; Mitchell – Waelkens 1998, 4; Mørholm 2000, 139; Bejor 2000, 16-17; Lang 2003, 677. Akhaios sikkesi için bkz. Newell 1941, 267-270, no: 1439-50, Plate LX 1-11.

¹⁰³ Balbank 1957, 15-21; Volkmann 1964, 43; Gagniers 1969, 3; Bengston 1975, 237; Jones 1983, 41; Walbank vd. 1984, 440; Özsait 1985, 51; Günaltay 1987, 106, 229; Pekman 1989, 23; Malay 1992, 35; Cohen 1995, 47, 307; Lang 2003, 677.

¹⁰⁴ Malay 1992, 113; Magie 2001, 39-41; Şimşek 2013a, 57. Ayrıca bkz. Arslan 2010, 289-290.

¹⁰⁵ Rostovtzeff 1961, 945; Crock – Lintott vd 1994, 34.

¹⁰⁶ Strabon XIII.4. 2; Gagniers 1969, 3; Magie 1950, 127, 986-987, no.23; Crock – Lintott vd 1994, 34; Bean 2000, 266; Magie 2001, 68.

¹⁰⁷ McGING 1986, 110.

¹⁰⁸ McGING 1986, Dipnot 103.

söylemesiyle Oppius Mithridates'e teslim edilmiştir¹⁰⁹. Savaşın ardından kent hızla zenginleşmiş ve Strabon'da bu savaştan sonra Laodikeia'nın Phrygia'nın en büyük kenti olduğu söylemiştir¹¹⁰. MÖ 51-50 yıllarında Kilikia valisi olan Romalı devlet adamı Cicero, yargı işlemlerini yürütmek için Laodikeia kentine gelmiştir¹¹¹. Vergi toplayıcıları (publicani) hakkındaki davalara bakmış, anlaşmazlıklarla ilgili olarak mahkemeler kurmuştur¹¹². Laodikeia halkı, Roma yurttaşı sayılma hakkını Hatip Zenon ile birlikte MÖ 40 yılında Labienus'a karşı gösterdikleri direniş sonucunda kazanmıştır¹¹³.

Kentte, MÖ 27 yılında Augustus Dönemi'nde ve MS 47 yılında İmparator Claudius Dönemi'nde yıkıcı deprem meydana gelmiş, tahrip olan kentte Augustus Dönemi'nde büyük imar faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Kent, stratejik öneminin de etkisiyle yün ve tekstilde en gelişmiş merkezlerinden biri olmuş, İmparator Tiberius Dönemi'nde ise (MS 14-27) Phrygia'nın en görkemli ve zengin kenti haline gelmiştir. MS 60 yılında tekrar meydana gelen deprem de zenginliği sayesinde kendi kendini imar etmiştir¹¹⁴.

Geç Cumhuriyet ve Erken Roma İmparatorluk dönemlerinde Kibyra (Göhlisar) Conventusu'na¹¹⁵ bağlanan kent¹¹⁶, Hellenistik Dönem'de ulaştığı önemini Roma Dönemi'nde de arttırarak devam ettirmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Laodikeia, düzenli olarak vergilerini ödemiş; ilk kez İmparator Hadrianus Dönemi'nde (MS117-138) olmak üzere sırasıyla Commodus (MS 180-192), İmparator Caracalla (MS 211-217) ve Alexander Severus (MS 222-235) dönemlerinde Neokoros (Tapınak Koruyuculuğu) ünvanı alarak imtiyaz sahibi olmuş, vergilerden muaf tutulmuştur¹¹⁷.

Antik Dönemde büyük üne kavuşan Laodikeia yünlü dokuma ürünlerine İmparator Diocletianus'un (MS 284-305) Fiyat Fermanı'nda (MS 301) yer vermesi ve

---

¹⁰⁹ App, Mith., XII, 3. 20.

¹¹⁰ Strabon, XII, 8.13; Magie 1950, 213-214.

¹¹¹ Cicero, Letters, A V. 15.

¹¹² Cicero, Letters, A V, 21; F XV, 4.

¹¹³ Strabon, XIV, 2.24; Şimşek 2013a, 28-29.

¹¹⁴ Bu depremde Lykos Vadisi kentleri tahrip olmuş, Hierapolis ve diğer kentler Roma İmparatorluğu'nun yardımlarıyla ayağa kalkmıştır. Şimşek 2013a, 29, 56.

¹¹⁵ Conventus; halkın toplanma yeri anlamına gelmektedir. Roma adaletinin sağlanmasında temel oluşturan ve eyalet valilerinin yargı işlerini yürüttüğü conventuslar, belirli kent merkezlerinde kurulmuştur. O dönemde bir conventus merkezi olmak kente, statü ve ayrıcalık getirmektedir.

¹¹⁶ Cicero, Letters to his Friends, III, 7; IX, 25; XIII, 54 and 57; Letters to Atticus, V, 15, 16, 20, ve 21; VI, 1, 2, 3, ve 7; Şimşek 2013a, 56.

¹¹⁷ Şimşek – Ceylan 2003, 148; Şimşek 2013a, 57, 508.

Laodikeia'yı Phrygia'nın Metropolisi ilan etmesi (MS 290'dan sonra) kentin Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'nde hala eski önemini koruduğunu gösterir¹¹⁸.

Laodikeia'yı Roma İmparatorlarından MS 135 yılında Hadrianus, MS 215 yılında Caracalla, MS 370 yılında ise Valens ziyaret etmiştir¹¹⁹. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla, MS 395-396 yılında İmparator Theodosius (MS 378-395) ve Arcadius (MS 395-408) Dönemi'nde alınan karar gereği kentin etrafı savunma amaçlı olarak sur duvarlarıyla çevrilmiştir¹²⁰. Diocletianus Dönemi'nde Anadolu'da idari reformlar yapılmaya başlanmış¹²¹ ve I. Constantinus Dönemi'nde bu hareketler devam etmiş, bunun sonucunda Phrygia Bölgesi ikiye bölünerek Laodikeia bir bölümün yönetim merkezi olmuştur¹²². Bizans Dönemi'nde dini, kültürel ve ticari merkez konumunu sürdürmüş olup İncil'de adı geçen kentlerden birisidir¹²³.

MS 7. yy'ın ilk yarısında meydana gelen depremle kent, su kaynaklarının zenginliği, savunması ve saklanması için daha iyi olmasını göz önünde bulundurarak Salbakos (Babadağ) eteklerinde yer alan değişik yerlere taşınmışlardır¹²⁴. Gruplar halinde Kaleiçi, Bereketli, Hisarköy ve Asartep (Hisar)'ye giderek buralarda tehlike anında toplanabilecekleri savunma amaçlı küçük kaleler yaparak yerleşmişlerdir. 13. yy. başında ise (1206) tamamen Türklerin eline geçen bölgede, Laodikeia ismi kısaltılarak Lâdik şekline dönüştürülmüştür¹²⁵.

¹¹⁸ Şimşek 2013, 57. Tekstil ticareti ile ilgili kentte kurulmuş loncalar bulunmaktaydı. Buckler – Calder 1939, X, 8, no:12; Malay 1989, 297.

¹¹⁹ Hadrian'ın kentteki imar faaliyetleri için bkz. Bowman – Garnsey 2000, 975–976. Commodus ve Caracalla Dönemleri'nde kentte imar faaliyetleri yoğundur. Sevin 2001, 203–204; Şimşek 2013a, 57.

¹²⁰ Şimşek 2013a, 57.

¹²¹ Diocletianus'un reform hareketleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Cook vd. 1982, 383–408; Bleckmann 1997, 581–586; Heaton 2005, 60.

¹²² Kentte yapılan dinsel toplantılarla bugünkü il sınırlarına göre Orta çağ-Bizans Phrygia'sı ve başlıca yerleşim merkezleri hakkındaki geniş bilgi için bkz. Parman 2002, 49–50, 75–76, Harita 4.

¹²³ Laodikeia kiliseleri için Bkz. Şimşek 2012b, 1 vd.; Şimşek 2013a, 341, 391, Res. 453-516; Şimşek 2015, 1 vd.

¹²⁴ Şimşek 2007a, 39-43, Res. 2, 4-17; Şimşek 2013a, 57-58.

¹²⁵ Şimşek 2007a, 38-40; Şimşek 2013a, 58, 513.

2.2. Laodikeia Nekropolü Yayılım Alanları

Laodikeia Antik Kenti, hafif engebeli bir arazide üst kısmı düz olan bir tepeye kurulmuş olup kent birbirini dik açılarla kesen ana caddeler ve buna bağlı ara sokaklardan oluşan hippodamik sistemde planlanmıştır¹²⁶.

Laodikeia'da günümüze ulaşan önemli yapılar arasında, Anadolu'nun en büyük stadyumunu, 2 tiyatrosunu (Kuzey ve Batı Tiyatroları), 4 hamam kompleksini (Doğu, Merkez, Batı ve Güney Hamamları), 5 Agorasını (Doğu, Merkez, Batı, Kuzey ve Güney Agoraları), 5 nymphaeumunu (Doğu Bizans, Caracalla, S.Severus, B ve Traian Çeşmeleri), 2 anıtsal giriş kapısını (Suriye, Efes Kapıları), Bouleuterionunu (Meclis Binası), tapınaklarını (Tapınak A, Kuzey Agora içinde yer alan Athena ve Zeus Tapınakları), peristylli evlerini (A Evi, Kiliseli Peristylli Ev), Latrinasını (Tuvalet), kiliselerini (Kuzey, Kuzeybatı, Güneybatı, Stadyum, Rotonda-Oktagonal Planlı¹²⁷, Merkezi¹²⁸ ve Laodikeia Kilisesi¹²⁹) ve anıtsal caddelerini (Suriye, Stadyum ve Efes caddeleri) sayabiliriz¹³⁰ (**Resim 3**). Ayrıca aşağıda detaylı şekilde anlatacağımız nekropol alanları kentin dört tarafını çevrelenmiştir¹³¹ (**Resim 4**).

Laodikeia Antik Kenti'nde nekropol alanlarında yapılan ilk çalışmalar, G. Traversari başkanlığında İtalyan yüzey araştırması ekibi tarafından 2000 yılında yapılan Kuzey Nekropolü yüzeyinde bulunan mezarların tespiti ve tipolojilerinin belirlenmesine yönelik araştırmalardır¹³². Daha sonra Laodikeia Kazılarını 2003 yılından beri yürüten Prof. Dr. Celal Şimşek başkanlığında nekropol çalışmalarına 2004 yılında başlanmış, 2005-2009 yıllarında yoğunluk bir şekilde çalışmıştır. Ayrıca TÜBİTAK SOBAG tarafından desteklenen "Laodikeia Kuzey Nekropolü Kazı Projesi" 2006 yılında başlatılmıştır. Bu proje kapsamında, nekropolün yayılım alanları, mezar tipleri, mezar hediyeleri ve ölü gömme gelenekleri ayrıntılı olarak araştırılmış, sonuçları 2011 yılında, "Laodikeia Nekropolü (2004- 2010 Yılları)" Laodikeia Çalışmaları 1/1-2 olarak yayınlanmıştır¹³³. Prof. Dr. Celal Şimşek başkanlığında yapılan nekropol kazı ve

¹²⁶ Şimşek 2013a, 35-46, 78-80, Res. 21-39, Res. 75.

¹²⁷ Şimşek 2013a, 341-391.

¹²⁸ Şimşek – Bayram 2014, 283-302.

¹²⁹ Şimşek 2012b, 1 vd.; Şimşek 2015, 1 vd.

¹³⁰ Laodikeia Antik Kenti ve yapıları hakkında detaylı bilgi için Bkz. Şimşek 2007a; Şimşek 2013a; Şimşek 2014a.

¹³¹ Laodikeia Antik Kenti Nekropolü hakkında detaylı bilgi için Bkz. Şimşek vd 2011; Şimşek 2013c; Şimşek vd 2015.

¹³² Traversari vd 2004, 13-154.

¹³³ Şimşek vd 2011, 1 vd.

yayınları ışığında Laodikeia nekropol alanları, mezar tipleri, ölü gömme gelenekleri hakkında elde edilen veriler aşağıda özetlenmiş ve aktarılmaya çalışılmıştır.

Arazinin topografik özelliklerinden dolayı kentin etrafını çevreleyen Asopos ve Kadmos Irmaklarının oluşturduğu alanlar ile kentin ana yol üzerinde yer alması Laodikeia nekropol alanlarının yerini belirleyen önemli etkenlerdendir. Ayrıca nekropol alanlarının belirlenmesinde, mezarın inşasında kullanılacak malzemelerin temini de doğrudan ilgilidir. Bu özellikleriyle Laodikeia Nekropolü, Hellenistik Dönem'den itibaren yerleşmenin dört yönünde konumlanmıştır¹³⁴. Bu bölümler, Asopos ve Kadmos ırmaklarının oluşturduğu vadi içlerine, bu vadileri oluşturan yükseltilerin yamaçlarına, tepenin alt bölümlerine ve ana yolun her iki yanına olacak şekilde oluşturulmuştur¹³⁵. Ayrıca genel olarak mezarların ana yolların iki yanında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu ana yolların kentle bağlantısı dört ana giriş kapısıyla sağlanmaktadır. Bu kapılar; doğuda Kolossai'ya ulaşan yol üzerindeki Suriye Kapısı, kuzeyde Hierapolis'e ulaşan yol üzerindeki Hierapolis Kapısı, batıda Goncalı Mahallesi'ne doğru ulaşan Efes Kapısı ve güneyde Asopos Köprüsü sonundaki Kiraz Yolu'na ulaşan Aphrodisias Kapısı şeklinde adlandırılmıştır¹³⁶. Günümüzde nekropol alanları bu kapıların konumları göz önünde tutularak Kuzey, Güney, Batı, Doğu Nekropol alanları olarak dört ana bölüme ayrılmıştır¹³⁷.

Kuzey ve Kuzeydoğu Nekropolü, Asopos ve Kadmos ırmaklarını birbirine bağlayan ara kolun kuzeyinde yer alan yamaç ve düzlüklere yayılmıştır¹³⁸. Hellenistik Dönem'den Erken Bizans Dönemi'ne kadar uzun süre kullanılan nekropol alanları kent nüfusuyla orantılı olarak MS 2.-3. yy'da artmıştır. Ayrıca bu zaman diliminde yer sıkıntısından dolayı, Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen mezarlar tahrip edilerek yerine geç dönem mezarları inşa edilmiştir. Tonozlu ve avlulu mezarlar da zaman içinde el değiştirerek aile mezarı olarak kullanılmaya devam edilmiştir¹³⁹. Bu alandaki mezarlar arasında daha çok tapınak tipli, tonozlu, avlulu, örgü tekne ve kiremit çatma mezarlar, mezar evler, küvet tekne mezarlar, pişmiş toprak silindirik mezarlar, urnalar ile düz veya kabartmalı lahitler görülmektedir¹⁴⁰.

¹³⁴ Laodikeia Nekropol alanları hakkında detaylı bilgi için bkz. Şimşek vd 2011, 25-62 Grafik 1-14, Fig. 1-106, Lev. 4-5, Res.5-6.

¹³⁵ Şimşek vd 2011, 6, Lev. 4-5: Res. 5-6.

¹³⁶ Şimşek 2007a, 84-111, Res. 35a-44b; Şimşek 2013a, 104, Res. 79-105.

¹³⁷ Şimşek vd 2011, 25-62; Şimşek vd 2015, 113, Res. 3-4.

¹³⁸ Şimşek vd 2015, 113, Res. 7-8, 43

¹³⁹ Şimşek vd 2011,347-766; Mezarların satışı ile ilgili sözleşmeler için bkz. Ritti 2008, 224-227.

¹⁴⁰ Şimşek vd 2011, 27-45.

Kuzeybatı Nekropolü, Kuzey ile Batı Nekropolü'nün kesişme noktasında yer alan topografyaya uygun olarak oluşan tepenin yamaçlarında ve yamaçların teraslanarak düzleştirildiği alanlara yayılım göstermiştir. Bu alanda yapılan kazı çalışmalarıyla genellikle örgü tekne mezarlar olmak üzere çift hücreli tonozlu mezarlar, kiremit çatma mezarlar ile basit toprak mezarlar tespit edilmiştir¹⁴¹. Kuzeybatı nekropolü'nün ana yol güzergâhlarına uzak olmasıyla mezar mimarisi sıradan ve basit tiplerden oluşmuştur. Aynı zamanda MS 2.-3. yy'da kentin en kalabalık olduğu dönemde kullanılan Kuzeybatı nekropol'ünde mezar hediyelerine bazı mezarlarda rastlanmamış bazı mezarlarda ise unguentarium gibi tek tip hediye geleneği dikkat çekmiştir¹⁴². Bunun sonucunda bu alana sosyo-ekonomik açıdan alt sınıfa ait bireylerin gömüldüğünü düşünülmüştür¹⁴³.

Batı Nekropolü, Güney-kuzey yönünde akan Asopos Irmağı'nın doğusunda yer alan yerleşmenin ve batısında yer alan alçak tepeler arasındaki vadi düzlüğü ile bu vadinin her iki yanında kalan yamaçlara, arkasında yükselen tepelere topografyaya uygun olarak yayılmıştır¹⁴⁴. Asopos (Gümüşçay) Irmağı üzerinde inşa edilen Asopos Köprüsü vadiyi birbirine bağlamıştır. Ephesos Kapısı'nın bulunduğu anayol üzerindeki Batı Nekropolü, bu anayolun antik dönemde yoğun olarak kullanılmasına bağlı olarak önemli mezar grupları içeren bir mezar mimarisine sahiptir¹⁴⁵. Ayrıca bu yol üzerinde Laodikeia bölgesinde kalan Tümülüsleri görmek mümkündür. Batı Nekropolü yayılım alanında çift katlı tonozlu mezarların, yüksek kabartmalı mermer lahitlerin ve görkemli mezar mimarilerinin görülmesi burada bulunan ana yolun yoğun olarak kullanılmasıyla paralellik göstermiş ve böylelikle kentin dikkat çekmesi ve saygınlığını artırma düşüncesi sağlanmış olmalıdır. Ayrıca bu alanda bulunan Asopos ırmağı, bir doğu geleneği olan öbür dünyaya geçişi sağlayan ırmağın diğer yakasına gömülme isteğiyle de tercih edilmiş olmalıdır. Bu doğu geleneği kayıkçı Kharon'un ölüleri sonsuz yaşama ulaştırması için Akheron Irmağını geçirmesiyle batı dünyasına da yansımıştır. Bu özelliklerinde de anlaşılacağı gibi Batı Nekropolü'nde alım gücü yüksek olan kişilere ait mezarlar bulunmaktadır¹⁴⁶.

¹⁴¹ Şimşek 2010, 123-124; Şimşek vd 2011, 46-55, 806-878.

¹⁴² Şimşek vd 2011, 51, Fig.78; Şimşek vd 2015, 113.

¹⁴³ Şimşek vd 2011, 46-56; Şimşek vd 2015, 113.

¹⁴⁴ Şimşek vd 2011, 56; Şimşek vd 2015, 113.

¹⁴⁵ Şimşek vd 2011, 881-1016, Şimşek vd 2015, 113.

¹⁴⁶ Şimşek vd 2011, 25-62; Şimşek vd 2015, 113.

Doğu Nekropolü, Suriye Kapısı'ndan Kolossai'ye bağlanan ana yolun her iki yanına ve Kadmos Irmağı'nın kenarlarına yayılmıştır¹⁴⁷. Lucius Flavius Philostratus (MS 180-250), "Sofistler'in Yaşamları" adlı eserinde, 56 yaşında vefat eden ünlü ve güçlü sofist Laodikeialı Marcus Antonius Polemon¹⁴⁸, un Suriye Kapısı yanındaki bir anıt mezara gömüldüğünü söylemektedir¹⁴⁹. Antik kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında ve nekropol alanının konumu itibariyle bu alana anıtsal mezarların yapıldığı bilinmektedir. Doğu Nekropol alanında Denizli-Pamukkale yolu üzerinde yapılan genişletme çalışmaları sırasında bir bölümü tahrip olmuş mezar yapıları bulunmuş ve Denizli Müzesi Müdürlüğü'nce kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir¹⁵⁰. Yapılan kurtarma kazısı, Doğu Nekropolü mezar tipleri ve ölü gömme gelenekleri hakkında birçok verinin elde edilmesini sağlamıştır. Doğu Nekropolü'nde daha önceden bilinen kiremit çatma, örgü tekne lahit, tapınak ve düz çatılı ev tipli anıtsal mezarlara yapılan kurtarma kazısı sonucunda Tonozlu Hypoje, Tonozlu Arkosoliumlu Hypoje gibi Laodikeia'nın diğer nekropol alanlarında da görülen mezar tipleri eklenmiştir¹⁵¹.

Güney Nekropolü ise kentin kurulduğu tepenin güneyinde kalan yükseltiler arasındaki düzlükler ile Aphrodisias Yolu'nun iki yanında güneye doğru uzanan vadi boyunca yayılım göstermiştir¹⁵². Batı Nekropolü'nün bulunduğu vadiye göre daha dar ve dik olan bu vadideki mezarlar, topografyaya uygun olarak vadi tabanı, vadinin yamaçlarına ve yamaçların arka bölümlerinde kalan tepelere inşa edilmiştir. Yamaçlarda daha çok tonozlu mezarlar tercih edilirken, vadi tabanında kubbeli-arkosoliumlu mezarlar, hypoje mezarlar, tonozlu hücre mezarlar, mezar evler ve düz-kabartmalı lahitler görülmektedir¹⁵³. Topografik özellikler ile nekropol alanında tespit edilen mezar tiplerinden bu nekropol alanı zengin sınıfın tercih ettiği düşünülmektedir.

Laodikeia Antik Kenti'nde gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda; Laodikeia-Kandilkırı¹⁵⁴ 'nda ETÇ 2'ye tarihlenen basit toprak, pithos, çömlek ve taşla çevrilmiş kompozit mezar tipinde keşfedilen ETÇ mezarlık alanı dışında Laodikeia Nekropolü genel olarak, Hellenistik Dönem'den, Erken Bizans Dönemi'ne kadar

¹⁴⁷ Şimşek 2013a, 85; Şimşek vd 2011, 61; Şimşek vd 2014, 229; Şimşek vd 2015, 114, Res. 9, 44.

¹⁴⁸ Polemon için bk. Philostr. VS 530-545; Puech 2002, 396-406, no. 209-211; Thonemann 2004, 144-150; Kaçar 2013, 52-58; Şimşek 2014d, 27-30; Kaçar 2014, 195-205; Akgün-Kaya 2016, 232-245.

¹⁴⁹ Şimşek vd 2014, 233; Şimşek 2014d, 30; Kaçar 2014, 203.

¹⁵⁰ Yapılan kurtarma kazısı çalışmaları "Korucuk Kurtarma Kazısında Açığa Çıkarılan Mezarlar" isimli makaleyle yayınlanmıştır. Şimşek vd 2014, 229-281.

¹⁵¹ Şimşek vd 2011, 61-62; Şimşek vd 2014, 229-281; Şimşek vd 2015, 114.

¹⁵² Şimşek vd 2011, 59, Lev. 4-5; Res. 5-6; Şimşek vd 2015, 114, Res. 10-11, 45.

¹⁵³ Şimşek vd 2011, 1026-1073.

¹⁵⁴ Şimşek 2013a, 400-407; Oğuzhanoğlu 2014, 71-86; Oğuzhanoğlu 2015, 423-434; Oğuzhanoğlu-Akay 2015, 33-34, Şekil 13, Tablo 5.

kullanım görmüştür¹⁵⁵. Roma İmparatorluk Dönemi'nde kalabalıklaşan ve zenginleşen kentte toplumun her kesiminden insanın yaptırdığı farklı tiplerde mezarlar bulunmaktadır¹⁵⁶.

2.3. Laodikeia Ölü Gömme Gelenekleri

Laodikeia, Güneybatı, Batı Anadolu ve İç Batı Anadolu'yu birbirine bağlayan ana yol güzergâhlarının üzerinde yer alması sebebiyle bölge içinde önemli bir konuma sahip olmuştur¹⁵⁷. Konumunun getirdiği avantaj ile kentin dinsel, sosyo-kültürel, sanatsal, ekonomik ve ticari yönü gelişmiş, bu çeşitlilik ve zenginlik yapılan kazı çalışmaları sonrasında somut delillerle de kanıtlanmıştır. Bu çeşitlilik ve zenginlik sonucu oluşan farklı kültürler ve gelenekler mezar yapılarının ve ölü gömme geleneklerinin çeşitlenmesine de olanak sağlamıştır. Laodikeia nekropol kazıları sonucunda kentin ve vadideki komşu kentlerin ölü gömme gelenekleri hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan detaylı bulgulara ulaşılmış ve bu veriler yayınlar sayesinde bilim dünyasıyla paylaşılmıştır¹⁵⁸.

Nekropol alanlarının seçilmesinde kentin topografik özellikleri ve mezar inşası için kullanılacak malzemenin temini belirleyici unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede Laodikeia-Kandilkırı¹⁵⁹ 'nda ETÇ 2'ye tarihlenen mezarlık alanı dışında Laodikeia Nekropolü genel olarak, Hellenistik Dönem'den itibaren yerleşmenin etrafında; kentin kurulduğu tepenin alt eteklerine, Asopos ve Kadmos ırmaklarının oluşturduğu vadi içlerine, bu vadileri oluşturan yükseltilerin yamaçlarına ve ana yol güzergâhlarının da her iki yanına yayılmış durumdadır¹⁶⁰. Nekropol alanları adlandırılmasında ise ana yolların kentle bağlantısını sağlayan giriş kapılarının bulunduğu yönler dikkate alınarak alanlar, Doğu, Batı, Kuzey ve Güney Nekropolü olarak değerlendirilmiştir¹⁶¹(**Resim 4**).

Kazı çalışmaları sonucunda kentte hem inhumasyon gömünün hem de kremasyon gömünün uygulandığı tespit edilmiştir¹⁶². Kremasyon gömü biçiminde ise

¹⁵⁵ Şimşek 2007a, 299; Şimşek vd 2011, 6; Şimşek 2013a, 407; Şimşek 2013c, 648, Şimşek vd 2015,

¹⁵⁶ Şimşek 2007a, 302-325; Şimşek vd 2011, 8-15; Şimşek 2013a, 409-434; Şimşek 2013c, 647-703; Şimşek vd 2015, 111-157.

¹⁵⁷ Şimşek vd 2011, 4, Lev. 2, Res. 2; Şimşek 2013a, 46-47, Res. 39; Şimşek vd 2015, 112.

¹⁵⁸ Laodikeia Nekropol alanları hakkında detaylı bilgi için bkz. Şimşek vd 2011; Şimşek 2013a, 400-434; Şimşek 2013c, 648-703; Şimşek vd 2015, 111-157.

¹⁵⁹ Şimşek 2013a, 400-407; Oğuzhanoğlu 2014, 71-86; Oğuzhanoğlu 2015, 423-434; Oğuzhanoğlu-Akay 2015, 33-34, Şekil 13, Tablo 5.

¹⁶⁰ Şimşek vd 2011, 6-7; Şimşek 2013a, 407, Şimşek 2013c, 648; Şimşek vd 2015, 112-113.

¹⁶¹ Şimşek vd 2011, 25-62, Tablo 1-3, Grafik 1-14, Fig. 1-106, Lev. 4-5, Res.5-6.

¹⁶² Şimşek vd 2011, Lev.21-22, Res. 59-67.

hem birincil hem de ikincil kremasyon gömü biçimi görülmektedir. Ancak yapılan çalışmalar sonucu kentte yaygın olan ölü gömme biçiminin şimdilik inhumasyon olduğu görülmektedir. Genel olarak inhumasyon mezarlarda birey dorsal olarak yerleştirilmiş olup kollar yanda ya da eller göğüs üzerinde birleştirilmiştir¹⁶³. Birincil kremasyon da ölen kişi odun yığınlarının üzerinde yakılmış ardından kalan kemik parçaları ve küllerinin üzeri kiremitlerinin karşılıklı çatılmasıyla veya düz olarak kapatılıp üzeri toprakla örtülmesiyle oluşturulmuştur¹⁶⁴(**Resim 5**). Bu tip örneklere Kuzeydoğu Nekropolü'nde rastlanmış olup L.07.KDN.M23, L.07.KDN.M53, L.07.KDN.M54, L.09.KDN.M8 numaralı mezarlar kiremitlerin çatılmasıyla, L.07.KDN.M26, L.08.KDN.M5, L.09.KDN.M25 numaralı mezarlar da ise kiremitler düz olarak yerleştirilmiştir¹⁶⁵. Kentte birincil kremasyon uygulamasının yanında urna mezarların bulunması ikincil kremasyon geleneğinin de uygulandığının önemli kanıtlarından biridir. Urna kaplarına ölen kişinin yakılmasının ardından kalan kemik parçaları ayaklardan başlanarak en üste kafatası gelecek şekilde özenle yerleştirildiği tespit edilmiştir. Bu kaplar bazı istisnai durumlar hariç genellikle toprağa açılan basit çukurların içine gömülmüşlerdir¹⁶⁶.

Mezara hediye bırakma geleneği eski dönemlerden beri kullanılan insanların zihninde oluşan inanç sisteminin bir yansıması olarak karışımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda hediyeler dönemin sosyo-ekonomik yapısını, zevkini, ölünün cinsiyetini, mesleğini ve statüsünü yansıtan en önemli verilerin başında gelmektedir. Mezar hediyeleri ölen kişinin kişisel eşyalarından oluştuğu gibi yakınları tarafında da bırakılan eşyalardan oluşmaktadır. Laodikeia Nekropol'ünde hediyeler, mezar içinde, başın iki yanına, gövde üzerine ve ayaklarına, mezar dışında ise mezarın hemen yanına ya da üstüne bırakılmıştır¹⁶⁷. Genellikle hediye olarak kandil, unguentarium, içki kâseleri, cam eserler, bronz-altın takılar, kemik tokalar ve iğneler tespit edilmiştir¹⁶⁸. Ayrıca Laodikeia'da mezarlara bırakılan eşyalar arasında mezar sahibinin mesleğiyle de ilişkili strigilis¹⁶⁹, minyatür bronz yağ kapları¹⁷⁰, tıp aletleri¹⁷¹ gibi hediyelerde bulunmuştur.

¹⁶³ Şimşek vd 2011, 23-24, Lev. 25, Res. 79-80.

¹⁶⁴ Şimşek vd 2011, 23-24, Lev. 25, 81.

¹⁶⁵ Şimşek vd 2011, 576, 582, 616, 617, 638, 733, 755.

¹⁶⁶ Şimşek vd 2011, 23-24, Lev.21-22, 62-65.

¹⁶⁷ Şimşek vd 2011, 23-24, Lev.25-26, 83-85.

¹⁶⁸ Şimşek vd 2011, 63-169.

¹⁶⁹ Şimşek vd 2011, 168, 382, 554-555, 611, 695, Lev. 134, Kat.no. 20, Kat.no. 453-455, Kat.no. 554, Kat. no. 719-720.

¹⁷⁰ Şimşek vd 2011, 163-164, 381, 554, Lev. 127, Kat. no. 19, Kat.no. 451.

¹⁷¹ Şimşek vd 2011, 168, 411, 509, 531, 578, 699, 790, 907, Lev. 133/701-721, Kat.no. 118, Kat.no: 368, Kat.no: 407, Kat.no: 508, Kat.no: 732-734, Kat.no:919, Kat.no: 1067.

Hediyeler arasında mezarların tarihlenmesinde de önemli rol oynayan sikke buluntuları da görülmektedir. Sikkelerden bazılarının ölen bireyin ağzında bulunması Styks Nehri'nden geçerken Kharon'a vereceğine inanılan önemli bir ritüellerin Laodikeia'da da görüldüğünün en önemli kanıtlarındandır¹⁷².

Ölü gömme geleneklerinde gömü sonrası ritüellerinden bir diğeri de perideipnon adı verilen ölü yemeğinin düzenlenmesidir¹⁷³. Laodikeia Nekropol kazı çalışmalarında bulunan ölü yemeğiyle ilgili hayvan kemikleri, pişirme çömleri ve kâse-tabaklar, yemek ritüelinin Laodikeia'da gerçekleştiğinin somut kanıtlarıdır¹⁷⁴. Ayrıca kremasyon kaplarının ağzına yerleştirilen kâse ve tabakların da hem kapak olarak kullanılmış hem de yemek ritüelleriyle ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Bu buluntular bazen mezarların içinde bazen de önünde veya yanında bulunmuştur¹⁷⁵.

Laodikeia'da yapılan kazı çalışmaları nekropol alanlarının yayılımı, mezarların mimari özelliklerinin belirlenmesi, mezar tipolojisinin oluşturulması, mezarlarda kullanılan malzemenin yapısı ve uygulanan gelenekler hakkında bilgi sahibi olunması sağlamıştır. Laodikeia ve en önemlisi Lykos Vadisi ölü gömme gelenekleri hakkında verilerin zenginleşmesini ve yorumlarının somut kanıtlara dayandırılmasına katkıda bulunmuştur.

Kentin konumu gereği, çevre kentlerle ve bölgelerle gelişen kültürel ve sosyal etkileşimler, ailelerinin sosyal statüsü, zenginliği, dini inanışlar, inşai malzemelerinin kolay bulunabilirliği Laodikeia'da mezar tiplerinin belirlenmesine ve çeşitlenmesine olanak sağlamıştır. Kazı çalışmaları sonucunda kentte tespit edilen mezar tipleri tümülüsler, kırma çatılı tapınak mezarlar, mezar evler, tonozlu, avlulu, kubbeli-arkosoliumlu, örgü tekne, kiremit çatma, basit toprak, pişmiş toprak silindirik, küvet tekne mezarlar ile yeraltı mezarları (hypogeionlar), lahitler ve urnalar olarak sıralanabilir¹⁷⁶.

2.3.1. Tümülüs

Demir Çağı'ndan itibaren bölge ve çevresinde yaygın olarak kullanılan Tümülüsler, Frigler'in Anadolu'ya sundukları büyük bir yeniliktir. Tümülüsler, ölen kişinin zengin mezar hediyeleri ile mezar odasının içine özenle yerleştirilerek, üstü önce

¹⁷² Şimşek vd 2011, 23-24, 647-648, Res. 1c-d; Lev.25, Res. 82.

¹⁷³ Kurtz – Boardman 1971, 146, Hürmüzlü 2008, 40-42; Şimşek 2010, 120.

¹⁷⁴ Laodikeia'da bulunan pişirme çömleri için bkz. Şimşek 2007a, 325, Resim 123b.

¹⁷⁵ Şimşek vd 2011, Lev.26, 86-88.

¹⁷⁶ Şimşek vd 2011, 8-16, 25-62.

irili ufaklı taş yığıyla daha sonra toprakla örtülen büyük yapay tepelerdir¹⁷⁷. Tümülüsler ile ilgili detaylı bilgi ölü gömme gelenekleri başlığı altında anlatılmıştır. Lykos vadisinde de sıklıkla kullanılan mezar tipi, batıda Kiraz Yolu, Goncalı, Karakova ve Çeltikçi gibi yerleşim alanlarına, özellikle de kentin yönetim alanı içinde Kumkısık Mahallesi'nden, Sarayköy İlçesi, Beylerbeyi Mahallesi ve Hacı Eyüplü arasındaki geniş bir alana yayılmıştır¹⁷⁸. Laodikeia'da kazı ekibi tarafından şimdiye kadar tümülüs kazısı yapılmamış, ancak bölgede Denizli Müzesi Müdürlüğü'nce yapılan Beylerbeyi Tümülüsü kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir¹⁷⁹. Tümülüslerin üzerine yerleştirilen phallusların, Laodikeia territoriumundaki fazlalığı Laodikeia'da Tümülüslerin yaygın olarak kullanılan mezar tipi olduğunu göstermektedir¹⁸⁰.

Lykos Vadisi kentleri arasında Hierapolis¹⁸¹, Kolossai¹⁸², Attouda¹⁸³, Bozkurt Çambaşı¹⁸⁴, Akköy (Eymir), Tavas, Acıpayam (Kazanes Vadisi) ve Çivril-Işıklı (Lampe-Eumeneia) Ovası'nda¹⁸⁵ da bu tip mezarlara rastlanmaktadır¹⁸⁶.

2.3.2. Tonozlu Mezarlar

Laodikeia Nekropol alanlarında yaygın olarak kullanılan mezar tipi olan tonozlu mezarlar, taş veya tuğladan, kireç harçla örülmüş, aile mezarlarıdır. Tonozlu mezar, ölen kişinin sosyo-ekonomik durumuna, inancına ve geleneklerin uygulanışa göre kendi içinde farklı tiplere ayrılır. Kazı çalışmaları sonucunda bunlar; tek odalı tonozlu mezarlar, çift katlı tonozlu mezarlar, avlulu tonozlu mezarlar, dromoslu tonozlu mezarlar ve hücreli tonozlu mezarlar olmak üzere sınıflandırılmıştır¹⁸⁷. Basamaklı ya da düz bir kapıdan girilen mezarların içine farklı malzemelerden yapılmış tekneler yerleştirilmiştir. Bazı tonozlu mezarların içinde kemerli, düz ve kırma çatı nişler, bazılarında ise havalandırma bacaları yer alır¹⁸⁸. Ayrıca tek örnekle temsil edilen çift

¹⁷⁷ Tuna 2007, 99-100.

¹⁷⁸ Şimşek 2007a, 302-303, Res. 105; Şimşek 2013, 409- 410; Şimşek vd 2011, 8, Lev.11: Res. 21; Şimşek vd 2015, 115.

¹⁷⁹ Karabay 1995, 229-233, Res. 3-11; Şimşek 1994, 117-120, Çiz. 1, Res. 2-6.

¹⁸⁰ Şimşek vd 2011, 9, Lev. 11, Res. 22.

¹⁸¹ Schneider-Equini 1972, 6-10, 35-39, Fig. 11-12, Tav. XXV-XXVII; D'Andria 2003, 48-61, Res. 21-24, 31-33; Şimşek 1997a, 17; Okunak 2005, 13; Okunak 2013, 441-477, Fig. 1-13.

¹⁸² Şimşek 2002a, 10-12, Çiz. 1-2.

¹⁸³ Şimşek 2002b, 232-233, Res. 2.

¹⁸⁴ Şimşek 1998b, 493-499, Çiz. 1-4, Res. 1-2, 4-24.

¹⁸⁵ Söğüt – Şimşek 2001, 282-284, Res. 8, 17.

¹⁸⁶ Şimşek vd 2011, 9, Lev. 3, Res. 3.

¹⁸⁷ Şimşek vd 2011, 9, Lev. 12, 39: Res. 23-24; K1-4; Lev. 12, 39-40: Res. 24-25; K5-6; Lev. 13-14, 41-42, Res. 27, 30; K8-K9; Lev. 13, 44, Res. 28; K11.

¹⁸⁸ Şimşek vd 2011, dipnot 30.

katlı tonozlu mezar Batı Nekropolü'nde Lambalar mevkii civarında tespit edilmiştir¹⁸⁹. Tonozlu mezarlar Laodikeia Nekropolü'nde Hellenistik Dönem'den Erken Bizans Dönemi'ne kadar yaygın olarak kullanıldığını görülmektedir¹⁹⁰.

Lykos Vadisi kentleri arasında Hierapolis¹⁹¹, Trapezopolis¹⁹², Attouda¹⁹³, Tripolis¹⁹⁴ ve Eumeneia¹⁹⁵ nekropollerinde de bu tip mezarlara rastlanmaktadır¹⁹⁶.

2.3.3. Mezar Evler

Lykos Vadisi'nde yer alan yerleşmelerde yaygın olarak görülen mezar evler, düzgün kesilmiş traverten bloklardan tek katlı inşa edilmiş, ancak bazı örneklerinde bodrum katının yapıldığı düzenlenmelere de rastlanmıştır¹⁹⁷. Basamaklı bir kapıdan girilen mezar evlerin ana odasında tek ya da çift katlı klinelerin bulunduğu görülmüştür. Bodrum katı olan örneklerde giriş bazen mezar odasının içindeki bir açıklıktan basamaklarla, bazen de dışarıdan thoikhobab bölümünün altına yapılan ayrı bir kapıdan sağlanmıştır. Bu tip mezarlar düz çatılı olup düz çatılar ise genellikle podyumlu lahitlerin yerleştirilmesi için kullanılmıştır. Bu lahitlere mezar sahibi karı-koca yerleştirilirken aynı zamanda ölen kişi kahramanlaştırılmak istenmiştir¹⁹⁸.

Laodikeia Nekropolü'nde yapılan kazı çalışmalarında sağlam mezar evlere rastlanmamıştır. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda yüzeyde tespit edilen mezar evlere ait in-situ ya da çevreye dağılmış olarak bulunmuş mimari blok parçaları nekropol alanlarında tahrip olmuş birçok mezar ev olduğunu kanıtlar niteliktedir¹⁹⁹. Bu tip mezarlar Laodikeia'da MS 1. yy'ın son çeyreği ile MS 2.-3. yy'larda yaygın olarak kullanıldığı tespit edilmiştir²⁰⁰.

¹⁸⁹ Şimşek vd 2011, 57, Fig. 98-99; Şimşek vd 2015, 113, 116, Res. 14-15, 17.

¹⁹⁰ Şimşek vd 2011, 10; Şimşek vd 2015, 116, Res. 13- 20.

¹⁹¹ Schneider-Equini 1972: 25-26, Tav. XIXb-XXa; Şimşek 1997a, 27-29; Ronchetta – Mighetto 2007, 437-438, Fig. 5.

¹⁹² Şimşek 2002b, 5-15, 27-49, Plan. 2, Çiz. 1-17, Res. 12-49.

¹⁹³ Şimşek 2002d, 232, 236-239, Çiz. 3-Res. 4, 10-16.

¹⁹⁴ Şimşek 2002d, 238, Res. 19; Şimşek 2002b; 15, Res. 50; Duman 2014, 51.

¹⁹⁵ Şimşek 2008a, 55, Res. 28; Bilgin – Okunak 2011; 125, 129, Res. 8.

¹⁹⁶ Şimşek vd 2011, 10; Şimşek vd 2015, 116.

¹⁹⁷ Şimşek vd 2011, 10; Şimşek vd 2015, 119, Res. 21-53.

¹⁹⁸ Schneider-Equini 1972, 19-23, Fig. 4-5, Tav. XIV-XVIII; Ronchetta 1987, 104, 109, 112; D'Andria 2003, 48-61, Res. 21, 25-27, 29-30; Ritti 1987, 114; Ritti 2006, 42, 54-67, Res. 18-22; Ferrero 1993, 163-165; Şimşek 1997a, 23-25, Çiz. 4-24, Res. 14- 17; Ronchetta – Mighetto 2007, 435-436, 440, Fig. 2-4, 9.

¹⁹⁹ Şimşek 2007a, 305-307, Res. 109; Şimşek vd 2011, 10, 618-621, 1026-1027, Lev. 14, Res. 31, Lev. 45, K12-K14, Res. 1a-e, Res. 1-2; Şimşek 2013a, 415-416, Res. 551-552; Şimşek vd 2015, 119.

²⁰⁰ Şimşek vd 2011, 10; Şimşek vd 2015, 119.

Mezar evler, bölgede yaygın olarak Hierapolis²⁰¹'te görülürken Pınarkent yerleşmesi ve Kolossai Nekropol'ünde de örnekleri bulunmaktadır²⁰².

2.3.4. Tapınak Mezar

Tapınak planlı mezarlar, genellikle dörtgen planlı, düzgün taş bloklarla inşa edilmişlerdir. Podyumlu olup taşıyıcı elemanları, bunun üstünde ise arşitrav, friz, alınlık gibi mimari yapı elemanlarına sahip olup tapınaklarla hemen hemen benzer özellikler gösterirler²⁰³. Bu tip mezarlar, kişinin yaşamında tapındığı tanrı evine benzediğinden ölen kişiyi tanrılaştırmak, yüceltmek, kahramanlık seviyesine çıkarmak, ölümsüzleştirmek aynı zamanda ailenin saygınlık kazanmasını sağlamak amacıyla yapılmışlar²⁰⁴ ve zengin aileler tarafından tercih edilmişlerdir.

Hierapolis Nekropolü'ndeki²⁰⁵ sağlam olan örneklerden anlaşıldığı gibi bölgedeki tapınak mezarlar, kırma çatılı, alınlıklı, plâsterli, in-antis girişli ve içlerinin klineli olduğu gözlemlenmektedir. Laodikeia Nekropol'ünde ise kazı çalışmaları sırasında yüzeyde bulunan mimari blok parçalarından bu tip mezarların Laodikeia'da Hellenistik-Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde kullanıldığı düşünülmektedir²⁰⁶. Ayrıca Hierapolis Nekropolü'nde de tapınak mezarlar aynı tarihlerde kullanılmıştır²⁰⁷.

2.3.5. Kubbeli-Arkosoliumlu Mezarlar

Latince arcus (kemer) ve solium (mezar) sözcüklerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan terime ait mezar tipi, yer altı mezar odalarında ve özellikle Roma Dönemi'nde catacombların ana kayasının yay biçiminde oyularak üstünün kemerle şekillenmesiyle oluşturulmuştur.

²⁰¹ Ferrero 1993, 163-165; D'Andria 2003, 48-61, Res. 21, 25-27, 29-30; Ritti 2006, 42, 54-67, Res. 18-22; Şimşek 1997a, 23-25, Ciz. 4-24, Res. 14-17.

²⁰² Şimşek vd 2011, 10.

²⁰³ Machatschek 1967, 85.

²⁰⁴ Toynbee 1971, 130-133.

²⁰⁵ Schneider-Equini 1972, 26-29, Fig. 7, 9, Tav. XXb- XIIIa; Ronchetta 1987, 111-112; Şimşek 1997a, 26-27, Çiz. 25-27, Res. 18-19; D'Andria 2003, 48-61, 66-70, Res. 21, 41-42; Ritti 2006, 42-44, Res. 14; Ronchetta – Mighetto 2007, 437-445, Fig. 6-7, 12; Anderson 2007, 476-491, Fig. 5-12.

²⁰⁶ Şimşek vd 2011, 10-11, Lev. 15; Res. 33-34; Şimşek 2013a, 459, Res. 652; Ayrıca tapınak mezara ait olduğu düşünülen Akhilleus-Penthesileia kabartmalı friz bloğu hakkında detaylı bilgi için bkz. Şimşek – Sezgin 2014, 145-157, Res. 1-6; Şimşek vd 2015, 120.

²⁰⁷ D'Andria 2003, 66-70, Res. 41-42.

Laodikeia’da yapılan araştırmalar sonucunda Kubbeli-arkosoliumlu mezarlar örnekleri kuzey, güney ve batı nekropol alanlarında tespit edilmiştir²⁰⁸. Ancak kazısı yapılan tek örnek Güney Nekropolü’nde yer alır. Mezar, kare planlı olup üst örtüsü dıştan kırma çatılı, içten kubbelidir. İç kısımda üç yönde kemerli arkosollerin içine tekneler yerleştirilmiş, kemer içine küçük nişler yapılmıştır²⁰⁹. Mezar odası duvarları, mezarı yaptıran kişinin ekonomik durumuna göre sıvasız, sıvalı ya da freskli olarak inşa edilmiştir. Güney Nekropol’ünde yer alan mezar örneği buluntulara ve fresk parçalarına göre Roma İmparatorluk-Erken Bizans Dönemi’ne tarihlendirilmiştir²¹⁰.

2.3.6. Hypogeionlar

Yeraltında kaya içine oyulmuş, tek veya çok odalı mezar yapıları bu mezar tipini oluşturmaktadır. Laodikeia’da güney ve doğu nekropol alanlarında bu tip mezar örneklerine rastlanmış ve değerlendirilmiştir²¹¹. Doğu Nekropolü’nde yapılan kurtarma kazısında açığa çıkartılan örnekler sonucunda mezar tipi hakkında detaylı bilgiler edinilmiştir²¹². Mezarlara giriş üstü düz kapak taşı ile kapatılan bir açıklıktan sağlanmış, bu girişten basamaklı bir dromos ile asıl mezar odasına geçilmiştir. İç bölümü tonozlu olarak yapılan mezar odasının üç tarafına örgü tekneler ya da klineler yerleştirilmiştir²¹³. Ayrıca Doğu Nekropol’ünde iki yanında tonozlu arkosoller bulunan farklı bir hypoje mezar örneğine rastlanmıştır. Araştırmalar sonucunda Güney Nekropolü’nde hypoje mezar tespit edilmiş, ancak kazısı yapılmadığı için detaylı bilgilere ulaşılamamıştır²¹⁴.

Laodikeia’da, Doğu Nekropolü’nde bulunan hypoje mezarların buluntularına göre Augustus Dönemi’nden (MÖ 27-MS 14), MS 6. yy’a kadar kullanım gördüğü tespit edilmiştir. Lykos vadi içinde yer alan Hierapolis Nekropolü’nde benzer örneklerine rastlanmıştır²¹⁵.

²⁰⁸ Şimşek 2007a, 305-309, Res. 110abc, 111; Şimşek vd 2011, 11, 59-60, 1027-1028, Fig. 100-101, Lev. 48, K17, Res. 3-7; Şimşek 2013a, 417-418, Res. 554-558; Şimşek vd 2015, 121, Res. 23, 54.

²⁰⁹ Şimşek vd 2011, 11, 1027-1029, Res. 4-7; Şimşek vd 2015, 121.

²¹⁰ Şimşek vd 2011, 11; Şimşek vd 2015, 121.

²¹¹ Şimşek vd 2011, 12; Şimşek vd 2015, 121, Res. 24, 55; Şimşek vd 2014, 234-241.

²¹² Şimşek vd 2014, 234-237, 245-247, Res. 2-4, Res. 12- 16, Çiz. 5.

²¹³ Şimşek vd 2014, 237-241, Çiz. 4, Res. 5-9.

²¹⁴ Şimşek 2007a, 307-310, Res. 112; Şimşek vd 2011, 12, 1029, Res. 8; Şimşek 2013a, 418, Res. 559, Şimşek vd 2015, 121.

²¹⁵ Şimşek 1997a, 18, Res. 223, 226, 229.

2.3.7. Örgü Tekne Mezarlar

Örgü tekne mezarlar genel olarak; toprak içerisine açılan dikdörtgen çukurun yan taraflarına duvar örülmesi ile oluşan tekne şeklindeki mekânın üst kısmının düz kapak taşlarıyla kapatılması ile oluşan mezar tipi olarak tanımlanabilir²¹⁶. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda Laodikeia Nekropol'ünde bazı mezarların üstü, tuğla veya kiremitlerin çatılmasıyla kapatıldığı görülmektedir²¹⁷. Ayrıca nekropolde tek tekneli örneklerin yanında ikiz tekneli örneklere de rastlanmıştır²¹⁸. Tekne duvarları sıvalı olup bazı örneklerinde freskle bezendiği de görülmektedir.

Laodikeia Nekropol alanlarının hepsinde yoğun olarak tespit edilen bu tip mezarlar Kuzeybatı ve Kuzeydoğu Nekropol alanlarında daha çok tercih edilmiştir²¹⁹. Mezar yapımında çay taşı, traverten ve tuğla kullanıldığı görülmüştür. Mezar içine yerleştirilen bireyler genel olarak dorsal pozisyonda yerleştirilirken hedyeleri göğüs üzerine, baş ve ayakucuna bırakılmıştır²²⁰. Örgü tekne mezarların içine genellikle inhumasyon gömü yapılmış sadece Kuzeydoğu Nekropolü'nde yer alan örgü tekne kremasyon gömüye rastlanmıştır²²¹. Aile mezarı olarak tercih edilen örgü tekne mezarların kazı çalışmalarında birden fazla kullanım evresi saptanmıştır. Hellenistik Dönem'den, Roma İmparatorluk Dönemi'nin sonuna kadar kullanılan tip, bölge içinde Attouda²²², Trapezopolis²²³ ve Eumeneia²²⁴ nekropollerinde de görülmektedir.

2.3.8. Pişmiş Toprak Silindirik (Torpido Gövdeli) Mezarlar

Hellenistik ve Roma dönemlerinde sıklıkla kullanılan mezarlar pişmiş topraktan yapılmış şeklienden dolayı torpido gövdeli mezarlar olarak yorumlanmaktadır. Buldukları bölgelere göre tipleri farklılıklar göstermektedir. Lydia Bölgesinde, Ödemiş Yeniceköy'de ortaya çıkarılan mezar, yarı küresel gövdeli tekne ve kapaktan oluşur ve Hellenistik Dönem'e tarihlenmektedir²²⁵. Akdeniz Bölgesinde Tarsus'ta bulunan pişmiş toprak lahitler ise baş ve ayak kısımlarına yakın iki kapaklı, silindirik

²¹⁶ Şimşek vd 2011, 12; Şimşek vd 2015, 121-122, Res. 26, 57-58.

²¹⁷ Şimşek vd 2015, 121-122, Res. 25, 56-57.

²¹⁸ Tek tekne örgü mezar için Bkz. Şimşek vd 2011, 12, Lev. 17, 52-53, Res. 44-45, K28-37; İkiz tekne örgü mezar için Bkz. Lev. 17, 54, Res. 46-47, K38-45.

²¹⁹ Şimşek 2007a, 310-312, Res. 113abc; Şimşek 2007, 467-468, Res. 11; Şimşek 2008b, 110-111, Res. 12-13; Şimşek 2009, 424-425; Şimşek 2010, 123, Res. 15; Şimşek vd 2011, 12, Lev. 51-54, K20-K45; Şimşek 2013a, 419- 420, Res. 560-563.

²²⁰ Şimşek vd 2011, 528, Res. 1c; Şimşek vd 2015, 121-122, Res. 26, 36.

²²¹ Şimşek vd 2011, 681-704, Res. 1b, g; Şimşek vd 2015, 122.

²²² Şimşek 2002d, 233, 235, Res. 3, 9.

²²³ Şimşek 2002b, 5, 27, Res. 2, 9.

²²⁴ Şimşek 2008a, 54, Res. 24-26; Bilgin – Okunak 2011, 129-130, Res. 9.

²²⁵ Kalkan – Gürsel 2014, 836-845.

gövdeli ve MS 1-2. yüzyıllara tarihlenmektedir²²⁶. Kaystros (Küçük Menderes) nehri çevresinde Hermos (Gediz) ırmağının yukarı havzasında yoğun bir şekilde görülen bu tip lahitler, Lykos Vadisindeki örneklerinde olduğu gibi oda mezarın içine, doğrudan toprağa açılan çukurlara ya da ana kayaya açılan yuvaların içine yerleştirilmişler ve genellikle inhumasyon gömü için kullanılmıştır²²⁷.

Laodikeia Nekropolü'nde yapılan kazılar sonucunda şimdiye kadar tek bir örneğine rastlanmıştır²²⁸, bu mezar silindirik gövdeli, baş ve uç kısmı konik formlu, kaldırma tutamaklı iki parça kapaktan oluşmaktadır. Doğrudan toprağa gömülü olarak bulunan mezar Augustus Dönemi'ne (MÖ 27-MS 14) tarihlendirilmiştir²²⁹. Benzer örnekleri; Attouda²³⁰, Trapezopolis²³¹, Hierapolis²³², Tire²³³, Nif Dağı²³⁴, Assos²³⁵ ve Tarsus'ta²³⁶ tespit edilmiştir²³⁷.

2.3.9. Pişmiş Toprak Küvet Mezar

Laodikeia'da Kuzeydoğu Nekropolü'nde bulunan tek örnek olan küvet mezarın iki ucu oval biçimde sonlanmış olup tabanı düzdür²³⁸. Doğrudan toprağa açılan çukura yerleştirilmiş ve üzeri kare biçimli tuğlarla kapatılmış şekilde bulunmuştur. İçerisinde bulunan buluntular sayesinde MS 1. yy'ın ilk yarısında tarihlendirilmiştir²³⁹.

2.3.10. Lahit Ve Ostohekler

Lahitler, dikdörtgen bir forma sahip olan teknenin üstünün düz ya da kırma çatılı kapakla kapatılmasıyla oluşan genellikle inhumasyon gömünün yapıldığı mezar tipidir²⁴⁰. Laodikeia'da lahitler kuzey, kuzeydoğu, güney ve batı nekropol alanlarında

²²⁶ Yurtseven 2006, 91-121; Koch 2011, 25-45.

²²⁷ Evren 1985, 4.

²²⁸ Şimşek vd 2011, 12; Şimşek vd 2015, 122, Res. 27-59.

²²⁹ Şimşek 2007a, 310-114, Res. 114ab; Şimşek 2007b, 467; Şimşek vd 2011, 12, 440, Lev. 55, K46, Res. 1a-c; Şimşek 2013a, 421-422, Res. 565-566, Şimşek vd 2015, 122.

²³⁰ Şimşek 2002d, 233.

²³¹ Şimşek 2002b, 5, 27, Res. 3-7, 15; Baysal 2000, 34, Fig. 17.

²³² Şimşek vd 2015, dipnot 91.

²³³ Evren 1985.

²³⁴ Tulunay 2008, 32; Tulunay 2009, 415-416, Res. 8-9; Tulunay 2010, 36; Tulunay 2011, 410-411, Res. 13; Tulunay 2012, 88, Res. 6.

²³⁵ Arslan 2009, 106-107.

²³⁶ Yurtseven 2006, 93, 102, Res. 1-2.

²³⁷ Anadolu'da bulunan dairesel kesitli pişmiş toprak lahitler hakkında detaylı bilgi için bkz. Kucur 2013, 1-178.

²³⁸ Şimşek 2009, 424. Şimşek vd 2011, 12, 41-42, 593-595, Fig. 52-53, Lev. 55, K47, Res. 1a-e, Çiz. 1; Şimşek 2013a, 432-434, Res. 593-594; Şimşek vd 2015, 123, Res. 28, 60.

²³⁹ Koch 2011, 25; Şimşek vd 2011, 67-68, Lev. 63,10.

²⁴⁰ Koch 2001, 25-45.

tespit edilmiştir²⁴¹. Lahit yapımında kullanılan malzemeler bölgede bulunan malzemenin yoğunluğuna ve kişinin ekonomik ve sosyal statüsüne göre belirlenmiş, durumu iyi olan ailelerin mezarları mermerden yapılmış ve kabartmalarla süslenmiş, gelir seviyesi düşük kişilerin lahitleri ise süslemesiz ve travertenden yapılmıştır²⁴². Laodikeia yapılan kazı ve yüzey araştırmaları sonucunda batı nekropolünde mermer lahitlerin kullanıldığı; kuzey, kuzeydoğu ve güney nekropol alanlarında ise travertenden yapılmış lahitlerin tercih edildiği görülmüştür²⁴³.

Kabartmalı mermer lahitler; sütunlu, frizli ve girlandlı olmak üzere üç tipe ayrılır²⁴⁴. Sütunlu lahitler; burğu yivli sütunlarla ayrılan paneller içine sevilen kabartma ve sahnelerin yapıldığı örneklerdir²⁴⁵. Kapakları ise kline şeklinde olup üzerinde yarı uzanmış karı-koca betimlemeleri bulunmaktadır²⁴⁶. Girlandlı lahitler Eros ve Nikelerin taşıdığı girland çelenkli, karı-koca portre büstlü ve birçok mitolojik sahnenin işlendiği örneklerden oluşur²⁴⁷. Frizli lahitlerde genellikle mitolojik sahneler anlatılmış olup Kuzeybatı Nekropolü'nde ele geçirilen bir örnekle temsil edilmektedir²⁴⁸. Travertenden yapılmış lahitlerin yüzeyi kabartmasız olup tabula ansata ya da yazıt bulunan örneklerde mevcuttur²⁴⁹.

Ostothekler, ölü yakma geleneğinin bir sonucu olarak, kabartmalarla dekore edilmiş, küçük sandık formunda kemiklerin ve küllerin konulduğu muhafaza olarak ortaya çıkmıştır²⁵⁰. Laodikeia Nekropolü'nde kabartmalarla bezenmiş ostothekler de bulunmuştur²⁵¹.

---

²⁴¹ Şimşek vd 2011, 13, Laodikeia Traverten Lahitler için Bkz. Lev. 18, 56 Res. 50-52 K50-52; Fosil Traverten Lahitler için Bkz. Lev. 18, 56 Res. 53 K48-49; Mermer Lahitler için Bkz. Lev. 19-20, 57 Res. 54-56, 58 K53; Şimşek vd 2015, 123, Res. 29-30.

²⁴² Koch 2011, 16-45; Şimşek vd 2011, 13.

²⁴³ Şimşek vd 2015, 123.

²⁴⁴ Koch 2001, 163; Şimşek vd 2011, Lev. 19-20, Res. 54-58.

²⁴⁵ Sütunlu lahitler hakkında genel bilgi için bkz. Koch 2001, 170-173; Koch – Sichtermann 1982, 502.

²⁴⁶ Şimşek 1997b, 269-289; D'Andria 2003, 209, Res. 185.

²⁴⁷ Girlandlı lahitler hakkında genel bilgi için bkz. Koch 2001, 165; Yıldız – Şimşek 2000, 99-165, Res. 1-34.

²⁴⁸ Frizli lahitler hakkında genel bilgi için bkz. Koch 2001, 165-166; Laodikeia Kuzeybatı Nekropolü'nde ele geçirilen frizli lahit parçasında Hermes'in, oğlu Pan'ın bir keçi tarafından emzirilmesi sahnesi betimlenmiştir. Şimşek vd 2011, Lev. 20, Res. 56.

²⁴⁹ Şimşek vd 2011, Lev. 56, K48-K52, 414-415, 506- 507, 751, Res.1a-b, Res. 1a-c, Res.1a-b.

²⁵⁰ Çelgin 1994, 169.

²⁵¹ Yıldız – Şimşek 2000, 156, Res. 30; Şimşek vd 2011, 13, Lev. 20, Res. 57.

Lahitlere bölgede Hierapolis²⁵², Attouda²⁵³, Trapezopolis²⁵⁴, Eumeneia²⁵⁵, Kolossai²⁵⁶, Acıpayam Alacain (Agathe Kome)²⁵⁷, Çivril-Işıklı (Lampe-Eumeneia) Ovası²⁵⁸ gibi kentlerde de rastlanmıştır.

2.3.11. Kiremit Çatma Mezarlar

Kiremit çatma mezar, sıkıştırılmış toprak ya da kiremit döşenmiş zemin üzerine dorsal pozisyonda yatırılan bireylerin üzerinin dikdörtgen kavisli pişmiş toprak kiremitlerin çatılıp baş ve ayak kısmının da birer kiremitle kapatılmasıyla oluşturan mezar tipidir. Mezarın iç kısmının dar olması sebebiyle bırakılan hediyeler küçük olup bireyin baş yanı, gövde üzeri, ayakucuna yerleştirilmiştir²⁵⁹. Bazı örneklerde ise hediyelerin mezar dışına bırakıldığı tespit edilmiştir²⁶⁰. Genellikle inhumasyon gömünün tercih edildiği mezar tipinde Laodikeia Nekropol'ünde yerinde kremasyon gömüye rastlanmış, kül ve kalan kemiklerin üzerinin kiremit ile kapatılmasıyla oluşan örneklerde tespit edilmiştir²⁶¹.

Arazinin topografyasına uygun olarak yerleştirilen kiremit çatma mezarlar maliyetinden dolayı gelir seviyesi düşük aileler tarafından tercih edildiği düşünülmektedir. Laodikeia'da tüm nekropol alanlarında yaygın olarak kullanılan tip, kazı çalışmalarının gerçekleştiği Kuzeybatı ve Kuzeydoğu Nekropol alanlarında daha yoğun olarak görüldüğü tespit edilmiştir²⁶². Kuzeydoğu Nekropolü'nde yapılan kazılar sonucunda ele geçirilen sikke ve diğer mezar buluntularından bu mezar tipinin, Erken Hellenistik Dönem'den itibaren, Erken Bizans Dönemi'ne kadar uzun bir süreçte kullanıldığı tespit edilmiştir²⁶³.

²⁵² Schneider-Equini 1972, 11-18, Fig. 3, Tav. I-XI, XV-XVI; Ronchetta 1987, 107-109-112, Ritti 1987, 114-115; Şimşek 1997a, 18-25, 45-68, Çiz. 43-45, Res. 10-13, 75-86, 122-128, 130-147, 158-172, 187-191; D'Andria 2003, 48-61, Res. 21-27; Ritti 2006, 42-64, Res. 14, 17-19, 21.

²⁵³ Şimşek 2002d, 239, Res. 18.

²⁵⁴ Şimşek 2002b, 7, 15, 27, Res. 10.

²⁵⁵ Şimşek 2008a, 55-56, Res. 29; Bilgin – Okunak 2011, 130, Res. 10.

²⁵⁶ Şimşek 2002a, 12, Res.14; Şimşek 1998a, 17, Res. 27.

²⁵⁷ Şimşek 2007a, 24-25, 39, Res. 37-38, 40.

²⁵⁸ Söğüt – Şimşek 2002, 282-283, Res. 11-13.

²⁵⁹ Şimşek vd 2011, 557, 568, Res. 1c, Res. 1b-d.

²⁶⁰ Şimşek vd 2011, 539, 560, Res. 1b-c, Res. 1b; Şimşek vd 2015, 125, Res. 39.

²⁶¹ Şimşek vd 2011, 14; Şimşek vd 2015, 124, Res. 37; Benzer tipteki kremasyon örnekleri için Bkz. Kasapoğlu 2008, 483, Res.1-2.

²⁶² Şimşek 2007a, 319-323, Res. 119abc, 120ab, 121; Şimşek 2007b, 467-468, Res. 12; Şimşek 2008b, 110-111; Şimşek 2009, 424-425, Res. 13; Şimşek 2010, 120-124, Res. 11-15; Şimşek vd 2011, 14, 32-36, 48-49, Fig. 20-31, 69-72, 74, Lev. 37-38, Plan 14-15, Şimşek vd 2015, 124, Res. 31.

²⁶³ Şimşek vd 2011, 14; Şimşek vd 2015, 124.

2.3.12. Basit Toprak Mezarlar

Basit toprak mezarlar açılan çukurlara bireyin dorsal pozisyonda yatırılıp üzerinin toprakla örtülmesiyle oluşur²⁶⁴. Anadolu'da en eski ve basit gömme şeklini oluşturan tip Laodikeia Nekropol alanlarından Kuzeydoğu ve Kuzeybatı da sıklıkla karşılaşılmıştır²⁶⁵. Ayrıca Laodikeia'da farklı bir uygulama olarak bireyin üzerinin toprakla örtülmesinden sonra üst kısmına düz kiremitler yerleştirilen örneklere rastlanmıştır²⁶⁶. Genellikle inhumasyon gömünün yapıldığı tipte sayısı az olsa da yerinde kremasyonlar da kazı çalışmalarında tespit edilmiştir²⁶⁷. Bu tip mezar geleneği Laodikeia'da Augustus Dönemi'nden (MÖ 27- MS 14) MS 2. yy'ın ikinci yarısına kadar kullanım görmüştür²⁶⁸.

2.3.13. Urnalar

Laodikeia'da çoğunluğu Kuzeydoğu Nekropolü'nde olmak üzere Batı, Doğu ve Kuzeybatı Nekropolü'nde birer örneği bulunan urnalar kentte kremasyon gömü biçiminin uygulandığını göstermektedir²⁶⁹. Yapılan kazı çalışmalarında urnalar için özel alanlara rastlanmamış, bu mezarlar kiremit çatma ve örgü tekne mezarların arasına gelişi güzel yerleştirilmiş oldukları tespit edilmiştir²⁷⁰. Ayrıca inhumasyon gömü biçiminin uygulandığı mezarların yanına urnaların yerleştirildiği örneklerde bulunmuştur²⁷¹. Genellikle açılan çukur içine doğrudan yerleştirilen urnaların bazıları kireç harçla tutturulmuş çay taşı ve traverten parçalarla çevrelenmiştir²⁷². Ayrıca özel olarak yapılan traverten örgü teknelerin içine yerleştirilen urnalarda bulunmaktadır²⁷³. Laodikeia'da görülen urnalar, amphora, pelike, pithos-çömlek, krater-stamnos ve çömlek gibi formlarından oluşmaktadır²⁷⁴. Urnalar kapak ya da kapak işlevinde kullanılan tabak, kâse ve kiremit parçaları ile birlikte bulunmuşlardır²⁷⁵.

²⁶⁴ Şimşek vd 2011, 575, 592-593, 726.

²⁶⁵ Şimşek vd 2015, 127, Res. 35.

²⁶⁶ Şimşek vd 2011, 582, 638, 729, 754-755.

²⁶⁷ Yerinde kremasyon gömülerin yapıldığı basit toprak mezarlar için bkz.; Şimşek vd 2011, 582, 638, 755, Res. 1c, Res. 1b, Res. 1b.

²⁶⁸ Şimşek vd 2011; Şimşek vd 2015, 127.

²⁶⁹ Şimşek 2007a, 323-324, Res. 123a; Şimşek 2007b, 467-468, Res. 11; Şimşek 2009, 424-425; Şimşek 2010, 120, Res. 12; Şimşek vd 2011, 15, 36, 139-147, Fig. 34-35; Şimşek 2013a, 428-429, Res. 583-584; Şimşek 2013c, 647-703, Res. 1-86, Lev. 1-6; Şimşek vd 2015, 125, Res. 32-33, 61.

²⁷⁰ Şimşek vd 2011, 15 katalogdan bulup verelim; Şimşek vd 2015, 125.

²⁷¹ Şimşek 2013c, 649, Res. 19-21; Şimşek vd 2011, 15, Lev. 22, Res. 65; Şimşek vd 2015, 126.

²⁷² Şimşek vd 2011, 714-715, Res. 1a-c, Kat.no 768; Şimşek vd 2015, 126.

²⁷³ Şimşek vd 2011, 15, Lev. 21, 51, Res. 62; K23; Şimşek vd 2015, 126.

²⁷⁴ Laodikeia'da tespit edilen kremasyon kaplarının ayrıntılı tipolojisi için bkz. Şimşek vd 2011, 139-147, Lev. 114-117; Şimşek 2013c, 647-703, Res. 1-86, Lev. 1-6; Şimşek vd 2015, 125.

²⁷⁵ Şimşek vd 2011, 15; Şimşek vd 2015, 125.

Hierapolis’de 159D no.lu tümülüs mezarın içinde bulunan MÖ 1. yy’ın ikinci ve üçüncü çeyreğine tarihlenen sağlam urna ve diğer mezarlarda urna kaplarına ait parçalarının bulunması kentte kremasyon gömüde urna varlığını kanıtlar²⁷⁶.

Laodikeia Nekropolü’nde yapılan çalışmalar sonucunda urnaların Hellenistik Dönem’den Erken ve Orta Roma İmparatorluk Dönemi dahilinde kullanım gördüğü tespit edilmiştir²⁷⁷. Ayrıca Laodikeia Nekropol’ünde bulunan urnalar ana bölüm içerisinde detaylı bir şekilde anlatılacaktır.

---

²⁷⁶ Anderson 2007, 476-493, Fig. 6-7; Okunak 2005, 56; Okunak 2013, 441-477, Fig. 11, Kat. No. 23.

²⁷⁷ Şimşek vd 2011, 15; Şimşek 2013c, 96; Şimşek vd 2015, 125.

3. KREMASYON

3.1. Kremasyon Geleneği

Yaşam ve ölüm; çeşitli dönemlerde, farklı bölgelerde yaşayan toplumları manevi düşüncelere yönelten ve bunun sonucunda tanrı inancı, öbür dünya inanışının ve din olgusunun şekillenmesine olanak sağlayan kavramlardır. Toplumlar, bu inanış sayesinde ölümlerini gömmeye başlamış ve ölen kişinin bedeninin bozulmasını önlemek için farklı ölü gömme biçimleri kullanmışlardır. Ölü gömme biçimleri farklı dini inanışları ve ritüelleri simgelemekte olup belirli bir dönemde, bölgede yaşayan farklı inanışlara sahip toplulukları ayırt edebilmek için kullanılabilir en iyi yöntemlerden biridir²⁷⁸.

Ölen kişinin bedeninin toprakta açılan bir çukura veya çeşitli mezar tiplerine bir işlem gerçekleştirilmeden gömülmesine inhumasyon gömü biçimi denir. İlk ölü gömme biçimlerinden biri olan inhumasyon gömü, değişik coğrafyalarda Orta/Üst Paleolitik Çağ'dan itibaren ölümlerini gömmeye başlayan insanoğlu tarafından uygulanmıştır²⁷⁹. İnsan bedeninin ateşe maruz bırakılarak kemiklerin belli ölçülerde boyut ve biçimlerini kaybedinceye kadar yakılması işlemine ise kremasyon yani yakarak gömme denmektedir²⁸⁰. Bu işlemin ardından geriye kalan kemik parçaları ve küller bir mezar kabı (urna) içerisine ya da doğrudan bir mezara yerleştirilmektedir²⁸¹. Kremasyon gömüde cesedin tamamen yanmadığı sadece kemiklerin yumuşak dokudan ayrıldığı durumlarda tespit edilmiş olup buna kısmi yakma ifadesi kullanılmıştır. Ancak ceset ister küle dönüşsün ister kemikler yumuşak dokudan ayrılınsın her iki durumda kremasyon olarak değerlendirilmiştir²⁸². Ölen kişinin gömüleceği yerde yani direk toprak üzerindeki bir odun yığnında²⁸³ yakılıp geride kalan kemik parçaları ve küllerinin oraya ya da basit bir çukur mezara gömülmesi “birincil kremasyon”, bir odun yığnı üzerinde yakıldıktan sonra, geride kalan kemik parçaları ve küllerinin toplanarak, urnanın içine konulması işlemi ise “İkincil kremasyon” olarak adlandırılmıştır²⁸⁴.

²⁷⁸ Uhri 2010, 55.

²⁷⁹ Uhri 2010, 55.

²⁸⁰ Erdal 2002, 116; Pearson 2002, 7. Yakma işleminin gerçekleştirilebilmesi için 2 m³ odun yığnı ve bir kremasyon alanının olması gerekmektedir. Akyurt 1998, 6.

²⁸¹ Yıldız – Erdal 2008, 41-42; Akyurt 1998, 6.

²⁸² Buluç 1993, 83.

²⁸³ Odunların yerleştiriliş sistemi, Myson Ressamı'nın kırmızı figür tekniğinde yaptığı bir karınlı amphora üzerinde açık bir şekilde görülmektedir. Izgara şeklinde dizilen odun yığnı üzerinde Kral Kroisos tahtta oturmuş ve önünde duran kişi elindeki meşale yardımı ile odun yığnını yakdığı görülmektedir. Boardman 2002, Res. 171.

²⁸⁴ Kurtz – Boardman 1971, 73-75; Bahn 1993, 123-124. İkincil kremasyon uygulaması kendi içinde iki farklı şekilde uygulanmaktadır. Birincisi bireyin gömüleceği yerde odun yığnı üzerinde, ikincisi ise

Lâtince “*cremare*” kökünden türetilmiş olan kremasyon gömünün hangi amaç doğrultusunda ortaya çıktığı, neden bu gömü çeşidinin kullanıldığına dair araştırmacılar tarafından farklı şekillerde yorumlar dile getirilmiştir. Bunlar görüşler arasında, mezar alanlarında oluşabilecek hijyen sıkıntısı ve yer tasarrufu, ruhun ve bedenin temizlenmesi, ruhun öteki dünyaya eksiksiz olarak ulaşabilmesi gibi düşünceler bulunmaktadır²⁸⁵. Ayrıca A. Uhri de ölünün gömülmesi işleminin sorunsuz gerçekleştirilmesi ve ruhun bedene bir daha geri dönmemesi için ölünün yakılmış olduğunu söylemektedir²⁸⁶.

Anadolu’da ve Anadolu dışındaki kültürlerde uygulanan kremasyon gömü biçimi ile ilgili arkeolojik bulgulara farklı dönem ve yerleşimlerde rastlanmıştır²⁸⁷. Bu gömü biçiminin en eski örneği kabul edilen ve günümüzden 26000 yıl öncesine ait veriler, Avustralya’nın Mungo Gölü’nde tespit edilmiştir²⁸⁸. Kremasyon gömü biçimiyle ilgili Anadolu’da yapılan çalışmalar sonucunda ise Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem’e uzanan verilere ulaşılmıştır. Çayönü’nde, Kafataslı Bina da tespit edilen kemiklerdeki bariz yanık izleri ile aynı yapıda yer alan ayakucunda hediyeleri bulunan başka bir iskelet üzerindeki yanık izleri eğer bilinçli bir uygulamanın sonucunda oluşturulduysa kremasyon gömü biçiminin Anadolu’daki en eski uygulaması olduğu düşünülmektedir²⁸⁹. Ayrıca Aşıklı Höyük’te aynı döneme ait kremasyon gömü örneklerine de rastlanmıştır. Burada bulunan kremasyon gömüler, yapılan çalışmalar sonrasında bireylerin başka bir yerde yakıldıktan sonra evlerin taban altlarına yerleştirildikleri düşünülmüş ve M. Özbek bu durumun Anadolu ve Ortadoğu için bilinçli bir şekilde gerçekleştirilen kremasyon gömü geleneğinin en eski örneklerini temsil ettiğini söylemiştir²⁹⁰. İstanbul-Yenikapı’da gerçekleştirilen Marmaray kazılarında tespit edilen kremasyon gömü biçimi ise Anadolu’da bulunan diğer erken dönem örneklerden ayrılmaktadır. Bunun nedeni ölünün yakılmasının ardından arda kalan kemik ve küllerinin urnalara konduğu mezarların bulunmuş olmasıdır²⁹¹. Anadolu’nun güneyine doğru inildikçe Mersin-Yumuktepe’de yanma sonucu kararmış

---

mezar alanı dışında krematoryum olarak adlandırılan alanda yakılmasıdır. Her iki uygulamada da yakma işleminin ardından geriye kalan kemik parçacıkları ve küller bir mezar kabı (urna) içerisine konmaktadır. Bahn 1993, 124.

²⁸⁵ Deniz 1987, 119; Erdal 2002, 116; Thomson 2007, 498; Ekmen 2012b, 24.

²⁸⁶ Uhri 2010, 56, 183.

²⁸⁷ Anadolu ve çevre kültür bölgelerinde yakarak gömme geleneğinin ortaya çıkışı hakkında detaylı bilgi için bkz. Ekmen 2012a; Ekmen 2012b.

²⁸⁸ Bowler et al. 1970, 58; Ekmen 2012b, 25.

²⁸⁹ Özbek 1990, 162-163; Çambel vd. 1990, 70-71; Ekmen 2012b, 25.

²⁹⁰ Özbek 1993, 206.

²⁹¹ Özdoğan 2010, 42; Dönmez 2011, 22-23; Yılmaz 2011, 292; Ekmen 2012b, 26.

bazı seramik parçalarıyla birlikte tespit edilen kremasyon mezarlara rastlanmıştır²⁹². Ayrıca kremasyon gömü biçiminin Anadolu'ya geliş yönüne ışık tutan ve geleneğin MÖ II. binde Anadolu'da yaygın hale gelmesinin öncüsü sayılan Gedikli-Karahöyük'de Erken Tunç Çağı'nın sonuna tarihlenen çok sayıda kremasyon mezar tespit edilmiştir²⁹³. M. Akyurt'da Anadolu ve Yakındoğu'daki kremasyon gömü biçiminin kronolojik ve coğrafi yayılımından, bu geleneğin Anadolu'ya daha çok güney ya da güneydoğudan geldiğini belirtmektedir²⁹⁴. Geç Tunç Çağı'nda Anadolu'da kremasyon gömü biçimi daha sık görülürken urna mezarlar incelendiğinde genellikle kap formlarının çömlek ve pithoslardan oluştuğu görülmektedir²⁹⁵. Bu dönemde kremasyon gömünün daha sık görülmeye başlamasının nedeni MÖ II. binyılda Anadolu'nun merkezinde doğup gelişen ve büyük bir uygarlık olan Hititlerin bu gömü biçimini kullanmış olmalarıdır²⁹⁶. Ayrıca Hititler ölünün yakılması ile gerçekleşen ritüelleri yazılı metinlerle belgelemişlerdir²⁹⁷. Hitit çivi yazılı metinlerinde karşılaştığımız cenaze ritüelleri, Homeros'un İlyadası'nda anlatılan Patraklos²⁹⁸ ve Hektor'un²⁹⁹ cenaze törenleri ile benzerlik göstermektedir³⁰⁰. Destanda anlatılan törenlerin Hititlerin imparatorluk dönemi ile çağdaş olduğu düşünülür. Ancak MÖ II. binde Kıta Yunanistan'da yakma geleneğinin izlerine yaygın olarak rastlanmamıştır³⁰¹. Bu yüzyıla ait Hitit yerleşmelerinde ise kremasyon gömü mezarları birçok arkeolojik alanda tespit edilmiştir³⁰². MÖ II. binin ikinci yarısına ait mezar veya mezarlıklar içinde ise Troia VI Mezarlığı³⁰³, Panaztepe³⁰⁴, Müskebi³⁰⁵, Beşiktepe³⁰⁶ ve Baklatepe'de³⁰⁷ kremasyon gömü yapılan mezarların bulunması, söz konusu uygulamanın Batı Anadolu'da yaygın

---

²⁹² Ekmen 2012b, 26.

²⁹³ Gedikli-Karahöyük ve MÖ II. binin ikinci yarısında yoğunlaşan Anadolu, K. Suriye, Mezopotamya kremasyon örnekleri için Bkz. Alkım – Alkım 1966, 1 vd.; Duru 2006, 57, 67.

²⁹⁴ Akyurt 1998, 126.

²⁹⁵ Alkım – Alkım 1966, 26; Yağız 2012, 8-39; Özer 2018, 46. Ayrıca pithoslara ikincil kremasyon uygulamasının sonucu geriye kalan kemik parçalarının ve küllerin bırakılması İzmir-Ulucak'da da yapılan çalışmalar sonucunda tespit edilmiştir. Abay vd 2000, 361.

²⁹⁶ Hitit cenaze törenleri ve kral, kraliçelerin kremasyonu hakkında detaylı bilgi için bkz Sevinç 2007, 2777-2796.

²⁹⁷ Sevinç 2007, 2780.

²⁹⁸ Homeros, *İlyada* XXIII, 236-239.

²⁹⁹ Homeros, *İlyada*, XXIV, 784-792.

³⁰⁰ Alkım – Alkım 1966, 20; Sevinç 2007, 2778.

³⁰¹ Çapar 1990, 72.

³⁰² MÖ II. binde kremasyon mezarların Anadolu'da dağılımını gösteren harita için bkz. Akyurt 1998, Har. 2.

³⁰³ Akyurt 1998, 10.

³⁰⁴ Erkanal 1987, 154, 256; Akyurt 1998, 23.

³⁰⁵ Boysal 1964, 81; Akyurt 1998, 31.

³⁰⁶ Korfmann 1986, 231; Akyurt 1998, 18, Şek. 13e.

³⁰⁷ Erkanal – Özkan 1998, 399-403.

bir gelenek haline geldiğini göstermiştir³⁰⁸. Ayrıca Troia’da urna olarak değerlendirilen kaplar genellikle krater formlu olup aralarında yerel üretim kaplar, amphoralar ve pithoslar da bulunmaktadır³⁰⁹. Bu urnaların ağızları taş ya da kaplarla kapatılmış, kap olarak da genellikle tabak veya kylix tercih edilmiştir³¹⁰. Bu dönemde elde edilen verilerden inhumasyon ve kremasyon gömü biçiminin var olduğu, kremasyonların ise genellikle yetişkinlere yönelik bir uygulama olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bazı çocukların da kremasyona tabi tutulduğu, ancak bir yaşın altındaki bebeklerin kesinlikle yakılmadığı görülmektedir³¹¹.

Eski Yunan Dünyası’nda, Myken Dönemi’nde genellikle kullanılan gömü biçimi inhumasyon olup Submyken Dönemi’ne gelindiğinde Kerameikos yakınlarında az sayıda kremasyon gömünün yapıldığı kazılar sonucunda tespit edilen urnalardan anlaşılmaktadır³¹². Kerameikos Nekropol’ünde yapılan çalışmalar sonucunda Submyken dönemine ait açığa çıkarılan az sayıdaki kremasyon gömüye karşın Protogeometrik dönemde kremasyon mezar sayısının arttığı belirlenmiştir³¹³. Ayrıca Kıta Yunanistan’da yapılan araştırmalar kremasyon gömü biçiminin MÖ 11. yy sonundan MÖ 9. yy’a kadar yetişkinler için istisnasız olarak kullanıldığı görülmektedir³¹⁴. Burada ikincil kremasyon işlemi gömü çukurunun yanında yapılırken, arda kalan kemik parçaları ve küller urnaya yerleştirilip açılan çukurlara hediyeleriyle birlikte gömülmüştür³¹⁵. Protogeometrik ve Geometrik Dönem’de Attika Kerameikos’ta urna kabı olarak genellikle amphoralar kullanılırken pithos, krater ve bronz kazanlarda urna formu olarak karşımıza çıkmaktadır³¹⁶. Ayrıca burada karından kulplu amphoraların kadınlar, boyundan kulplu amphoraların ise erkekler için kullanıldığı tespit edilmiştir³¹⁷. Aiolis Bölgesinde yer alan Pitane’de aynı döneme ait boyundan kulplu bir amphoranın urna olarak kullanıldığı tespit edilmiştir³¹⁸. Ancak Aiolis Bölgesi için bu formun erkekler için kullanıldığına dair bir genellemenin yapılması mümkün olmamaktadır³¹⁹.

³⁰⁸ Başlangıcından MÖ II. binyıl sonuna kadar kremasyon gömü hakkında detaylı bilgi için Bkz. Ekmen 2012a, 216-244; Ekmen 2012b, 23-49.

³⁰⁹ Yağız 2012, 10.

³¹⁰ Akyurt 1998, 9, Şek. 6d, 6g.

³¹¹ Yağız 2012, 37.

³¹² Kurtz – Boardman 1971, 25, 34-35

³¹³ Yağız 2012, 460.

³¹⁴ Kurtz – Boardman 1971, 36-37; Musgrave 1990, 273.

³¹⁵ Knigge 1991, 17, Fig. 8; Lemos 2002, 152, Yağız 2012, 461.

³¹⁶ Kurtz – Boardman 1971, 53.

³¹⁷ Coldstream 1977, 26; Ayrıca Attika ve Kıta Yunanistan’da uygulanan bu gelenek aynı zamanda adalar, Ionia, Karia’da görülmektedir. Coldstream 1977, 247-276.

³¹⁸ İren 2008, 32, Fig. 2.3, no:6, Fig.2.5, no:4.

³¹⁹ İren 2008, 32; Yağız 2012, 40.

Anadolu'da MÖ I. binyıla gelindiğinde kremasyon gömü geleneği yoğun bir şekilde görülmeye devam etmiştir. Doğu Anadolu'da ortaya çıkan siyasi güçlerden en önemlisi ve geniş bir coğrafyada farklı kültürlere egemen olan Urartular tarafından da yoğun olarak kullanılmıştır³²⁰. Urartularda kremasyon gömülerde ölen kişinin arda kalan kül, kemik parçaları, ölü yemeğinden payına düşenlerle birlikte urnaya yerleştirilmiş ve kabın ağzı bir taş ile kapatılmıştır³²¹. Kremasyon uygulamasının tam olarak nerede ve nasıl gerçekleştiği bilinmemekle birlikte, Dilkaya'da içinde insan kemiklerinin bulunduğu sert yanmış bir katman örneğinden dolayı A. Çilingiroğlu alanın bir ölü yakma yeri olduğunu belirtmiştir³²². Bu örnekle beraber kremasyonun, mezar dışında kült alanında gerçekleşmiş olduğu düşünülmektedir³²³.

Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Orta Anadolu'ya egemen olan Friglerde ise MÖ 8. yy'ın sonları ile 7. yy'ın başlarında ölen kişileri mezar odasına giysileri ile birlikte gömerken, MÖ 7. yy'ın sonlarına doğru kremasyon gömü biçimini de kullanmaya başlamışlardır³²⁴. Friglerde, MÖ. 7 yy'dan itibaren yakarak gömmenin ortaya çıkmasının nedeni kesin olarak bilinmemekle birlikte Batı Anadolu kentleriyle ve Doğu Uygarlıklarıyla olan ilişkilerinin sonucunda oluştuğu düşünülmektedir³²⁵. Ayrıca Frigler yakılan bireyi, geleneklerine göre inşa ettikleri ağaç oda içerisine yerleştirmişlerdir³²⁶. S. Buluç Frig mezarlarında elde edilen veriler sonucunda yapılan kremasyon törenlerinin, Hitit yazılı belgelerinde anlatılan yakma gelenekleri ve Homeros'un *İlyada* destanında anlattığı Patraklos³²⁷ ve Hektor³²⁸ için yapılan ölü yakma törenlerini somut olarak belgelediğini ifade etmektedir³²⁹.

MÖ I. binyılda yaygın bir gelenek olan kremasyon gömü biçimi Doğu ve Orta Anadolu'yla birlikte Anadolu'nun batısında da uygulandığı arkeolojik kazılar sonucu elde edilen verilerden anlaşılmaktadır³³⁰. Kuzeybatı Anadolu'da Protogeometrik dönem mezarları incelendiğinde kremasyon gömü biçiminin görüldüğü mezarlar, Kyme³³¹ ve

---

³²⁰ Çevik 2000, 39 vd.

³²¹ Çevik 2000, 82.

³²² Çilingiroğlu 1990, 247 vd.

³²³ Çevik 2000, 82.

³²⁴ Sevin 2003, 273.

³²⁵ Kohler 1980, 65 vd.; Buluç 1993, 91; Georgiva 1998, 61.

³²⁶ Buluç 1993, 94.

³²⁷ Homeros, *İlyada* XXIII, 236-239.

³²⁸ Homeros, *İlyada*, XXIV, 784-792.

³²⁹ Buluç 1993, 95.

³³⁰ Kuzeybatı Anadolu'da MÖ I. Bin'de ölü gömme gelenekleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Yağız 2012.

³³¹ İren 2008, 31.

Pitane³³²,de urnalar, Klazomenai³³³,da urna ve birincil kremasyonlarla karşımıza çıkmaktadır³³⁴. Troas Bölgesi'nde bulunan Parion, Assos, Antandros gibi merkezlerde yer alan Geometrik dönemin birincil ve ikincil kremasyon örnekleri Arkaik dönemde sayıları artarak kullanılmaya devam edilmiştir³³⁵. Arkaik Dönem'de kremasyon gömü biçimi yetişkin bireylerde artmış, özellikle Assos ve Antandros'da yoğun olarak kullanıldığı yapılan kazılar sonucu tespit edilmiştir³³⁶. Bu dönem'de Assos Nekropolü'nde tespit edilen urna kaplarının büyük bir kısmı gri tek renkli amphoralardan oluşmakta olup genellikle omuzdan kulplu amphoraların tercih edildiği görülmektedir³³⁷. Ayrıca az sayıda da olsa bezemeli amphoraların da urna kabı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir³³⁸. Bu formun yanında hydria, yonca ağızlı testi ve tek kulplu kaplar da urna olarak kullanılmıştır³³⁹. Assos Nekropolü'nde özenli bir şekilde gömülen urnalar toprağa açılan sığ çukurlara, ana kayaya açılan küçük oyuklara bırakılmış ve urnalar Assos'un yerel taşı andezitten yapılmış dikdörtgen stellerle işaretlenmişlerdir³⁴⁰. Urnaların ağız kısmı kapak olarak kullanılan çeşitli formlardan oluşan kaplar ile kapatılmıştır³⁴¹. Antandros Nekropolü'nde ise amphora başta olmak üzere dinos, khytra ve oinochoe gibi formlar urna kabı olarak kullanılmıştır³⁴². Assos ve Antandros urnaları birbirine benzemekle birlikte iki merkezde de urna kapakları olarak kap formları kullanılmıştır. Ancak Assos örneklerinde bu kaplar kapak şeklinde urna kabının ağzına ters bırakılmışken, Antandros urnalarında düz olarak yerleştirilmiştir³⁴³.

Klasik dönemde ikincil kremasyon geleneği tamamen terk edilmemiş ancak ağırlıklı olarak inhumasyon gömü biçimi görülmeye başlanmıştır³⁴⁴. Attika'da Klasik Dönem'den itibaren kremasyon gömü uygulamaları azalmaya başlasa da bu dönemde

³³² İren 2008, 32, Fig. 2.3, no:6, Fig.2.5, No: 4.

³³³ Ersoy vd 2011, 173-174, Res. 7; Ulusoy 2010, 16.

³³⁴ Yağız 2012, 53-54.

³³⁵ Polat – Polat 2007, 2; Başaran vd 2012, 21-22; Kasapoğlu 2015, 121-122.

³³⁶ Yağız 2008, 84; Yağız 2012, 153.

³³⁷ Arslan 2008, 51.

³³⁸ Arslan 2008, 51.

³³⁹ Arslan 2008, 51, 54, Res. 9.

³⁴⁰ Urnalar için kullanılan mezar stelleri için bkz. Stupperich 1996a, Taf.12, no.5, Stupperich 1996b, 54, Abb.7.

³⁴¹ Kapak olarak kullanılan kap formları arasında meanderli, bantlı, rozetli, kuşlu kaseler, lekane, İonia kaseleri, yüksek ayaklı tabaklar, gri tek renkli kaseler, bronz ve pişmiş topraktan phialeler bulunmaktadır. Arslan 2008, 54; Yağız 2012, 108.

³⁴² Antandros antik kentinde 2001–2006 yılları arasında gerçekleştirilen kazılar sonucunda açığa çıkarılan ve arkaik döneme tarihlenen urna kapları 6 grup altında incelenmiştir. Bu urnalar, 5 adet boyundan omuza kulplu, 6 adet omuzdan kulplu ve 1 adet karından kulplu toplam 12 amphora, 4 khytra, 1 oinokhoe ve 1 dinoid ağızlı formlardan oluşmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Yağız 2008, 83-104; Yağız 2012, 123-125, Res. 81-82.

³⁴³ Yağız 2012, 125.

³⁴⁴ Kurtz – Boardman 1971, 98-99; Knigge 1991, 37, 110-111, Fig. 105-106.

metal vazoların urna olarak kullanılması yaygınlaşmıştır³⁴⁵. Teos, Antandros ve Ainos'da urna olarak kullanılan bronz hydrialar ve kazanlar, dönemin metal urna formlarının Anadolu'da da kullanıldığını göstermektedir³⁴⁶. Assos'da tespit edilen amphora, urna olarak kullanılmış ve lahit içine yerleştirilmiştir. Antandros'da ise pişmiş topraktan yapılmış pelike ve amphoraların yanı sıra bronz kazan ve hydriadan oluşan urnalar lahit içine bırakılmıştır³⁴⁷. Ayrıca bu döneme ait Kyme'nin Doğu Nekropolü'nden Samurlu 879'da 2012 yılında yapılan kurtarma kazısı sonucunda bulunan urna kabı da bronz bir hydria olup taş bloklardan oluşturulmuş kare muhafaza kutusu içine yerleştirildiği tespit edilmiştir³⁴⁸. Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı gibi Arkaik dönemde genellikle toprağa tek başına yerleştirilen urnaların, Klasik dönemde lahit veya başka materyallerden yapılmış kutu içinde muhafaza edildikleri görülmektedir³⁴⁹.

Karia Bölgesi'nde yer alan Mylasa'da Klasik dönem oda mezarlarında kremasyon uygulaması urna ve ostoheklerden oluşmaktadır³⁵⁰. Ayrıca Mylasa'nın dışında Lagina antik kentine ait nekropol alanında da kremasyon örneklerine rastlanmıştır. Buradaki uygulamalar ikincil kremasyon olarak urnalı ve yanma işlemi sonrası arda kalan kemik parçaları ve küllerin gömü alanında açılan bir çukura hiçbir muhafaza kabı içine konulmadan doğrudan gömülmesi ile oluşturulmuştur³⁵¹.

Klasik dönemde sayıları oldukça azalan kremasyon mezarlar, Hellenistik dönemle birlikte yeniden uygulanmaya başlanmıştır³⁵². Özellikle Troas bölgesinde yer alan Assos³⁵³ ve Antandros³⁵⁴ nekropollerinde Klasik Dönem'de azalan kremasyon uygulamasının bu dönemle birlikte yeniden uygulanmaya başlandığı görülmektedir. Assos'ta yapılan kazı çalışmaları sonucunda tercih edilen urna kaplarının formlarının amphora ve olpe olduğu tespit edilmiştir³⁵⁵. Ayrıca Larikhos aile mezarlığında bulunan ostohekler kremasyon uygulamasının bu dönemde ne kadar yoğunlaştığını

³⁴⁵ Kurtz – Boardman 1971, 190-191,163; Atina, Kerameikos Mezarlığı'nda taş lahit mezar içinde MÖ 5. yy'a ait urna olarak kullanılmış bronz bir kazan ele geçmiştir; Knigge 1991, 109-110, Fig. 105-106.

³⁴⁶ Teos örneği için bkz. Çırak-Kaya 2007, 3, Res. 8-9; Antandros örneği için bkz. Yalman 1993, 461, Şekil 10-11; Ainos örnekleri için bkz. Başaran 2005, 121, Res. 9; Başaran 2006, 411-412, Res. 6.

³⁴⁷ Yalman 1993, 456-457, 460-461, Res. 18, 21-22, 28, Şekil. 10-11.

³⁴⁸ Ürkmez 2018, 183-221.

³⁴⁹ Yağız 2012, 332.

³⁵⁰ Kızıl 2009, 398-461.

³⁵¹ Tırpan – Söğüt 2005, 378; Tırpan – Söğüt 2006, 259.

³⁵² Kurtz – Boardman 1971, 98-99.

³⁵³ Stupperich 1996b, 67.

³⁵⁴ Yağız 2012, 361.

³⁵⁵ Stupperich 1996a, 11, Taf. 5, 1.

göstermektedir³⁵⁶. Bu dönemde Antandros Nekropolü'nde ise iki kremasyon geleneği de uygulanmış ve farklı mimari düzenlemeler görülmeye başlanmıştır. Birincil kremasyon uygulamalarının üzeri düz veya içbükey kiremitlerle kapatılmış, taşlarla çevrildikten sonra toprakla örtülmüştür³⁵⁷. Ayrıca bazılarında toprak üzerinden yerlerinin belli olması için at nalı şeklinde sunaklar yapılmıştır. İkincil kremasyon uygulamasında ise urnalar tek başlarına toprağa gömülmüş, bazılarının üzerine ise dairesel planlı sunak yapılmıştır³⁵⁸.

Hellenistik Dönem'de urna formu olarak genellikle stannoslar kullanılmış olup farklı formlardan amphora, khytra ve pithosta urna olarak kullanım görmüştür³⁵⁹. Dönemin tercih edilen urna formu olan stannosun Antandros, Atina, Samothrake, Laodikeia, Beçin ve Belentepe gibi farklı merkezlerde de görüldüğü tespit edilmiştir³⁶⁰.

Parion'da MÖ 4. yy sonu ile Erken Hellenistik döneme tarihlenmiş kremasyonlar bu tarihten itibaren ortadan kalkmış ve daha sonra Geç Hellenistik ve Erken Roma döneminde tekrar kullanılmaya başlanmıştır³⁶¹. MÖ 1. yy'ın sonları ile MS 1.-2. yy'a tarihlenen birincil kremasyon mezarlarda yakma işleminin ardından geriye kalan kül ve kemikler mezarın ortasında toplanıp yanına mezar hediyeleri bırakıldıktan sonra mezar içbükey profilli veya düz kiremitlerin karşılıklı çatılmasıyla kapatılmış, açılan çukur toprakla örtülmüştür³⁶². Birincil kremasyon mezarlarda görülen kiremit uygulaması bölgenin başka merkezlerinde ve farklı bölgelerde de görülmüştür³⁶³. Ayrıca Parion'da urna olarak bir amphora ve bir hydria kullanılmıştır³⁶⁴. Miletos'da ise urna olarak Hadra hydrialarının kullanıldığı yapılan kazılar sonucunda tespit

³⁵⁶ Larikhos ailesine ait mezar alanında açığa çıkarılan otuz iki mezardan yirmi altısını kremasyon uygulanan ostohekler oluşturmaktadır. Yağız 2012, 354.

³⁵⁷ Polat – Polat 2007, 5, Res.3; Yağız 2009, 138; Yağız 2012, 362, Res. 261.

³⁵⁸ Polat vd 2008, 465-468; Yağız 2012, 366-368.

³⁵⁹ Polat – Polat 2004, 457, Res. 110; Yağız 2005, 44-47, Fig. 11-14, Lev. 10b, 11-13; Polat vd 2008, 468; Yağız 2009, 138; Yağız 2012, 364, 375.

³⁶⁰ Atina Agorası'nda MÖ 2. yüzyıla tarihlenmiştir. Bkz. Rotroff 2006, Pl. 22 no. 158-160, 162, Pl. 23, 171; Samothrake Adası'nda genel olarak MÖ 25-MS 25 yıllarına tarihlenmiştir. Bkz. Dusenbery 1998, 268-269, S155A-1, S155B-1, S180-1, S183-1; Beçin'de bir oda mezar içinde ele geçen iki örnek Hellenistik döneme tarihlenmiştir. Bkz. Kızıl 1996, 257, Res. 7-8; Belentepe'de bulunan örnek Erken Hellenistik döneme tarihlenmiştir. Bkz. Durnagözü 2009, 61, Çizim 90; Erdoğan – Aytaçlar 2012, 369. Ayrıca Laodikeia örnekleri tezimizin ana konusu içinde değerlendirilecektir. Bkz. Şimşek vd 2011, 654-655, Kat. No. 632-633.

³⁶¹ Tavukçu 2006, 34, 195; Kasapoğlu 2007, 493, Res. 46; Kasapoğlu 2013, 109.

³⁶² Tavukçu 2006, 158, 162; Başaran – Tavukçu 2007, 622; Kasapoğlu 2007, 483, 488.

³⁶³ Dardanos Nekropolü'ndeki Hellenistik Dönem birincil kremasyon mezarlar için bkz. Özkan 1991, 114; Antandros Nekropolü'ndeki Hellenistik Dönem birincil kremasyon mezarlar için bkz. Polat vd. 2009, 51, Yağız 2012, 361-362; Parion Nekropolü birincil kremasyon örnekleri için bkz. Kasapoğlu 2008, 483; Aiolis bölgesi için bkz. Pirson 2009, 191-193, Abb. 62; Laodikeia Nekropolü için bkz. Şimşek vd 2011, 23-25

³⁶⁴ Başaran-Tavukçu 2007, Res.7; Başaran 2011, Res. 3; Tavukçu 2006, 34, 195; Kasapoğlu 2007, 493, Res. 46.

edilmiştir³⁶⁵.

Karia Bölgesi'nin önemli kentlerinden Stratonikeia'da Hellenistik ve Roma dönemi mezarlık alanı olan Akdağ Nekropolü'nde yapılan çalışmalarda aynı mezarlarda urnalar içindeki yanmış kemiklerin varlığı ile klineler üzerinde ceset gömülere ait kemiklere rastlanması kentte inhumasyon ve kremasyon gömünün birlikte uygulandığını göstermektedir³⁶⁶. Nekropol alanında üç mezar tipinde görülen kremasyon gömüler kentte hem birincil hem de ikincil kremasyon geleneğinin uygulandığını kanıtlamıştır³⁶⁷. Stratonikeia'da ikincil kremasyon uygulamasında urna olarak kullanılan kaplar, sepet kulplu pithos-çömlek ve testi formlarından oluşmaktadır³⁶⁸. Ayrıca Akdağ Nekropolü'nde bir urna içinde yanmış kemiklere saplanmış ok uçları tespit edilmiştir. Ok uçlarının varlığı, kremasyon uygulamasının özellikle savaşta ölen kişilerin cesetlerini taşımadaki kolay yollardan biri olduğunu kanıtlayan önemli bir veridir³⁶⁹. Tralleis Nekropolü'nde ise yapılan çalışmalar sonucunda inhumasyon ve kremasyon gömünün bir arada görüldüğü, ayrıca ikincil kremasyon uygulamasının birincil kremasyona göre daha yaygın kullanıldığı tespit edilmiştir. İkincil kremasyona ait toplamda 31 adet urna nekropol alanlarında kurtarma çalışmaları sırasında bulunmuş olup urnaların yerel üretim olduğu düşünülmektedir. Çeşitli formlardan oluşan urnalar A. Civelek tarafından sınıflandırılarak kataloglanmış ve MÖ 2.-MS 1. yy'a tarihlendirilmiştir³⁷⁰.

Lykos Vadisi'nin önemli kentlerinden biri olan Hierapolis Nekropolü'nde 159D no.lu tümülüs mezarda bulunan urna, kline üzerinde bulunan kemiklerdeki yanık izleri ve ceset gömü olarak yerleştirilen bireyin bir arada bulunması kentte hem birincil hem ikincil kremasyon hem de inhumasyon gömünün aynı mezarda uygulandığını göstermesi açısından önemlidir³⁷¹. Ayrıca başka bir tümülüs mezar içinde yine urnaya ait parçalar ve birincil kremasyon örneklerinin tespit edilmesi, bu uygulamanın kullanıldığını göstermektedir³⁷². Hierapolis Nekropolü'nde urna olarak kullanılan

³⁶⁵ Başaran – Kurap 2013, 376, Res. 13; Ürkmez 2018, 190.

³⁶⁶ Söğüt 2015, 3; Tamsü-Polat 2013, 145.

³⁶⁷ Tamsü-Polat 2013, 264.

³⁶⁸ Tamsü-Polat 2013, 257; Tamsü-Polat 2015, 97.

³⁶⁹ Rehm 1994, 26; Tamsü-Polat 2015, 97.

³⁷⁰ Bu urnalar A. Civelek tarafından "Tralleis Nekropolisi Buluntuları Işığında Hellenistik ve Roma Dönemi Seramiği" başlığı altında incelenmiştir. Civelek 2001, 139-153.

³⁷¹ Okunak 2005, 57; Okunak 2013, 450.

³⁷² Okunak 2005, 62; Okunak 2013, 455.

amphora³⁷³ Laodikeia'da bulunan ve tezimiz içerisinde Kat.No. 1-4 olarak adlandırılan kap formlarına benzemektedir.³⁷⁴

Laodikeia Nekropol alanlarında yapılan kazı çalışmalarında farklı mezar tiplerinde rastlanan ceset gömülerin yanında birincil ve ikincil kremasyon örneklerine de rastlanması, kentte inhumasyon ve kremasyon gömünün birlikte uygulandığını göstermektedir. Birincil kremasyon uygulamalarında Antandros, Parion ve Kibyra³⁷⁵ örneklerinde olduğu gibi mezar alanında yerinde kremasyon gerçekleştirildikten sonra üzerinin kiremitler ile kapatıldığı tespit edilmiştir. Laodikeia Nekropolü'nde bulunan urnaların varlığı ile kentte ikincil kremasyon geleneğinin uygulandığı tespit edilmiştir. Bu urnalar amphora, pelike, pithos-çömlek, krater-stamnos ve çömlek gibi formlardan oluşmaktadır³⁷⁶. Bu urnaların Hellenistik Dönem ve Erken-Orta Roma İmparatorluk Dönemi'nde yaygın olarak tercih edildiği görülmektedir.³⁷⁷

Antik dönemde, tüm toplumlarda iki ölü gömme biçimi aynı anda veya biri diğerine daha baskın olacak şekilde kullanılmıştır. Ancak hangi uygulamanın kullanılacağına nasıl karar verildiği konusunda kesin bilgilere ulaşılamamıştır. Genel olarak bakıldığında bölgesel gelenekler, inanışlar, aile bireylerinin tercihleri, dönemin baskın gelenekleri, coğrafi ve ekonomik sebeplerden dolayı hangi gömü biçiminin seçileceğine karar verilmiş olabilir³⁷⁸. Ayrıca kremasyon geleneğinin ortaya çıkması ve urna kaplarının kullanılmasının nedenleri arasında kendi kültüründen uzak bölgelerde ordusunun başındayken ölmüş bir komutanın cesedinin vatanına getirilmek istenmesi ve ölen kişinin göç hareketleriyle gidilecek olan yere ailesinin yanında taşınması gibi etkenler yer alabilir. Aynı şekilde R. Rehm'de savaşta ölen kişiler için kremasyonun tercih edildiğini düşünmektedir³⁷⁹.

Yukarıda da belirttiğimiz ve örneklerle açıklamaya çalıştığımız gibi urnalar dönemler içinde farklı cins ve formlar kullanılarak uzun bir zaman diliminde kullanılmaya devam etmiştir. Kremasyon geleneğinin varlığını kanıtlayan bu kaplar Anadolu'da Neolitik Çağ'dan Roma Dönemi'ne kadar olan uzun bir süreçte kullanılmışlardır.

³⁷³ Okunak 2005, 56-57, 92, Kat.No.23; Okunak 2013, 449-450, 462, Kat.No.23

³⁷⁴ Ayrıca bu kremasyon kaplarının benzer bir örneği Denizli Müze Müdürlüğü tarafından Acıpayam ilçesinde yapılan kazı çalışmalarında bulunmuş olup eser Hierapolis Arkeoloji Müzesi B Salonunda K805-E475 envanter numarası ile sergilenmektedir. Okunak 2005, 57; Okunak 2013, 450.

³⁷⁵ Özudođru 2018, 118, Res. 14-15.

³⁷⁶ Laodikeia'da tespit edilen kremasyon kaplarının ayrıntılı tipolojisi için bkz. Şimşek vd 2011, 139- 147, Lev. 114-117; Şimşek 2013c, 647-703, Res. 1-86, Lev. 1-6; Şimşek vd 2015, 125.

³⁷⁷ Şimşek vd 2011, 15; Şimşek vd 2015, 125.

³⁷⁸ Kremasyon ve inhumasyon gömü biçimlerinin tercih sebeplerinin belirsizliği konusunda bkz. Nock 1932, 321.

³⁷⁹ Rehm 1994, 26.

4. LAODIKEIA'NIN BOYA BEZEMELİ HELLENİSTİK DÖNEM KREMASYON KAPLARI

4.1. Laodikeia Kremasyon Kapları

Laodikeia kazı çalışmaları 2003 yılından itibaren Prof. Dr. Celal Şimşek başkanlığında farklı alanlarda sürdürülmüş olup Nekropol çalışmalarına ise 2004 yılından itibaren başlanmıştır. Nekropol alanındaki çalışmalar 2006-2009 yılları arasında yoğunluk kazanmıştır³⁸⁰.

2005-2009 yılları arasında Laodikeia nekropolünde yürütülen çalışmalarda toplamda 32 adet kremasyon kabı bulunmuştur³⁸¹. Bu kaplardan 30 adeti Kuzeydoğu Nekropolü'nden, birer örnek ise Kuzeybatı ve Batı Nekropol alanlarından tespit edilmiştir. Ayrıca 2015 yılında Doğu Nekropolü üzerinde alınan izinler sonucunda yerleştirilmesine karar verilen paratoner direklerinin kazı alanına yerleştirilmesi sırasında alanda bir adet kremasyon kabına rastlanmıştır. Burada bulunan kremasyon kabıyla birlikte kentte şimdiye kadar yapılan çalışmalar sonucunda kremasyon kabı sayısı 33 adet olarak tespit edilmiştir. Kremasyon kapları Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları) Laodikeia Çalışmaları 1/1-2 adlı yayında detaylı bir şekilde incelenmiş formlarına göre sekiz ayrı tipte gruplandırılarak tip numaralarıyla aktarılmıştır³⁸². Tezimizin konusunu oluşturan “Laodikeia'nın Boya Bezemeli Hellenistik Dönem Kremasyon Kapları” kapsamında 20 adeti Kuzeydoğu Nekropolü, birer örnek ise Batı ve Doğu Nekropollerin toplamda 22 adet kremasyon kabı incelenecek ve kaplar formlarına göre gruplandırılıp form adıyla aktarılmaya çalışılacaktır.

4.2. Boya Bezemeli Kremasyon Kaplarının Buluntu Alanları

Laodikeia Nekropol alanlarında açığa çıkarılan kremasyon kaplarının belirli bir buluntu alanı bulunmamakla birlikte farklı uygulamalarla çeşitli alanlara gömüldükleri tespit edilmiştir.

Amphora formlu kremasyon kaplarının buluntu yerleri incelendiğinde; L.08.KDN.M23A (Kat.No.1), L.08.KDN.M23B (Kat.No.2) numaralı eserlerin özel

³⁸⁰ Şimşek vd 2011, 25, Lev. 6-9, Res. 7-14.

³⁸¹ “Laodikeia'da Nekropol'ünden Kremasyon Kapları” adlı makalede kaplar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Şimşek 2013c, 647-703.

³⁸² Laodikeia'da tespit edilen kremasyon kaplarının ayrıntılı tipolojisi için bkz. Şimşek vd 2011, 139- 147, Lev. 114-117; Şimşek 2013c, 647-703, Res. 1-86, Lev. 1-6; Şimşek vd 2015, 125.

olarak yapılan traverten örgü tekne mezar içine yerleştirildikleri görülmektedir³⁸³(**Res. 6**) L.08.KDN.M43 (Kat.No.5) numaralı eser ise toprağa açılan basit çukur içerisine yerleştirildikten sonra etrafı zarar görmemesi için kireç harçla tutturulmuş küçük çaytaşları ve traverten parçalarıyla çevrilmiştir³⁸⁴(**Res. 7a-b**). L.09.KDN.M32a-b (Kat.No.3) numaralı eser L.09.KDN.M17 numaralı kiremit çatma mezarın alt kodunda³⁸⁵(**Res. 8**), L.08.KDN.M32 (Kat.No.6) numaralı eser L.08.KDN.M18 ve L.08.KDN.M31 kiremit çatma mezarların güneyine³⁸⁶(**Res. 9**); L.08.KDN.M26 (Kat.No.7) numaralı eser L.08.KDN.M15 numaralı kiremit çatma mezarın doğusuna³⁸⁷(**Res. 10**), L.05.KDN.M14 (Kat.No.8) numaralı eser Kuzey Atölyesi'nin kuzeydoğu duvarının önünde L.05.KDN.M8 numaralı kiremit çatma mezar ile aynı kotta³⁸⁸(**Res. 11**) olup bu kaplar doğrudan toprak üzerine bırakılmışlardır. Ayrıca bu grup içerisinde yer alan ve daha önce yayınlanan yayınlarda yer almayan L.15.DN.M01 (Kat.No.4) numaralı eser ise 2015 yılında paratoner direklerinin yerleştirilmesi için açılan çukurda doğrudan toprak üzerine bırakılmış olarak bulunmuştur.

Pithos-çömlek formlu kremasyon kabının buluntu yeri incelendiğinde L.08.KDN.M47 (Kat.No.9) numaralı eserin L.08.KDN.M17 numaralı kiremit çatma mezarın hemen kuzeyinde in-situ olarak doğrudan toprak üzerine bırakıldığı tespit edilmiştir³⁸⁹ (**Res. 12-13**).

Krater-Stamnos formlu kremasyon kaplarının buluntu yerleri ise; L.07.KDN.M59 (Kat.No.10) numaralı eser 242.83m kod seviyesinde³⁹⁰ (**Res. 14a-b**), L.07.KDN.M28 (Kat.No.11) numaralı eser L.07.KDN.M27 numaralı kiremit çatma mezarın doğusunda³⁹¹ (**Res. 15a-b**), L.08.KDN.M44 (Kat.No.12) numaralı eser L.08.KDN.M45 ve L.08.KDN.M50 numaralı kiremit çatma mezarların arasında in situ olarak³⁹² (**Res. 16**), L.07.KDN.M8 (Kat.No.13) numaralı eser 244.85m kod seviyesinde³⁹³ (**Res. 17**), L.08.KDN.M14a-c (Kat.No.14) numaralı eser L.08.KDN.M18

³⁸³ Şimşek vd 2011, 667, Res. 1a-d, Şimşek 2013a, 429, Res. 584; Şimşek 2013c, 683, Res. 7-9,

³⁸⁴ Şimşek vd 2011, 714, Res. 1a-c, Şimşek 2013a, 429, Res. 583; Şimşek 2013c, 685, Res. 22-23. Ayrıca bu uygulama erken dönemlerden itibaren görülen bir gelenek olup Kavuşan Höyük'te de örneklerine rastlanmıştır. Şimşek 2013c, 649.

³⁸⁵ Şimşek vd 2011, 764, Res. 1a-b, Şimşek 2013c, 684, Res. 14-15.

³⁸⁶ Şimşek vd 2011, 680, Res. 1a-b, Şimşek 2013c, 686, Res. 26.

³⁸⁷ Şimşek vd 2011, 670-671, Res. 1a-c, Şimşek 2013c, 686-687, Res. 29-30.

³⁸⁸ Şimşek vd 2011, 438-439, Res. 1, Şimşek 2013c, 687, Res. 33-34.

³⁸⁹ Şimşek vd 2011, 720, Res.1a-b; Şimşek 2013c, 688, Res. 39-40.

³⁹⁰ Şimşek vd 2011, 623, Res. 1a-c; Şimşek 2013c, 689, Res. 42-43.

³⁹¹ Şimşek vd 2011, 584, Res. 1a-b; Şimşek 2013c, 689, Res. 45-47.

³⁹² Şimşek vd 2011, 716, Res. 1a-b; Şimşek 2013c, 690, Res. 48-49.

³⁹³ Şimşek vd 2011, 716, Res. 1a-d; Şimşek 2013c, 690, Res. 50-51.

ve L.08.KDN.M21 numaralı kiremit çatma mezarların arasında³⁹⁴ (**Res. 18**), L.09.KDN.M2 (**Kat.No.15**) numaralı eser sert ve taşlı toprak içerisinde 243.72m kod seviyesinde³⁹⁵ (**Res. 119a-b**), L.09.KDN.M33 (**Kat.No.16**) numaralı eser 2009 yılında Kuzeydoğu Nekropolü'nde B açması, dört numaralı plan karede dağınık olarak³⁹⁶, doğrudan toprak üzerine yerleştirdikleri tespit edilmiştir. L.09.BN.M3C.364 (**Kat.No.17**) numaralı eser ise L.09.BN.M3 numaralı Tonoğlu Mezar Kompleksinde M3C numaralı mezar odasına yerleştirilmiş³⁹⁷ (**Res. 20**) olup Laodikeia'da aile mezarı geleneğinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Mezarın sahibi olasılıkla kent dışında yaşamını yitirmiş ve cesedinin kolaylıkla taşınabilmesi için öldüğü yerde kremasyon işlemi yapıp arda kalan kemik parçaları ve külleri bir kaba yerleştirilerek aile mezarına getirilmiş olmalıdır³⁹⁸.

L.09.KDN.M16 (**Kat.No.18**) numaralı eser L.09.KDN.M9 numaralı kiremit çatma mezarın alt kodunda³⁹⁹ (**Res. 21a-b**), L.08.KDN.M13 (**Kat.No.19**) numaralı eser Erken Bizans Dönemi'nde alanda kurulan atölyenin duvarı altında⁴⁰⁰ (**Res. 22a-b**), L.08.KDN.M48 (**Kat.No.20**) numaralı eser L.08.KDN.M17 numaralı kiremit çatma mezarın kuzeybatısında⁴⁰¹ (**Res. 23**), L.09.KDN.M10 (**Kat.No.21**) numaralı eser Erken Bizans Dönemi duvarının yanında 244.00m kod seviyesinde⁴⁰² (**Res. 24**), L.09.KDN.M26 (**Kat.No.22**)⁴⁰³ numaralı eser 2009 yılında Kuzeydoğu Nekropolü'nde B açmasında, üç numaralı plan karede Kat.No.3 ile aynı kotta⁴⁰⁴, doğrudan toprak üzerine bırakılmış olarak tespit edilmişlerdir.

Tezimizin konusuna dahil olan kremasyon kaplarının buluntu yerlerine genel olarak bakıldığında; amphora formlu kremasyon kapları kiremit çatma mezarların yakınlarında ve aralarında gelişi güzel doğrudan toprak üzerine yerleştirildikleri görülmektedir. Ancak Kat.No.1 ve 2 traverten örgü tekne mezar içine, Kat.No.5 ise

³⁹⁴ Şimşek vd 2011, 655, Res. 1; Şimşek 2013c, 690, Res. 52-53.

³⁹⁵ Şimşek vd 2011, 726, Res. 1a-b; Şimşek 2013c, 691, Res. 54-56.

³⁹⁶ Şimşek vd 2011, 766; Şimşek 2013c, 693, Res. 64.

³⁹⁷ Şimşek vd 2011, 888-889; Şimşek 2013c, 691-693, Res. 58-60.

³⁹⁸ Bu uygulama Antandros nekropolünde de tespit edilmiş ve Klasik döneme tarihlenen iki amphora urna bulunmuştur. Bunlardan biri 60 no.lu taş lahit içinde ele geçmiştir. Bkz. Polat – Polat 2007, 3, Res. 12; diğer örnek ise 194 no.lu lahit içinde ele geçmiştir. Bkz. Polat vd 2007, 54, Res. 7. Ayrıca Laodikeia'da tez konumuzun içine dahil olmayan L.08.KDN.M34.12 numaralı kremasyon kabı da traverten örgü tekne mezarda inhumasyon gömü yanına yerleştirilmiş diğer bir örneği oluşturmaktadır. Şimşek 2013c, 685, Res. 19.

³⁹⁹ Şimşek vd 2011, 744, Res. 1a-b; Şimşek 2013c, 693, Res. 60-63.

⁴⁰⁰ Şimşek vd 2011, 654, Res. 1a-b; Şimşek 2013c, 694, Res. 67-68.

⁴⁰¹ Şimşek vd 2011, 721, Res.1a-b; Şimşek 2013c, 695, Res. 74-75.

⁴⁰² Şimşek vd 2011, 736, Res. 1a-b; Şimşek 2013c, 694, Res. 69-70.

⁴⁰³ Tezimizin konusu dahilindeki kremasyon kapları buradan sonra Katalog numaralarıyla aktarılacaktır.

⁴⁰⁴ Şimşek vd 2011, 758; Şimşek 2013c, 695, Res. 72.

doğrudan toprak üzerine yerleştirilmiş olup etrafı kireç harçla tutturulmuş küçük çaytaşları ve traverten parçalarıyla çevrilmiştir⁴⁰⁵.

Pithos-çömlek ve Stamnos formlu kremasyon kapları ise genel olarak Kuzeydoğu Nekropolü'nde kiremit çatma mezarların yanlarına, doğrudan toprak üzerine yerleştirilmiş oldukları tespit edilmiş olup Kat.No.19 farklı olarak Erken Bizans Dönemi'nde alanda kurulan atölyenin duvarı altında, Kat.No.17 ise Batı Nekropolü-Tonoğlu Mezar Kompleksinde mezar odasının içinde bulunmuştur.

4.3. Laodikeia Boyama Bezemeli Kremasyon Kapları

Laodikeia'da görülen kremasyon kapları arasında en çok bulunan ve Hellenistik Dönem'de birçok merkezde⁴⁰⁶ sevilerek kullanılan stamnos başta olmak üzere amphora, pelike, pithos-çömlek ve çömlekler gibi günlük kullanım kapları ikincil kremasyon geleneğinde de kullanılmışlardır. Konumuz içerisine dahil olan formlar ise amphora, pithos-çömlek ve krater-stamnos gruplarından oluşmaktadır.

Laodikeia'da bulunan kremasyon kaplarının bazı örnekleri kapaklarıyla (Kat.No: 11⁴⁰⁷, 12⁴⁰⁸, 18⁴⁰⁹, 19⁴¹⁰) bazı örnekleri ise kapların ağızlarına düz bir şekilde yerleştirilen kâselerle (Kat.No:1⁴¹¹, 2⁴¹², 3⁴¹³, 4, 21⁴¹⁴) birlikte bulunmuşlardır. Ayrıca kapların içinde hafif içbükey kiremitle kapatılan (Kat.No:13⁴¹⁵) bir örnekte bulunmaktadır. Kremasyon kaplarının ağızına yerleştirilen tabak veya kaseler kapak görevinin yanında aynı zamanda ölü gömme törenleriyle ilişkili olarak yenen ölü yemeğinin kişiye sunulması amacıyla kullanılmış olmalıdır⁴¹⁶.

⁴⁰⁵ Laodikeia'daki örneklerle benzer olarak Assos Batı Nekropolünde Hellenistik dönemde kemikler urnaya yerleştirildikten sonra urnalar ya toprağa doğrudan yerleştirilmiş ve etrafı taşlarla desteklenmiş, ya da taş lahit mezarların içine bırakılmıştır. Yağız 2012, 352.

⁴⁰⁶ Stamnos formu Atina Agorası'nda MÖ 2. yüzyıla tarihlenmiştir. Bkz. Rotroff 2006, Pl. 22 no. 158-160, Pl. 23, 171; Samothrake Adası'nda genel olarak MÖ 25-MS 25 yıllarına tarihlenmiştir. Bkz. Dusenbery 1998, 268-269, S155A-1, S155B-1, S180-1, S183-1; Beçin'de bir oda mezar içinde ele geçen iki örnek Hellenistik döneme tarihlenmiştir. Bkz. Kızıl 1996, 257, Res. 7-8; Belentepe'de bulunan örnek Erken Hellenistik dönem tarihlenmiştir. Bkz. Durnagözü 2009, 61, Çizim 90; Erdoğan - Ayaçlar 2012, 369.

⁴⁰⁷ Şimşek vd 2011, 584, Kat.No: 517; Şimşek 2013c, 689, Res. 47.

⁴⁰⁸ Şimşek vd 2011, 716, Kat.No: 771; Şimşek 2013c, 690, Res. 49.

⁴⁰⁹ Şimşek vd 2011, 745, Kat.No: 814; Şimşek 2013c, 693, Res. 63.

⁴¹⁰ Kremasyon kabının buluntu halindeki durumuyla korunmasına karar verilmiştir. Şimşek vd 2011, 654, Res.1b; Şimşek 2013c, 694, Res. 68.

⁴¹¹ Şimşek vd 2011, 668, Kat.No: 653; Şimşek 2013c, 684, Res. 11.

⁴¹² Şimşek vd 2011, 669, Kat.No: 655; Şimşek 2013c, 684, Res. 13.

⁴¹³ Şimşek vd 2011, 765, Kat.No: 844; Şimşek 2013c, 685, Res. 18.

⁴¹⁴ Şimşek vd 2011, 737, Kat.No: 798; Şimşek 2013c, 695, Res. 71.

⁴¹⁵ Şimşek vd 2011, 545, Kat.No: 431; Şimşek 2013c, 690, Res. 51.

⁴¹⁶ Ayrıca kremasyon kaplarının üzerine kapak olarak farklı formlarda kapların bırakılması geleneği Genç Tunç Çağında TroiaVI katmanında görülmektedir. Akyurt 1998, 9, Şek. 6d, 6g; Arkaik Dönemde Assos

Daha önceki dönemlerde yakma işleminin ardından geriye kalan kemik parçaları ve küller özensiz bir şekilde kremasyon kaplarına toplanırken Hellenistik Dönemle birlikte kemiklerin tümü özenli bir şekilde kremasyon kaplarına toplanmaya başlandığı bazı nekropollerde elde edilen veriler sonucu anlaşılmaktadır⁴¹⁷. Aynı şekilde Laodikeia Nekropolünde bulunan bazı kremasyon kaplarında da yanma işlemi sonrasında arda kalan kemik parçaları ve küllerin önce ayaktan başlanarak en üste kafatası gelecek şekilde yerleştirildiği tespit edilmiştir⁴¹⁸.

Mezar hediyesi anlayışının Üst Paleolitik Çağ'dan itibaren gelişmesi, insanların öbür dünyaya giderken yanında götürüleceğine inandığı eşyalarla birlikte gömülmesi, insan zihninde oluşan inanç siteminin bir yansıması olarak sayılabilir. Mezarlarda hediye olarak küpe, yüzük, kolye, bilezik gibi kişisel eşyaların yanı sıra koku, kozmetik kapları, içki kapları gibi gruplar, ölen kişinin mesleğini yansıtan meteryaller ile ritüel ve sunu sonrasında kullanılan eşyalarda buluntular arasında görülmektedir. Laodikeia kremasyon kapları arasında mezar hediyeleri sınırlı sayıda olup konumuz kapsamındaki kapların altısında mezar hediyesine rastlanmıştır.

Mezar hediyesi olarak bulunan eserlerin en erken örnekleri Kat.No.10 ve Kat.No.15'in hemen yakınında, ölü gömme ritüellerinden sonra bırakıldığı düşünülen "Laodikeia Tipi Kulakçıklı Kandiller"⁴¹⁹ oluşturmaktadır. Kat.No.10'nun 24 cm güneyine mezar hediyesi olarak bırakılan L.07.KDN.M59.01 (**Res. 25**) numaralı kandil, dairesel gövdeli, gövdenin her iki yanında karşılıklı yerleştirilmiş dışa taşkın, dikdörtgen formlu kulakçıklı olup içe girintili diskus iki adet kazıma yiv ve kabartma halka bantla sınırlandırılmıştır. Oval burun tablası halka şeklinde kabartılarak oluşturulmuş, burun köprüsü üzerine ince, uzun, dikdörtgen formlu hava deliği bulunur. Sığ ve geniş halkalı olan tabanında "X" şeklinde atölye işareti vardır. Omuz üzerinde kabartma şeklinde Ion kymationu bezemesi görülür. Kandil, Laodikeia Nekropolü çalışmalarının anlatıldığı yayında KA.T1 başlığı altında değerlendirilmiş ve MÖ 2. yy- MÖ 1. yy'nin ilk yarısına tarihlendirilmiştir⁴²⁰. Kat.No.15'in 10 cm güneyine⁴²¹ mezar

---

ve Antandros örneklerinde de bazı kap formlarının kapak olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Arslan 2008, 54; Polat 2008, 274. Ancak Assos örneklerinde bu kaplar kapak şeklinde kabın ağzına ters bırakılmışken, Antandros örneklerinde Laodikeia'daki örnekler gibi düz olarak yerleştirilmiştir. Yağız 2012, 125. Laodikeia'da mezar başında yenen ölü yemeği ve bu yemeklerin pişirildiği çömlekler ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Şimşek vd 2011, 119, 492-500; Şimşek 2007a, 325, Res. 123b; Şimşek 2013a, 428-429, 431, Res. 586.

⁴¹⁷ Bu uygulamaya Asos Batı Nekropolü'nde de görülmektedir. Stupperich 1996a, 67.

⁴¹⁸ Şimşek 2013c, 650.

⁴¹⁹ Laodikeia Tipi Kulakçıklı Kandiller için bkz. Şimşek – Duman 2013, 151-180.

⁴²⁰ Şimşek vd 2011, 79-80, 624, Lev. 74/140, Kat.No:571; Şimşek 2010, 104; Şimşek 2013a, 476-479; Şimşek 2013c, 668, Res. 44, Kat.No:22; Şimşek – Duman 2013, 160, 162-163.

hediyesi olarak bırakılan L.09.KDN.M2.01 (**Res. 26**) numaralı kandil, L.07.KDN.M59.01 ile aynı form özelliklerini göstermekte olup Laodikeia Nekropolü çalışmalarında KA.T1 içerisinde değerlendirilmiştir. Ancak bu örnekte burun üzerinde mask betimlemesi, kulakçıklar üzerinde ise çift volütlü kabartma bezeme vardır⁴²².

Ayrıca Kat.No.4-5 ve 7'nin içlerine ve üstüne mezar hediyesi olarak bırakılan birer adet unguentarium bulunmuştur. İçine hoş koku ve yağların konulduğu düşünülen bu kaplar Arkaik dönemde Korinth aryballos, alabastronları ve askoslarla temsil edilirken, Klasik dönemle birlikte yerini pişmiş topraktan yapılmış uzun silindirik gövdeli lekythoslara bırakmıştır. MÖ 4. yüzyılda yaygınlaşan lekythosların ise Hellenistik dönemde yerini unguentariumların aldığı görülmüştür⁴²³. Söz konusu kaplar kişinin özel eşyaları olabileceği gibi mezar başında yapılan ritüellerde kullanılmış ve sonrasında kırılarak mezar içine veya yanlarına bırakılmış oldukları düşünülmektedir⁴²⁴.

Kat.No.4'ün içine mezar hediyesi olarak bırakılan L.15.DN.M01.01 (**Res.27**) numaralı unguentarium dışa çekilerek kalınlaştırılmış halka ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu ve iç gövdelidir. Uzun kaide boynu altta düğme biçimli kaideyle tamamlanır. Unguentarium Laodikeia Nekropolü çalışmalarının anlatıldığı yayında UN.T1c numaralı tiple benzerdir⁴²⁵. Bu tip MÖ 2. yy'ın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir.

Kat.No.5'in içine mezar hediyesi olarak bırakılan L.08.KDN.M43.01 (**Res. 28**) numaralı unguentarium alta doğru hafifçe genişleyen uzun silindirik boyun profilli ve iç gövdelidir. Unguentarium Laodikeia Nekropolü çalışmalarının anlatıldığı yayında UN.T1c başlığı altında değerlendirilmiş ve MÖ 2. yy'ın ikinci yarısına tarihlendiği tespit edilmiştir⁴²⁶.

Kat.No.7'in içine mezar hediyesi olarak bırakılan L.08.KDN.M26.01 (**Res. 29**) numaralı unguentarium ise Dor ekhinusu şeklinde ağız kenarlı, uzun silindirik boyunlu olup uzatılmış torba gövde profili ve düz bir dipile tamamlanmıştır. Yayın çalışmasında UN.T3f başlığı altında değerlendirilmiş ve Augustus Dönemine (MÖ 27-MS 14) tarihlendiği tespit edilmiştir⁴²⁷.

---

⁴²¹ Şimşek vd 2011, 726, Res. 1a; Şimşek 2013c, 691, Res. 54.

⁴²² Şimşek vd 2011, 79-80, 727, Lev. 74/139, Kat.No:786; Şimşek 2010, 104; Şimşek 2013a, 476-479, Res. 693; Şimşek 2013c, 671, Res. 57, Kat.No:31; Şimşek – Duman 2013, 160, 162, 164.

⁴²³ Hellström 1964, 24-25; Anderson- Stojanović, 1987, 106; Jones 1950, 171; Boardman 1995, 129-143.

⁴²⁴ Kurtz – Boardman 1971, 103.

⁴²⁵ Şimşek vd 2011, 64-65, Lev. 62/3-6.

⁴²⁶ Şimşek vd 2011, 64-65,715, Lev. 62/4, Kat.No:769; Şimşek 2013c, 664, Res. 25, Kat.No:10.

⁴²⁷ Şimşek vd 2011, 70, 672, Lev. 64/19, Kat.No:659; Şimşek 2013c, 665, Res. 30, 32, Kat.No:14.

Kat.No.8'in içine bırakılan L.05.KDN.M14.01 (**Res. 30**) numaralı uç kısma doğru daralan yuvarlak kesitli bronz saç iğnesi de mezar hediyeleri arasında yer alır⁴²⁸.

4.3.1. Amphora Formlu Kremasyon Kapları

Laodikeia Nekropol çalışmaları sonucunda boya bezemeli kremasyon kaplarından amphora formlu olduğu tespit edilen sekiz örnek bu başlık altında değerlendirilecektir. Amphora formlu Kat.No.1-4 arası olan kaplar karından kulplu olup Laodikeia Nekropol çalışmalarının anlatıldığı yayında KR.T1⁴²⁹ başlığı altında incelenmiş, Kat.No.5-8 arası olan kaplar ise kulpsuz ve kısa boyunlu örneklerden oluşup KR.T3⁴³⁰ başlığı altında incelenmiştir.

Kat.No.1 (**Res.6, 31a, Lev.1/1**) ve Kat.No.2 (**Res.6, 32a, Lev.1/2**) özel olarak yapılan traverten örgü tekne mezar içine Kat.No.3 (**Res.8, 33a, Lev.1/3**) ve Kat.No.4 (**Res.34a, Lev.1/4**) ise doğrudan toprak üzerine yerleştirilmiş olarak bulunmuştur. Bu dört örnek, amphora formunda olup karından kulpludur. Karından kulplu amphoraların kremasyon kabı olarak kullanımına bakıldığında protogeometrik dönemden itibaren Attika Kerameikos'ta örneklerine rastlanmıştır⁴³¹.

Kat.No.1 sağlam olarak bulunmuş, Kat.No.2-3 ve 4'ün ağız kenarları, boyun ve omuzlarında çatlaklar ve eksik parçalar mevcuttur. Kremasyon kapları, disk formlu dışa çıkıntılı ağız kenarlı olup geniş ağız tablası bir alet yardımıyla düzeltilmiştir. Ancak Kat.No.1 ağız kenarının iç kısmına yerleştirilen kapağın kaymaması için yapılan geniş kanallı bir yivle diğer örneklerden ayrılır. Hafifçe içbükey yapan silindirik boyun, keskin bir geçişle geniş olan omuz kısmına bağlanır. Dört örnekte de gövde kaideye doğru konikal olarak daralırken omuz dönüşleri üzerine yatay ve yukarı kalkık şerit kulplar simetrik olarak yerleştirilmiştir. Ancak kaideler Kat.No.2-3 ve 4'de halka formu iken Kat.No.1 Dor ekhinusu şeklindedir.

Bu tipe ait örneklerin hamur özellikleri homojenlik göstermekte olup kırmızımsı sarı ya da pembe hamurlu, gümüş mika, mineral, az oranda kireç katkılı, ince taneli ve

⁴²⁸ Şimşek vd 2011, 439, Kat.No: 189; Şimşek 2013c, 666, Res. 35, Kat.No:16

⁴²⁹ Şimşek vd 2011, 140-141, Lev. 114/438-439-440; Şimşek 2013c, 698, Lev. 1/1-3.

⁴³⁰ Şimşek vd 2011, 142-143, Lev.115/442-443-445-446; Şimşek 2013c, 699, Lev. 2/5-6-8-9. Ayrıca formun tipolojik açıdan benzer bir örneği Ephesos buluntuları arasında tespit edilmiştir. Ladstatter tarafından, Augustus Dönemi'ne (M.Ö. 27-M.S. 14) tarihlendirilmiştir. Şimşek vd 2011, 143; Şimşek 2013c, 655.

⁴³¹ Kurtz – Boardman 1971, 53.

sık dokuludur. Yüzeyleri, beyaz ya da çok açık kahverengi astarlı olup mat ve pürüzlüdür⁴³². Kapların dış yüzeyleri boya bezemelidir.

Kat.No.1'in beyaz (7.5YR 8/1 white) astarlı yüzeyinde özenli olarak yapılmış kırmızı ve siyah tonlarında bezemeler yer alır. Kabın tüm yüzeyini kaplayan bant bezemeler kırmızı (10R 4/8 red) ya da kırmızının (2.5YR 4/2 weak red) tonlarında uygulanmış olup ağız kenarında, boynunda, boyun-omuz bağlantısında, dirsekte, gövdede, gövde-kaide bağlantısında ve kaidede görülmektedir. Boyun üzerinde üstte siyah, altta kırmızı renkli çizgilerin sınırlandırdığı alanda, kırmızı ve siyah zikzak süslemeler, omuz-gövde dönüşünde, iki bantla sınırlandırılan alana, geniş uçlu fırça kullanılarak kırmızı boya ile yapılmış kalın dalga motifi yer alır. İki kulp arasında, boyun ve omuzun birleştiği kısmın hemen altında, kenarlarda kırmızı, ortada kahve-siyah, gövde ortasında ise kırmızı rozetler bulunur. Kaide üzerinde farklı olarak koyu kahverengi çizgiyle yumurta/dil süslemesi yapılmıştır. Kabın kulp çıkışlarında da dikey olarak yapılmış kırmızı bantlar yer alır⁴³³. Kat.No.2'i Kat.No.1 göre daha sade bezeme anlayışına sahiptir. Yüzeyi beyaz astarla kaplanan kabın ağız kenarında, boynunda, boyun-omuz bağlantısında, dirsekte, gövdede, gövde-kaide bağlantısında ve kaidede kırmızı (10R 4/8 red) bant bezeme yapılmıştır⁴³⁴. Kat.No.3'ün yüzeyi açık kahverengi astarlı olup ağızda, boynunda, boyun-omuz bağlantısında, dirsekte, gövdede, gövde-kaide bağlantısında ve kaidede kırmızı (10R 5/8 red) bant bezemeleri vardır. Omuz üzerinde ise orta uçlu fırçayla yapılan dalga motifi görülmektedir⁴³⁵.

Kat.No.4'ün genel olarak bezeme anlayışı Kat.No.1 ile benzer özellikler göstermektedir. Kremasyon kabının dış yüzeyi beyaz boya ile astarlanmış olup tüm bezemeler bu astar üzerine yapılmış, boyun ve omuzda kırmızı, gövde üzerinde kırmızı ve siyah, kulplarda ise açık yeşil ve kırmızı renkler kullanılmıştır. Kabın boynunda yer alan uçları kanca şeklinde kıvrık, açık palmet motifi bir yüzüne yapılmıştır. Boyun-omuz geçişinde ise ince bir bant bezeme vardır. Omuz üzerine yapılan rozet motifi boyundaki palmet bezeme ile aynı aksta olup rozetin her iki yanından devam eden dalga bezeme tüm omuzu çevreler şekildedir. Omuz-gövde geçişinde bir adet kalın bant bezeme, gövdede ise kaideden gövde ortasına doğru uzanan, siyah renkli palmet bezeme yer alır. Kaide ise Kat.No.1'de verilen kremasyon kabından farklı olarak yalın

⁴³² Kremasyon kaplarının yüzeyinin beyaz astarla kaplanması, Klasik Dönem kaplarında özellikle de mezar hediyesi olarak kullanılan beyaz zeminli lekythoslarda tercih edilmiştir. Şimşek 2013c, 652.

⁴³³ Şimşek vd 2011, 140-141; Şimşek 2013c, 652.

⁴³⁴ Şimşek vd 2011, 141; Şimşek 2013c, 652.

⁴³⁵ Şimşek vd 2011, 141; Şimşek 2013c, 652.

bırakılmıştır. Gövde ile omuz bağlantısı üzerine yerleştirilen yatay kulplar üzerinde ise açık yeşil ve kırmızı renklerde atlamalı olarak yapılmış bant bezeme vardır. Amphora üzerinde yer alan motifler genel olarak benzerlik gösterebilir detayda bezeme anlayışının Kat.No.1’de yer alan kaptan farklı olduğu görülmektedir. Kat.No.1’de bezeme, tüm yüzey üzerinde bir kompozisyon oluşturacak şekilde yapılmışken Kat.No.4’de ise kabın sadece bir yüzündedir. Ayrıca Kat.No.4’de ana motif olan rozet ile palmetler aynı aksa yerleştirilmiştir.

Kremasyon kaplarının ağız kısımlarında düz olarak yerleştirilmiş içe dönük kenarlı kaseler bulunmaktadır. Hellenistik dönemden itibaren yaygın olarak kullanılan kaseler, tüm Akdeniz dünyasında görülür⁴³⁶. Bu kaseler tipolojik farklılıklardan dolayı iki grupta incelenmiştir. Bu formun tarihlendirilmesinde etkili olan Kat.No.1-2 ve 4’e ait kaseler, içe doğru döndürülerek yuvarlatılmış ağız kenarlı, kaideye doğru daralan derin-basık yarım küre gövdeli, hafifçe dışa açılarak kalınlaştırılmış halka kaidelidir⁴³⁷. Kat.No.1 ve 2’e ait kaselerin dış yüzeyinde ağız kenarından gövde ortasına kadar inen kırmızı (10R 4/8 red) ve kahverenginde (7.5 YR 5/3 brown) akıtma boya bezeme görülmektedir. Kat.No.4’e ait kâse bu amphora üzerine yapılan bezeme ile aynı özellikler taşımakta olup gövdesi üzerinde karşılıklı olarak yerleştirilmiş kırmızı renkli uçları kanca şeklinde kıvrık palmet bezeme yer alır. Gövde-kaide geçişinde açık yeşil tonda bant bezemesi olup tabanında ise çarkifelek motifi vardır. Kat.No.3’e ait olan kâse daha sığ gövde yapısına sahip olmasından dolayı diğer üç örnekten ayrılır⁴³⁸. Bu kâsenin dış yüzeyinde ise karşılıklı yerleştirilmiş ikisi koyu gri (7.5YR 3/1 very dark gray), ikisi kırmızı (10R 4/8 red) olmak üzere toplamda dört adet palmet süslemesi olup kırmızı olanların uçları kıvrık koyu griler ise düz olarak yapılmıştır. Kaide tabanında ise farklı boyutlarda karşılıklı yerleştirilen üçgen formlu yelpaze motifi vardır.

Kâsenin üzerinde yer alan kırmızı palmetler Kat.No.4’de yer alan amphora ve kâsesinin üzerinde yer alan uçları kıvrık kırmızı renkli palmet bezemeleriyle aynı anlayış içerisinde yapılmış olduğu görülmektedir. Ayrıca Kat.No.4’ün omuz üzerinde yer alan rozet bezeme Kat.No.1’in gövde üzerinde yer alan rozet bezemelerle de benzer stil özellikleri göstermektedir. Bu kaplardan Kat.No.1 ve 3 Kuzeydoğu Nekropolü’nde

⁴³⁶ İçe dönük kenarlı kaseler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Şimşek vd 2011, 106, 668, 669, 765 Lev. 99/331-333, Kat.No: 653, 655, 844; Şimşek 2013c, 652, Res. 11, 13, 17-18, Lev. 1/1-3

⁴³⁷ Şimşek vd 2011, 106, 668, 669, Lev. 99/331-332, Kat.No: 653, 655; Şimşek 2013c, 652, Res. 11, 13, Lev. 1/1-2; Laodikeia Nekropolü çalışmalarının anlatıldığı yayında ilk grubun benzer örneklerine Sardis, Ephesos, Metropolis, Pergamon, Tarsus, Atina Agorası, Knossos, Paphos ve Samaria gibi merkezlerde daha sığ olan kâsenin örneklerine ise Ephesos, Knidos, Tarsus, Paphos, Samaria’da rastlandığı tespit edilmiştir. Şimşek vd 2011, 106; Şimşek 2013c, 653.

⁴³⁸ Şimşek vd 2011, 106, 765 Lev. 99/333, Kat.No: 844; Şimşek 2013c, 652, Res. 17-18, Lev. 1/1-3

Kat.No.4 ise Doğu Nekropolü'nde bulunmuş olup form ve hamur-astar özelliklerindeki ve bezemelerindeki dikkat çekici benzerlikler kapların Laodikeia üretimi olduklarını hatta aynı usta elinden çıkmış olabilecekleri savını kuvvetlendirmektedir.

Kaselerin pembe, kırmızımsı kahverengi ve kırmızımsı sarı hamurları gümüş mika ve az oranda kireç katkılıdır. Laodikeia Nekropolü'nde kremasyon kaplarında kapak olarak kullanılan bu örnekler, MÖ 2. yy'ın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir⁴³⁹.

Bu tip kremasyon kaplarının tarihlendirilmesinde en önemli verilerden biri, ağız kısmına yerleştirilen ve MÖ 2. yy'ın ikinci yarısında görülen form ve bezeme özelliklerini yansıtan içe dönük kenarlı kaselerdir⁴⁴⁰. Diğer bir veri ise Kat.No.3'ün 2009 yılında Kuzeydoğu Nekropolü'nde B açmasında yapılan çalışmada, L.09.KDN.M26 numaralı kremasyon kabıyla aynı kotta ele geçirilmiş ve kap M.Ö. 2. yy'ın ikinci yarısına tarihlendirilmiş olmasıdır⁴⁴¹.

Form ve bezeme anlayışlarının benzer olması ve hamur-astar özelliklerinin homojenlik göstermesi Kat.No.1, 2, 3 ve 4 olan bu vazoların aynı atölyede ve hatta aynı ustanın yapmış olma ihtimalinin çok yüksek olduğu C. Şimşek tarafından belirtilmiştir⁴⁴². Tipolojisi, bezeme anlayışı ile buluntu konumları dikkate alınarak vazoların MÖ 2. yy'ın ikinci yarısında kullanıldığı tespit edilmiştir⁴⁴³.

Laodikeia Nekropolü çalışmalarının anlatıldığı yayında KR.T3⁴⁴⁴ olarak adlandırılan ve beş örnekle temsil edilen amphora formlu grup içerisinde bezemesiz hariç tezimizin kapsamında Kat.No.5 (**Res.7a-b, 35, Lev.2/5**), Kat.No.6 (**Res.9a-b, 36, Lev.2/6**), Kat.No.7 (**Res.10a-b, 37, Lev.2/7**), Kat.No.8 (**Res.11, 38, Lev.2/8**) olmak üzere toplam dört örnek değerlendirilecektir. Kat.No.5-6-7 2008 yılında, Kat.No.8 ise 2005 yılı Nekropol çalışmalarında açığa çıkarılmıştır. Kat.No.5 hariç grubun diğer kapları kiremit çatma mezarların arasında serbest olarak yerleştirilmişlerken Kat.No.5 farklı bir uygulamayla doğrudan toprak üzerine yerleştirildikten sonra etrafı kireç harçla tutturulmuş küçük çaytaşları, duvar freski ve küçük traverten parçaları ile kapatılmıştır.

⁴³⁹ Şimşek vd 2011, 107; Şimşek 2013c, 653.

⁴⁴⁰ Şimşek vd 2011, 106, 668, 669, 765 Lev. 99/331-333, Kat.No: 653, 655, 844; Şimşek 2013c, 652, Res. 11, 13, 17-18, Lev. 1/1-3

⁴⁴¹ Şimşek vd 2011, 146, 758, Lev. 117/458.

⁴⁴² Şimşek vd 2011, 141, Şimşek 2013c, 653.

⁴⁴³ Şimşek vd 2011, 141; Şimşek 2013c, 653-654. Bu formun bezemesiz olan benzer bir örneği Hierapolis Nekropolü'nde bulunmuş olup MÖ 1. yy'ın ikinci ve üçüncü çeyreği tarihlendirilmiştir. Okunak 2005, 92-93, 135, Kat. No. 23, Çiz. No. 27; Okunak 2013, 449-450, 462, Kat.No.23.

⁴⁴⁴ Şimşek vd 2011, 142, Lev.115/442-443445-446; Şimşek 2013c, 653-654, Lev. 2/5-6-8-9. Ayrıca formun tipolojik açıdan benzer bir örneği Laodikeia Nekropolü çalışmalarının anlatıldığı yayında Ephesos buluntuları arasında tespit edilmiştir. Ladstatter tarafından, Augustus Dönemi'ne (M.Ö. 27-M.S. 14) tarihlendirilmiştir. Şimşek vd 2011, 143; Şimşek 2013c, 655.

Kat.No.5⁴⁴⁵ ve 7⁴⁴⁶ sağlam olarak ele geçirilmiş olup Kat.No.6⁴⁴⁷'ın ağız kenarı, boyun ve kaidesi, Kat.No.8⁴⁴⁸'in ise ağız kenarı ile boyun üzerinde eksiklikleri bulunmaktadır. Kremasyon kaplarının form yapısına genel olarak bakıldığında birbiriyle benzer özellikler gösterdiği görülmektedir. Disk şeklinde dışa çekik, düz ağız kenarlı ve ağız kenarlarının üst tablası bir alet yardımıyla düzleştirilmiştir. Hafif içbükey yapan boyun kısa ve silindirik formlu olup keskin bir profille ovoid gövdeye bağlanmıştır. Detaylara bakıldığında form özellikleri açısından bazı farklılıklar bulunmakla birlikte Kat.No.7 ve 8'in gövde profili daha küresel bir yapıya sahiptir. Ayrıca kaidelerine bakıldığında Kat.No.5 Dor ekhinsu şeklindeyken, Kat.No.7 ve 8'in halka formlu olarak yapılmış olduğu görülmektedir. Kaidesi kırık olarak ele geçirilen Kat.No.6 sağlam örnekler dikkate alındığında Kat.No.5 gibi Dor ekhinsu şeklinde kaide formuna sahip olduğu düşünülmektedir⁴⁴⁹.

Kapların hamur özellikleri, pembe, kahverengi ya da kırmızının tonlarında hamurlu, gümüş mika, mineral ve kireç katkılı, ince taneli ve sık dokuludur. Mat ve hafif pürüzlü dış yüzey, Kat.No.6 da çok soluk kahverenginde diğer örneklerde ise hamurunun renginde astarlıdır. Kremasyon kaplarını incelediğimizde ağız kenarından başlayarak gövdenin üst bölümüne kadar devam eden farklı tonlarda boya bezemelerin olduğu görülmektedir. Kat.No.5⁴⁵⁰ ağız kenarından başlayıp omza kadar devam eden kahverengi-koyu gri (7.5YR 5/4 brown-5YR 4/1 dark gray) bant bezemeli olup ağız kenarının iç yüzeyi ise koyu gri (5YR 4/1 dark gray) akıtma bezemeli, Kat.No.6'da⁴⁵¹ dış ve iç yüzey çok soluk kahverengi (10YR 8/3 very pale brown) astarlı olup boyundan gövde ortasına kadar, fırça ile gelişi güzel atılmış kırmızı (10R 4/8 red) boya bezemeli, Kat.No.7⁴⁵² ağız kenarından gövde ortasına ve kaideye doğru inen sarımsı kırmızı (5YR 5/6 yellowish red) akıtma bezemeli, Kat.No.8⁴⁵³'in gövdesinin üst yarısı ise koyu kırmızımsı gri (10R 4/1 dark reddish gray) boya bezemelidir.

Kremasyon kaplarının tarihlendirilmesindeki en önemli verilerden biri Kat.No.5 ve 7 içerisinde mezar hediyelerinin bulunmasıdır. Ayrıca vazoların buluntu konumları ve kotları tarihlendirme konusundaki diğer önemli verileri oluşturmaktadır. Kat.No.5

⁴⁴⁵ Şimşek vd 2011, 714, Res. 1a-c, Şimşek 2013a, 429, Res. 583; Şimşek 2013c, 685, Res. 22-23.

⁴⁴⁶ Şimşek vd 2011, 670-671, Res. 1a-c, Şimşek 2013c, 686-687, Res. 29-30.

⁴⁴⁷ Şimşek vd 2011, 680, Res. 1a-b, Şimşek 2013c, 686, Res. 26.

⁴⁴⁸ Şimşek vd 2011, 438-439, Res. 1, Şimşek 2013c, 687, Res. 33-34.

⁴⁴⁹ Şimşek vd 2011, 142-143; Şimşek 2013c, 654-655.

⁴⁵⁰ Şimşek vd 2011, 715, Kat.No.768; Şimşek 2013c, 663-664, Kat.No.9.

⁴⁵¹ Şimşek vd 2011, 680, Kat.No.674; Şimşek 2013c, 664, Kat.No.11.

⁴⁵² Şimşek vd 2011, 671, Kat.No.658; Şimşek 2013c, 665, Kat.No.13.

⁴⁵³ Şimşek vd 2011, 439, Kat.No.118; Şimşek 2013c, 665-666, Kat.No.15.

içinde bulunan fusi (İğ) formlu unguentarium Laodikeia Nekropolü çalışmalarının anlatıldığı yayında UN.T1c⁴⁵⁴ başlığı altında değerlendirilip MÖ 2. yy'ın ikinci yarısına tarihlendiği tespit edilmiştir⁴⁵⁵. Kat.No.5 Laodikeia Nekropolü çalışmalarının anlatıldığı yayında KR.T6⁴⁵⁶ olarak adlandırılan ve MÖ 2. yy'ın ikinci yarısından itibaren Laodikeia Nekropolünde görülen kremasyon kaplarının üst kotunda bulunmuştur. Ayrıca Kat.No.6 MÖ 1. yy'ın ikinci yarısı ile Augustus Dönemi'ne (MÖ 27- M. 14) tarihlendirilen mezarların bulunduğu kotta açığa çıkartılmıştır. Kat.No.7 içerisinde bulunan torba gövdeli unguentarium Laodikeia Nekropolü çalışmalarının anlatıldığı yayında UN.T3f⁴⁵⁷ başlığı altında değerlendirilip Augustus Dönemi (MÖ 27- MS 14)'ne tarihlendiği tespit edilmiştir⁴⁵⁸. Kat.No.7'nin bulunduğu kotta yer alan mezarlarda Augustus Dönemi (MÖ 27- MS 14) ile MS 1. yy'ın ilk yarısına tarihlendirilmiş olup elde edilen tüm veriler bu grubun tarihlendirilmesinde ve kullanım süresini belirlemede etkili olmuştur.

Tipolojisi, bezeme anlayışı, mezar buluntuları ile buluntu konumları dikkate alınarak değerlendirilmiş olan bu vazoların Laodikeia Nekropolü'nde Geç Hellenistik Dönem'den MS 1. yy'ın ortalarına kadar kullanıldığı tespit edilmiştir⁴⁵⁹.

4.3.2. Pithos-Çömlek Formlu Kremasyon Kapları

Laodikeia Nekropolü çalışmalarının anlatıldığı yayında KR.T5⁴⁶⁰ olarak adlandırılan ve iki örnekle temsil edilen pithos-çömlek formlu grup içerisinde bezemesiz hariç tezimizin kapsamında olan Kat.No.9 değerlendirilecektir. Kat.No.9 L.08.KDN.M17 numaralı kiremit çatma mezarın kuzeyinde bulunmuş olup ağız kenarı, gövdesinin bir bölümü ve kulpları kırık ve eksiktir⁴⁶¹. Pithos-Çömlek, oval formlu içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı, düz kısa boyunlu, kısa ve keskin omuz geçişlidir. Alta doğru hafifçe genişleyen silindirik gövde profili, sert bir geçişle kaideye doğru konik formda daralır, kaidesi yüksekçe yapılmış ters Dor ekhinosu şeklindedir. Karşılıklı yerleştirilen oval kesitli dikey kulplar, boyun altından gövde üstüne bağlanır. Kat.No.9 (Res.12, 13, 39, Lev.2/9) çok soluk kahverengi hamurlu, gümüş mika, mineral ve az

⁴⁵⁴ Şimşek vd 2011, 64-65, Lev.62/4.

⁴⁵⁵ Kremasyon kaplarının mezar buluntuları 95. sayfada detaylı olarak aktarılmıştır.

⁴⁵⁶ Şimşek vd 2011, 144-146, Lev. 116-117/449-458.

⁴⁵⁷ Şimşek vd 2011, 70, Lev.64/19.

⁴⁵⁸ Kremasyon kaplarının mezar buluntuları 95. sayfada detaylı olarak aktarılmıştır.

⁴⁵⁹ Şimşek vd 2011, 143; Şimşek 2013c, 655.

⁴⁶⁰ Şimşek vd 2011, 144, Lev.115/448; Şimşek 2013c, 656-657, Lev. 2/11

⁴⁶¹ Şimşek vd 2011, 720, Lev.115/448, Kat.No.777; Şimşek 2013c, 667, Res. 40, Lev. 2/11, Kat.No.19.

oranda kireç katkılı, ince taneli, sık dokuludur. Mat ve hafif pürüzlü olan dış yüzeyi, soluk kahverengi astarlıdır. Yüzeyi boya bezemelidir. Kremasyon kabının gövdesi üzerine farklı kalınlık ve aralıklarla kırmızı (10R 4/8 red) bantlar yapılmıştır. Kabın üst bölümünde geniş bırakılan alanda, bantlar arasında kırmızı (10R 4/8 red) renkte kafes süslemesi yer alır.

Kat.No.9⁴⁶² tipolojisi, bezeme anlayışı ile buluntu konumu dikkate alınarak değerlendirilmiş ve vazunun Laodikeia Nekropolü'nde Augustus Dönemi'nde (M.Ö. 27-M.S. 14) kullanıldığı tespit edilmiştir⁴⁶³.

4.3.3. Krater-Stamnos Formlu Kremasyon Kapları

Laodikeia Nekropolü çalışmalarının anlatıldığı yayında KR.T6⁴⁶⁴ olarak adlandırılan ve 15 örnekle temsil edilen krater-stamnos formlu grup içerisinde bezemesiz örnekler hariç tezimizin kapsamında; Kat.No.10 (**Res.14a-b, 40, Lev.3/10**), Kat.No.11 (**Res.15a-b, 41, Lev.3/11**), Kat.No.12 (**Res.16, 42, Lev.3/12**), Kat.No.13 (**Res.17, 43, Lev.3/13**), Kat.No.14 (**Res.18, 44, Lev.4/14**), Kat.No.15 (**Res.19a-b, 45, Lev.4/15**), Kat.No.16 (**Res.46, Lev.4/16**), Kat.No.17 (**Res.20, 47, Lev.4/17**), Kat.No.18 (**Res.21a-b, 48, Lev.4/18**), Kat.No.19 (**Res.22a-b**), Kat.No.20 (**Res.23, 49, Lev.5/19**), Kat.No.21 (**Res.24, 50, Lev.5/20**), Kat.No.22 (**Res.51, Lev.5/21**) olmak üzere toplam 13 örnek değerlendirilecektir.

Stamnos formlu kremasyon kapları, buluntu yerlerini incelediğimiz bölümde de aktardığımız gibi genel olarak Kuzeydoğu Nekropolü'nde kiremit çatma mezarların yanlarına bırakılıp doğrudan toprak üzerine yerleştirilmiş oldukları tespit edilmiştir. Ancak Kat.No.19⁴⁶⁵ farklı olarak Erken Bizans Dönemi'nde alanda kurulan atölyenin duvarı altında, Kat.No.17⁴⁶⁶ ise Batı Nekropolü-Tonoğlu Mezar Kompleksinde mezar odasının içinde bulunmuştur.

Hellenistik dönem'de urna kapları arasında en sevilen formlardan biri olan stamnos, Laodikeia Kremasyon kapları arasında da en zengin grubu oluşturur⁴⁶⁷.

⁴⁶² Şimşek vd 2011, 720, Lev.115/448, Kat.No.777; Şimşek 2013c, 667, Res. 40, Lev. 2/11, Kat.No.19. Bu kremasyon kabının benzerine Laodikeia Nekropolü çalışmalarının anlatıldığı yayında Stobi kazıları yayınlarında rastlanmış ve Erken Roma Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Şimşek 2013c, 656.

⁴⁶³ Şimşek vd 2011, 144; Şimşek 2013c, 657.

⁴⁶⁴ Şimşek vd 2011, 144-146, Lev.116-117/449-458; Şimşek 2013c, 657-658, Lev. 3-4/13-24.

⁴⁶⁵ Şimşek vd 2011, 654, Res. 1a-b; Şimşek 2013c, 694, Res. 67-68.

⁴⁶⁶ Şimşek vd 2011, 888-889; Şimşek 2013c, 691-693, Res. 58-60.

⁴⁶⁷ Benzer bir örneği Atina'da köpek mezarı olarak kullanılmış olan kabın formu için stamnos denilmiştir. Aynı form Samothrake nekropolünde de bulunmuş ve saklama kabı terimi kullanılmıştır. Yağız 2005, 44.

Değerlendirmeye alınan örnekler parçalı halde olup genelinin ağız kenarı, gövde, kulp ve kaidelerinde eksik bölümler bulunmaktadır.

Kremasyon kaplarının form yapısına genel olarak bakıldığında birbiriyle benzer form özellikleri gösterdiği görülmektedir. Form, içe doğru kalınlaştırılmış dinos benzeri düz ve geniş tablalı ağız kenarlı (Kat.No.10, 12-14, 17-18, 21)⁴⁶⁸ olup doğrudan omuza bağlanır. Üst bölümünde şişkin olan pithoid formlu derin gövde alta doğru keskin bir açıyla daralır. Kaidesi yüksekçe Dor ekhinosu şeklindedir. Formun karakteristik bir özellik olan kulpları, yukarı kalkık, iki ya da üç kanallı yatay şeritli olup omuz üzerine simetrik olarak yerleştirilmiştir. Detaylara bakıldığında form özellikleri açısından bazı farklılıklar bulunmaktadır. Kat.No.10⁴⁶⁹ diğer örneklerle oranla daha basık ve şişkin gövdelidir. Kat.No.11-19⁴⁷⁰ olan kremasyon kapları ise derin gövdeli olup omuzdan gövdeye geçişleri sert profillidir. Kat.No.20-22⁴⁷¹ olan kremasyon kapları da gövdelerinin üst ve alt bölümlerine yapılan dirsekli geçişle, diğer örneklerden ayrılmaktadır.

Kat.No.11, 18-19 konikal formlu, Kat.No.12 disk formlu kapaklı olup Kat.No.21'nin ağız kenarında kâse, Kat.No.13'ün ise ağız çatı kiremiti parçası ile kapatılmıştır. Kat.No.21'in ağız kenarına kapatılan aşağı sarkık kenarlı kâse kapak olarak kullanımın yanında ölü gömme törenleriyle ilişkili olarak yenen ölü yemeğinin kişiye sunulması amacıyla kullanılmış olmalıdır. Ağız kenarı ve gövdesinde eksiklikler bulunan kâsenin pembe hamuru; gümüş mika, mineral ve kireç katkılıdır. Dışa çekilerek aşağı sarkıtılmış ağız kenarlı, alta doğru daralan gövdeli, dışa doğru kalınlaştırılmış halka kaidelidir⁴⁷². Kâse, Laodikeia Nekropolü çalışmalarının anlatıldığı yayında form özelliklerine bakılarak MS 1. yy'ın ikinci çeyreğine tarihlendirilmiştir⁴⁷³.

Kapların hamur ve bezeme özelliklerine genel olarak bakıldığında, pembe ve açık kırmızının tonlarında hamurlu, gümüş mika, mineral ve kireç katkılı, ince taneli, sık dokulu oldukları görülür. Mat ve hafif pürüzlü olan dış yüzeyleri soluk kahverengi

⁴⁶⁸ Şimşek vd 2011, Lev.116/449, 451-453, 455-457; Şimşek 2013c, Lev. 3/13, 15-17, 20-21, 23.

⁴⁶⁹ Şimşek vd 2011, 624, Res. 1c; Şimşek 2013c, 689, Res. 43.

⁴⁷⁰ Şimşek vd 2011, Lev.116-117/450-456; Şimşek 2013c, Lev. 3-4/14-21. Ayrıca Kat.No.19 buluntu halindeki durumuyla korunmasına karar verilmiştir.

⁴⁷¹ Şimşek vd 2011, Lev.117/457-458; Şimşek 2013c, Lev. 4/23-24.

⁴⁷² Kat.No.21'in kapağına ait benzer örneklerle Laodikeia Nekropolü çalışmalarının anlatıldığı yayında Pergamon, Atina Agorası ve Taranto Nekropolü'nde rastlanmış olup bu kaselerin MÖ 225/175-MÖ 2.-1. yy'larda kullanım gördükleri tespit edilmiştir. Şimşek vd 2011, 112.

⁴⁷³ Şimşek vd 2011, 112, 737, Kat. No. 798, Lev. 102/350.

astarlı ve boya bezemelidir⁴⁷⁴. Ağız kenarı, omuz ve gövde üzerine fırça ile yapılan boya bezemeler genellikle bantlar halinde yapılmış olup sadece Kat.No.11'deki boya bezeme omuz üzerinde akıtma şeklindedir⁴⁷⁵.

Bu grubun mezar hediyelerini Kat.No.10 ve 15'in hemen yakınında, ölü gömme ritüellerinden sonra bırakıldığı düşünülen Laodikeia Tipi Kulakçıklı Kandilleri oluşturmaktadır⁴⁷⁶. Kandiller, Laodikeia Nekropolü çalışmalarının anlatıldığı yayında KA.T1 başlığı altında değerlendirilmiş ve MÖ 2. yy-MÖ 1. yy'ın ilk yarısına tarihlendikleri tespit edilmiştir⁴⁷⁷. Kapların buluntu konumları incelendiğinde Kat.No.20 MÖ 2. yy'ın ikinci yarısına tarihlendirilen Kat.No.5'in alt kodunda, Kat.No.22 ise MÖ 2. yy'ın ikinci yarısına tarihlendirilen Kat.No.3 ile aynı kotta ele geçirilmiştir. Ayrıca Kat.No.11-12, 14, 18, 21 MÖ 1. yy'ın ikinci yarısı ile MS 1. yy'ın ilk yarısı arasında tarihlendirilen mezarlarla aynı kotlarda ve bu mezarların arasında açığa çıkartılmıştır.

Laodikeia Nekropolü'nde bulunan ve Hellenistik dönemde birçok merkezde severek kullanılan krater-stamnos formulu kaplarının benzer örnekleri, Laodikeia Nekropolü çalışmalarının anlatıldığı yayında Samothrace Nekropolü'nde MÖ 25-MS 1. yy'ın üçüncü çeyreğine tarihlendiği, Antandros Nekropolü'ndeki örneklerinin ise MÖ 2. yy'ın sonu ile MÖ 1. yy'a tarihlendiği tespit edilmiştir. Ayrıca Tralleis Nekropolü'nde ağız kenarı farklı gövde profili aynı olan ve MÖ 1 yy'a tarihlendirilen bir örneğine de rastlanmıştır. Atina Agorası'ndaki benzeri MS 2. yy-erken 3. yy'a, Beçin (Mutluca) Beldesi, Kepezaltı Mevkii'nde oda mezarda bulunan benzerine ise net bir tarih verilememiş olup buluntuları değerlendirildiğinde Geç Hellenistik Dönem'e ait olabileceği düşünülmüştür⁴⁷⁸(Res.52).

Tipolojisi, bezeme anlayışı, benzer örnekleri, mezar buluntuları ile buluntu konumları dikkate alınarak Laodikeia Nekropolü çalışmalarının anlatıldığı yayında değerlendirilmiş olan bu vazoların MÖ 2. yy ile MS 1. yy'ın ortalarına kadar olan süreçte kullanıldığı tespit edilmiştir. Tüm veriler kapsamında Laodikeia Nekropolü'nde bu tip kapların yoğun olarak MÖ 1. yy'ın ikinci yarısı ile Augustus Dönemi'nde (MÖ 27 - MS 14) kullanıldığı anlaşılmıştır⁴⁷⁹.

⁴⁷⁴ Bu başlık altında değerlendirilen kapların tipolojilerindeki benzerlik ve hamur-astar özelliklerindeki homojen yapı sayesinde C. Şimşek kapların aynı atölyede üretilmiş olduklarını söylemektedir. Şimşek vd 2011, 144; Şimşek 2013c, 657.

⁴⁷⁵ Şimşek vd 2011, Lev. 116/450; Şimşek 2013c, 3/14, Res. 47.

⁴⁷⁶ Kremasyon kaplarının mezar buluntuları 94-95. sayfada detaylı olarak aktarılmıştır.

⁴⁷⁷ Şimşek vd 2011, 79-81; Şimşek 2010, 104; Şimşek – Duman 2013, 151-180; Şimşek 2013a, 476-479, Res. 73; Şimşek 2013c, 650.

⁴⁷⁸ Şimşek vd 2011, 144; Şimşek 2013c, 658.

⁴⁷⁹ Şimşek vd 2011, 145; Şimşek 2013c, 658.

SONUÇ

Laodikeia Nekropol alanında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında nekropolün yayılım alanları, mezar tipleri, mezar hediyeleri ve ölü gömme gelenekleri ayrıntılı olarak araştırılmış, sonuçları 2011 yılında, Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları) Laodikeia Çalışmaları 1/1-2 adıyla yayınlanmıştır⁴⁸⁰. Nekropol alanında çalışılan zaman diliminde Batı Nekropolü'nde sekiz adet, Kuzey Nekropolü'nde 14 adet, Kuzeybatı Nekropolü'nde 62 adet, Kuzeydoğu Nekropolü'nde 113 adet, Güney Nekropolü'nde ise 15 adet olmak üzere toplamda 282 adet mezar açığa çıkarılmıştır⁴⁸¹. Kazı çalışmaları sonucunda kentte tespit edilen mezar, tonozlu, avlulu, kubbeli-arkosoliumlu, örgü tekne, oygu tekne, kiremit çatma, basit toprak, pişmiş toprak silindirik, küvet tekne mezarlar ile yeraltı mezarları (hypogeionlar) ve lahitler gibi tiplerden oluşmaktadır⁴⁸². Ayrıca bu mezar tiplerinin yanında kremasyon kaplarının bulunması kentte inhumasyonun yanında kremasyon gömü biçiminde uygulandığını göstermektedir.

2005-2009 ve 2015 yılları arasında Laodikeia Nekropolü'nde yürütülen çalışmalarda ağırlıklı olarak Kuzeydoğu Nekropolü'nden olmak üzere Kuzeybatı, Batı ve Doğu Nekropolü'nden toplamda 33 adet kremasyon kabı tespit edilmiştir. Bu kaplardan 22 adeti tezimizin konusunu oluşturan boya bezemeli örnekleri temsil etmektedir. Boya bezemeli kremasyon kapları formlarına göre gruplandırılıp amphora, pithos-çömlek, krater-stamnos olarak üç başlık altında değerlendirilmiştir.

Amphora formlu olan kremasyon kapları sekiz örnekle temsil edilirken bunlardan Kat.No.1-4 arası olanlar karından kulplu, Kat.No.5-8 arası olan kaplar ise kulpsuz ve kısa boyunlu örneklerden oluşmaktadır. Kat.No.1-4 olan kaplar genel olarak disk formlu dışa çıkıntılı ağız kenarlı, hafif içbükey yapan silindirik boyunlu, konik gövdeli, Kat.No.1 hariç halka kaidelidir. Ayrıca omuz dönüşleri üzerindeki yatay ve yukarı kalkık şerit kulplar simetrik olarak yerleştirilmiştir. Farklıklar görülen Kat.No.1'in ağız kenarında geniş kanallı bir yiv bulunurken kaidesi Dor ekhinsu şeklindedir. Bu tipe ait örneklerin hamur özellikleri homojenlik göstermekte olup genel olarak süsleme anlayışına bakıldığında Klasik Dönem'de mezar hediyesi olarak kullanılan beyaz zeminli lekythoslarda da görüldüğü şekilde yüzeylerinin beyaz astarla

⁴⁸⁰ Şimşek vd 2011, 1 vd.

⁴⁸¹ Şimşek vd 2011, 25-26, Tab. 1, Graf. 1-4.

⁴⁸² Şimşek vd 2011, 8-16, 25-62; Şimşek vd 2015, 114-115.

kaplandığı görülmektedir. Yüzeyleri daha sonra siyah ve kırmızı tonlarda bant, zikzak, kalın veya ince uçlu fırçalarla yapılmış dalga bezemelerle, rozetler ve palmetlerle süslenmiştir. Kat.No.1 ve 4'ün bezeme anlayışı birbirine benzer tarzda daha süslü olarak yapılmışken Kat.No.2 ve 3 diğer örneklerle göre daha sadedir. Karından kulplu amphoraların tarihlenmesinde, buluntu konumları ağızlarına bırakılan kaseler, kapların tipolojisi, hamur-astar özellikleri ve bezeme anlayışındaki benzerlikler etkili olmuştur. Bu özellikler değerlendirilerek kremasyon kapların Laodikeia Nekropol'ünde MÖ 2. yy'ın ikinci yarısında kullanıldığı tespit edilmiştir⁴⁸³.

Kat.No.5-8 arası olan amphora formu kremasyon kapları ise genel olarak disk şeklinde dışa çekik düz ağız kenarlı, hafif iç bükey yapan kısa ve silindirik boyunlu, ovoid gövdelidir. Bazı farklılıklar bulunan formda Kat.No.7 ve 8 daha küresel bir gövdeye sahip olup kaideleri halka formudur. Kat.No 5 ise Dor ekhinsusu şeklinde kaideyle sonlanır. Bu tipe ait örneklerin hamur özellikleri homojenlik göstermekte olup genel olarak süsleme anlayışına bakıldığında ağız kenarından başlayarak gövdenin üst bölümüne kadar devam eden farklı tonlarda boya bezemelerin olduğu görülmektedir. Kat.No.5-8 olan amphora formu örnekler mezar hediyeleri, bezeme anlayışları, tipolojileri ve diğer mezarlarla olan konumları dikkate alınarak Geç Hellenistik Dönem'den MS 1. yy'ın ortalarına kadar Laodikeia'da kullanıldığı tespit edilmiştir⁴⁸⁴.

Pithos-çömlek formu kremasyon kabı tezimizin konusu dahilinde bir örnekle (Kat.No.9) temsil edilmekte olup oval formu içe kalınlaştırılmış ağız kenarlı, düz kısa boyunlu, kısa ve keskin omuz geçişli, silindirik gövde profili, sert bir geçişle kaideye doğru konik formda daralmış, ters Dor ekhinsusu şeklinde kaide ise sonlandırılmıştır. Karşılıklı yerleştirilen oval kesitli dikey kulplar, boyun altından gövde üstüne bağlanır. Yüzeyi boya bezemeli olan kabın üzerinde kırmızı tonlarında bantlar ve kafes süslemesi bulunur. Bu form; tipolojisi, bezeme anlayışı ile diğer mezarlarla olan konumları dikkate alınarak değerlendirildiğinde Augustus Dönemi'nde (MÖ 27-MS 14) kullanıldığı tespit edilmiştir⁴⁸⁵.

Hellenistik Dönem'de urna kapları arasında en sevilen formlardan biri olan krater-stamnos formu kremasyon kapları tezimiz içerisinde Kat.No.10-22 olarak 13 örnekle temsil edilmiştir. Kremasyon kapları genel olarak içe doğru kalınlaştırılmış dinos benzeri düz ve geniş tablalı ağız kenarlı, üst bölümünde şişkin olan pithoid formu

⁴⁸³ Şimşek vd 2011, 141; Şimşek 2013c, 653-654.

⁴⁸⁴ Şimşek vd 2011, 143; Şimşek 2013c, 655.

⁴⁸⁵ Şimşek vd 2011, 144; Şimşek 2013c, 657.

derin gövdeli olup kaideleri Dor ekhinosu şeklinde tamamlanmıştır. Yukarı kalkık, iki ya da üç kanallı, yatay şeritli kulplar omuz üzerine simetrik olarak yerleştirilmiştir. Detaylara bakıldığında Kat.No.10 daha basık ve şişkin gövdeli, Kat.No.11-19 derin gövdeli olup omuzdan gövdeye geçişleri sert profillidir. Kat.No.20-22 ise gövdelerinin üst ve alt bölümlerine yapılan dirsekli geçişle diğer örneklerden ayrılmaktadır. Bu tipe ait örneklerin hamur özellikleri homojenlik göstermekte olup genel olarak süsleme anlayışı ağız kenarı, omuz ve gövde üzerine fırça ile yapılmış bantlar olarak görünürken Kat.No.11'de omuz üzerinde akıtma şeklindedir. Kat.No.10-22 olan krater-stamnos formlu örnekler; mezar hediyeleri, bezeme anlayışları, benzer örnekleri, tipolojileri ve diğer mezarlarla olan konumları dikkate alınarak MÖ 2. yy ile MS 1. yy'ın ortalarına kadar olan süreçte Laodikeia Nekropol'ünde kullanıldıkları tespit edilmiş, ayrıca bu tipin yoğun olarak MÖ 1. yy'ın ikinci yarısı ile Augustus Dönemi'nde (MÖ 27-MS 14) kullanıldığı anlaşılmıştır⁴⁸⁶.

Laodikeia Antik Kenti Nekropol'ünde yapılan çalışmalar sonucu Kuzeydoğu, Kuzeybatı, Batı ve Doğu Nekropol alanlarında ortaya çıkarılan kremasyon kapları Laodikeia'da inhumasyon gömü biçiminin yanında kremasyon gömü biçiminin de uygulandığını kanıtlamaktadır. Ayrıca bugüne kadar 2015 paratoner kazısı dahil 33 örnekle temsil edilen kremasyon kaplarının tipolojik ve hamur-astar açısından yerel özellikler göstermesi Laodikeia üretimi oldukları savını kuvvetlendirmektedir. Laodikeia Nekropol alanlarında iki gömme biçiminin aynı anda görüldüğü ve şimdilik inhumasyon gömü biçiminin daha çok tercih edildiği yapılan kazı çalışmaları sonrasında tespit edilmiştir. Gömü geleneklerinden inhumasyon ve kremasyonun aynı merkezde bulunan mezarlık içinde de bir arada görülmesi farklı kültürlerden insanların bir arada yaşadıklarını göstermektedir. Aynı toplumda yaşayanların ise farklı gömü biçimlerini uygulamasının sebebi; mezarlık alanlarında oluşabilecek hijyen sıkıntısı, toplumdaki sosyal sınıf farklılıklarından ya da ölen bireyin ailesinin tercihleri sonucunda oluştuğu düşünülebilir. İkincil kremasyon geleneğinde kullanılan kapların Anadolu'da Neolitik Çağ'dan itibaren görüldüğü bilinmekte olup farklı form ve boyutlarda oldukları yapılan araştırmalar sonucunda açığa çıkarılmıştır. Laodikeia'da amphora, pelike, krater-stamnos, çömlek, pişirme çömleği, pithos-çömlek gibi farklı formlardaki kapların bu amaç doğrultusunda kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca şimdiye kadar yapılan kazı sonucunda bulunan kaplar incelendiğinde boya bezemeli örneklerin

⁴⁸⁶ Şimşek vd 2011, 145; Şimşek 2013c, 658.

amphora, pithos-çömlek ve krater-stannos gibi formlardan oluştuğu tespit edilmiştir. Kremasyon kapları bazı istisnalar hariç kiremit çatma mezarların yakınlarında, aralarında gelişi güzel ve doğrudan toprak üzerine yerleştirilmiş oldukları kazı çalışmaları sonucunda anlaşılmıştır. Ayrıca kremasyon gömülerde az sayıda da olsa mezar buluntularına rastlanması hediye anlayışının bu gelenek içinde sürdüğünün ve Laodikeia Nekropol'ünde de uygulandığının en önemli kanıtlarındandır. Laodikeia'da kremasyon kaplarının yanına ya da içine konan mezar hediyeleri arasında pişmiş toprak kandil ve unguentariumların yanı sıra bir adet bronz saç iğnesi de bulunmuştur. Pişmiş toprak eserler kapların tarihlendirilmesinde en önemli verilerden birini oluşturmuştur. Kremasyon kaplarının ağzının kapatılması için kullanılan kapaklar bazen kâse, tabak olabilirken kiremit parçalarının da kapak olarak kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca kâse ve tabakların kapak olarak kullanılmalarının yanında ölü yemeğiyle de ilgili ritüellerde kullanılmış oldukları düşünülmektedir.

Laodikeia nekropol kazılarında açığa çıkarılan kremasyon kaplarının, buluntu konumları, mezar buluntuları, ağızlarına yerleştirilen kâselerin tipolojik özellikleri ve aynı kotta açığa çıkarılan mezarla birlikte değerlendirildiğinde boya bezemeli örneklerin MÖ 2. yy ile MS 1. yy'ın ikinci yarısı arasında kullanım gördükleri tespit edilmiştir (**Lev. 6**). Kapların yoğun olarak kullanım gördüğü aralık ise MÖ 1. yy ortası ile MS 1. yy'ın ilk yarısı arası olduğu düşünülmektedir. Tüm bu veriler ve bulgular sonucunda Laodikeia Nekropol alanlarında bulunan kremasyon kapları Laodikeia ölü gömme geleneklerine önemli katkılar sağlamıştır. Laodikeia, Parion ve Miletos örneklerinde olduğu gibi Geç Hellenistik-Erken Roma'da kremasyon geleneğinin sürdüğü önemli merkezler arasında yer almıştır. Ayrıca Laodikeia kazılarında ortaya çıkarılan 33 adet kremasyon kabının 22 âdetini oluşturan grup, şimdilik kremasyon kaplarında boya bezemeli örneklerin tercih edildiğini düşündürmektedir. Laodikeiada ele geçirilen kremasyon kaplarının kullanım aralığının genel olarak MÖ 2. yy'dan MS 1. yy'ın ilk yarısına kadar olması, urna geleneğinin geç hellenistik dönemde yaygın olduğunu ancak MS 1. yy'ın ilk yarısından sonra fazla tercih edilmediğini göstermesi bakımından önemlidir.

KATALOG⁴⁸⁷

Katalog No: 1 (Res.31; Lev.1/1)

Kazı Buluntu No: L.08.KDN.M23A1

Adı: Amphora

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 33.7 cm, AÇ: 16.1 cm, GÇ: 29.2 cm, KÇ: 13.2 cm.

Tanım: Kırmızımsı sarı hamur (5YR 7/6 reddish yellow); gümüş mika, mineral ve çok az kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey beyaz, iç yüzey pembe astarlıdır (7.5YR 7/3 pink). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: MÖ 2. yy'ın ikinci yarısı

Kapak

Kazı Buluntu No: L.08.KDN.M23A2⁴⁸⁸

Adı: İçe Dönük Kenarlı Kâse

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 5.7 cm, AÇ: 11.9 cm, KÇ: 5.8 cm.

Tanım: Ağız kısmında ve gövde üzerinde kırık ve eksik parçalar vardır. Kırmızımsı sarı hamur (5YR 6/6 reddish yellow); gümüş mika, mineral ve çok az kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey pembe (7.5YR 7/4 pink), iç yüzey kırmızı astarlıdır (10R 4/8 red). Yüzeyde ağız kenarından gövde ortasına kadar inen kırmızı akıtma boya bezemelidir. Pişirme sırasında başka bir kapla örtüşmesinden dolayı kabın iç astarında gittikçe siyaha doğru koyulaşan renk dalgalanması görülmektedir. Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: MÖ 2. yy'ın ikinci yarısı

---

⁴⁸⁷ Hellenistik Dönem Boya Bezemeli Kremasyon Kaplarına ve mezar hediyelerine ait kataloglar Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları) yayınından ve "Laodikeia Nekropolü'nden Kremasyon Kapları" adlı makaleden alınmıştır. Şimşek vd 2011; Şimşek 2013c, 661-674. Ayrıca tüm katalog ve çizimler Laodikeia kazısı arşivine aittir.

⁴⁸⁸ L.08.KDN.M23.A1 numaralı kremasyon kabının kapağı olarak kullanılmıştır.

Katalog No: 2 (Res.32; Lev.1/2)

Kazı Buluntu No: L.08.KDN.M23B1

Adı: Amphora

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 34.3 cm, AÇ: 16.9 cm, GÇ: 28.8 cm, KÇ: 13.1 cm.

Tanım: Eser, boyun üzerindeki küçük bir kırık haricinde tam olarak ele geçirilmiştir. Pembe hamur (5YR 7/4 pink); az miktarda gümüş mika ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey beyaz (7.5YR8/1 white), iç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (5YR 7/4 pink). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: MÖ 2. yy'ın ikinci yarısı

Kapak

Kazı Buluntu No: L.08.KDN.M23B2⁴⁸⁹

Adı: İçe Dönük Kenarlı Kâse

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 5.8 cm, AÇ: 11.8 cm, KÇ: 5.8 cm.

Tanım: Eser tamdır. Pembe hamur (7.5YR 7/4 pink); az miktarda gümüş mika ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey pembe (7.5YR 7/3 pink), iç yüzey kahverengi astarlıdır (7.5YR 5/3 brown). Yüzeyi ağız kenarından gövde ortasına kadar inen kahverengi akıtma boya bezemelidir. Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: MÖ 2. yy'ın ikinci yarısı

⁴⁸⁹ L.08.KDN.M23B1 numaralı kremasyon kabının kapağı olarak kullanılmıştır

Katalog No: 3 (Res.33; Lev.1/3)

Kazı Buluntu No: L.09.KDN.M32A

Adı: Amphora

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: **Y:** 36.8 cm, **AÇ:** 17.4 cm, **Gövde G:** 31.8 cm, **KÇ:** 13.5 cm.

Tanım: Kabın ağız, boyun ve omuz kısmında çok küçük kırık ve eksik parçalar vardır. Kırmızımsı sarı hamur (7.5YR 7/6 reddish yellow); az miktarda gümüş mika ve az kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey çok soluk kahverengi (10YR 8/4 very pale brown), iç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (7.5YR 7/6 reddish yellow). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: MÖ 2. yy'ın ikinci yarısı

Kapak

Kazı Buluntu No: L.09.KDN.M32B⁴⁹⁰

Adı: İçe Dönük Kenarlı Kâse

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: **Y:** 4.7 cm, **AÇ:** 10.6 cm, **KÇ:** 5.6 cm.

Tanım: Kâse, parçalar halinde ele geçirilmiş olup birleştirilmiştir, ancak ağız kenarında ve gövdede eksik bölümler vardır. Kırmızımsı sarı hamur (7.5YR 8/6 reddish yellow); gümüş mika ve az kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey beyaz, iç yüzey koyu gri astarlıdır (7.5YR 4/1 dark gray). Yüzey dokusu mat ve kaygan; astarın döküldüğü yerlerde ise mat ve pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: MÖ 2. yy'ın ikinci yarısı

⁴⁹⁰ L.09.KDN.M32a numaralı kremasyon kabı içerisinde bulunmuştur.

Katalog No: 4 (Res.34; Lev.1/4)

Kazı Buluntu No: L.15.DN.M01a

Adı: Amphora

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Yeni Kazı Evi Önünde Bulunan Paratoner Direğinin Kuzey Köşesinden 5.85 m. Kuzeyde.

Ölçü: **Y:** 38.7 cm, **AÇ:** 18.2 cm, **KÇ:** 12.2 cm.

Tanım: Kırmızımsı sarı hamur (5YR 7/6 reddish yellow); gümüş mika, mineral ve çok az kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey beyaz, iç yüzey hamurunun renginde astarlıdır. Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: MÖ 2. yy'ın ikinci yarısı

Kapak

Kazı Buluntu No: L.15.DN.M01b

Adı: İçe Dönük Kenarlı Kâse

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Yeni Kazı Evi Önünde Bulunan Paratoner Direğinin Kuzey Köşesinden 5.85 m. Kuzeyde.

Ölçü: **Y:** 6.4 cm, **AÇ:** 10.7 cm, **KÇ:** 6 cm.

Tanım: Kâse, parçalar halinde ele geçirilmiş olup birleştirilmiştir, ancak eksik bölümleri vardır. Kırmızımsı sarı hamur (7.5YR 8/6 reddish yellow); gümüş mika ve az kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Yüzey dokusu mat ve pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: MÖ 2. yy'ın ikinci yarısı

Mezar Hediyesi

Kazı Buluntu No: L.15.DN.M01.01

Adı: Unguentarium

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Yeni Kazı Evi Önünde Bulunan Paratoner Direğinin Kuzey Köşesinden 5.85 m. Kuzeydeki urnanın üzerinde

Ölçü: **Y:** 14 cm, **AÇ:** 3.4 cm, **GÇ:** 5.5 cm, **DÇ:** 3.2 cm.

Tanım: Eser parçalar halinde ele geçirilmiş olup gövde ve kaidesinde eksik parçalar bulunmaktadır. Kırmızımsı sarı (7.5YR 8/6 reddish yellow) hamuru; sarı mika, mineral ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzeyin astarı dökülmüş olup yer yer kırmızı boya izleri görülmektedir. Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve orta kalitede pişirilmiştir.

Tarih: MÖ 2. yy'ın ikinci yarısı

Katalog No: 5 (Res.35; Lev.2/5)

Kazı Buluntu No: L.08.KDN.M43

Adı: Amphora

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 30.8 cm, AÇ: 13.1 cm, GÇ: 24.6 cm, KÇ: 13.9 cm.

Tanım: Kabın ağız kısmındaki kırık parçalar, birleştirilerek tümlenmiştir. Pembe hamur (7.5YR 7/3 pink); az miktarda gümüş mika ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış ve iç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (7.5YR 7/3 pink). Yüzey dokusu mat ve pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: MÖ 2. yy'ın ikinci yarısı

Mezar Hediyesi

Kazı Buluntu No: L.08.KDN.M43.01⁴⁹¹

Adı: Unguentarium

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 16 cm, GÇ: 5.8 cm.

Tanım: Eser parçalar halinde ele geçirilmiş olup ağız, gövde ve kaidesinde eksik parçalar bulunmaktadır. Açık kahverenginde (7.5YR 6/4 light Brown) hamuru; az miktarda gümüş mika ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış ve iç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (7.5YR 6/4 light brown). Boyun üzerinde sarımsı kırmızı akıtma boya bezeme görülmektedir (5YR 4/6 yellowish red). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: MÖ 2. yy'ın ikinci yarısı

⁴⁹¹ L.08.KDN.M43 numaralı kremasyon kabında mezar hediyesi olarak kullanılmıştır.

Katalog No: 6 (Res.36; Lev.2/6)

Kazı Buluntu No: L.08.KDN.M32

Adı: Amphora

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 33.3 cm, GÇ: 30.6 cm.

Tanım: Kabın ağız kenarı ve boynunun bir bölümü ile dip kısmı kırık ve eksiktir. Kırmızımsı sarı hamur (5YR 6/6 reddish yellow); mika, mineral ve kireç katkılıdır, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış ve iç yüzey çok soluk kahverengi astarlıdır (10YR 8/3 very pale brown). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: Augustus Dönemi (MÖ 27-MS 14)

Katalog No: 7 (Res.37; Lev.2/7)

Kazı Buluntu No: L.08.KDN.M26

Adı: Amphora

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 25.3 cm, AÇ: 13.6 cm, GÇ: 21.1 cm, KÇ: 10.0 cm.

Tanım: Ağız kenarındaki ve boynundaki küçük kırıklar haricinde tamdır. Pembe hamur (7.5YR 7/4 pink); gümüş mika ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış ve iç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (7.5YR 7/4 pink). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: Augustus Dönemi (MÖ 27-MS 14)

Mezar Hediyesi

Kazı Buluntu No: L.08.KDN.M26.01⁴⁹²

Adı: Unguentarium

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 11.8 cm, AÇ: 2.8 cm, GÇ: 6.0 cm, DÇ: 3.0 cm.

Tanım: Eser, on bir parça olarak ele geçmiş, birleştirilmiş ve boynundaki eksik bölüm alçı ile tamamlanmıştır. Çok soluk kahverengi hamur (10YR 8/3 very pale brown); az miktarda gümüş mika, mineral ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey hamurunun renginde astarlıdır (10YR 8/3 very pale brown). Ağız kenarından boyun ortasına inen siyah akıtma boya bezemelidir (7.5YR 2.5/1 black). İç yüzey akıtmanın renginde astarlıdır (7.5YR 2.5/1 black). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: Augustus Dönemi (MÖ 27-MS 14)

---

⁴⁹² L.08.KDN.M26 numaralı kremasyon kabına ait mezar hediyesidir.

Katalog No: 8 (Res.38; Lev.2/8)

Kazı Buluntu No: L.05.KDN.M14

Adı: Amphora

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 25.9 cm, GÇ: 21.6 cm, KÇ: 10.8 cm.

Tanım: Açık kırmızı hamur (2.5YR 7/6 light red); gümüş mika ve az kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. İç ve dış yüzey hamurunun renginde astarlıdır (2.5YR 7/6 light red). Ayrıca, gövdenin üst yarısı koyu kırmızımsı gri boyanmıştır (10R 4/1 dark reddish gray). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: MS 1. yy'ın ortaları

Mezar Hediyesi

Kazı Buluntu No: L.05.KDN.M14.01⁴⁹³

Adı: Saç İğnesi

Cinsi: Bronz

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: U: 5.0 cm, K: 0.4 cm.

Tanım: Eser tamdır, ancak ortasından "L" yapacak şekilde bükülmüştür. Üstten uç kısmına doğru daralan yuvarlak formludur. Yüzeyi korozyonludur.

Tarih: MS 1. yy'ın ortaları

---

⁴⁹³ L.05.KDN.M14 numaralı kremasyon kabına ait mezar hediyesidir.

Katalog No: 9 (Res.39; Lev.2/9)

Kazı Buluntu No: L.08.KDN.M47

Adı: Pithos-Çömlek

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: **Y:** 40.1 cm, **AÇ:** 17.4 cm, **GÇ:** 28.0 cm., **KÇ:** 12.0 cm.

Tanım: Kap, kırık olarak ele geçirilmiş ve birleştirilmiştir. Ancak ağız kenarında ve gövde kısmında eksik parçalar olduğundan tümlenememiştir. Çok soluk kahverengi hamur (10YR 8/4 very pale brown); gümüş mika, mineral ve çok az kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey çok soluk kahverengi (10YR 8/3 very pale brown), İç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (10YR 8/4 very pale brown). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: Augustus Dönemi (MÖ 27-MS 14)

Katalog No: 10 (Res.40; Lev.3/10)

Kazı Buluntu No: L07.KDN.M59

Adı: Krater-Stamnos

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 21.2 cm, AÇ: 19.3 cm, GÇ: 26.6 cm, KÇ: 12.4 cm.

Tanım: Kremasyon kabı parçalar halinde ele geçirilmiş olup birleştirilmiştir. Fakat ağız kenarında, gövde ve dip kısmında eksik parçalar vardır. Pembe hamur (7.5YR 7/4 pink); gümüş mika, az mineral ve az kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. İç ve dış yüzey çok soluk kahverengi astarlıdır (10YR 8/2 very pale brown). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir. Ağız kenarı, omuz ve gövdede kalın ve ince bant bezemeler, açık kırmızimsı kahverengidir (5YR 6/4 light reddish brown).

Tarih: MÖ 2. yy-MÖ 1. yy'ın ilk yarısı

Mezar Hediyesi

Kazı Buluntu No: L.07.KDN.M59.01

Adı: Laodikeia Tipi Kulakçıklı Kandil

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 3.6 cm, G: 6.4 cm, U: 9.7 cm, Diskus Ç: 4.6 cm, KÇ: 4.2 cm.

Tanım: Kandilin tutamağı, omuz ve diskusun bir bölümü ve burnun üst kısmı kırıktır. Çok açık kahverengi hamur (10YR 7/6 very pale brown); gümüş mika, mineral ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey kırmızı (2.5YR 4/8 red), iç yüzey kırmızimsı siyah astarlıdır (2.5YR 2.5/1 reddish black). Yüzeyinde fırınlamadan dolayı siyaha doğru renk dalgalanması görülmektedir. Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Kalıpta yapılmıştır ve orta kalitede pişirilmiştir.

Tarih: MÖ 2. yy-MÖ 1. yy'ın ilk yarısı

Katalog No: 11 (Res.41; Lev.3/11)

Kazı Buluntu No: L.07.KDN.M28B

Adı: Krater-Stamnos

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 24.7 cm, GÇ: 30.0 cm, KÇ: 13.5 cm.

Tanım: Eserin ağız kenarı ve omuz kısmı eksik olarak ele geçirilmiştir. Açık kırmızı hamur (2.5YR 6/6 light red); gümüş mika ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey çok soluk kahverengi (10YR 7/4 very pale brown), iç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (2.5YR 6/6 light red). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve kötü kalitede pişirilmiştir. Omuz üzerinde açık kırmızı bant ve akıtma boya bezeme vardır (2.5YR 6/4 light red).

Tarih: Augustus Dönemi (MÖ 27-MS 14)

Kapak

Kazı Buluntu No: L.07.KDN.M28A

Adı: Kapak

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 3.2 cm, **Kapak Ç:** 19.0 cm. (çap cetvelinden)

Tanım: Pembe hamur (7.5YR 7/4 pink); az miktarda gümüş mika ve az kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış ve iç yüzey çok soluk kahverengi astarlıdır (10YR 8/3 very pale brown). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir. Konik formlu, dışa çekilerek kalınlaştırılmış kapak kenarı tabla şeklindedir. Bu bölüme kabın üzerine iyi oturmasını sağlamak için sığ bir kanal yapılmıştır.

Tarih: Augustus Dönemi (MÖ 27-MS 14)

Katalog No: 12 (Res.42; Lev.3/12)

Kazı Buluntu No: L.08.KDN.M44A

Adı: Krater-Stamnos

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 26.5 cm, AÇ: 21.3 cm, GÇ: 29.3 cm, KÇ: 12.9 cm.

Tanım: Kremasyon kabı kırık olarak ele geçirilmiş ve birleştirilmiştir. Gövde ve ağız kenarında eksik parçalar olduğundan tümlenememiştir. Pembe hamur (7.5YR 7/4 pink); gümüş mika, mineral ve çok az kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey soluk sarı (2.5Y 8/3 pale yellow), iç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (7.5YR 7/4 pink). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir. Omuz üzeri kırmızımsı sarı bant bezemelidir (7.5YR 6/6 reddish yellow). Kulpları da gövdeye yapılan bant renginde boyanmıştır.

Tarih: MÖ 1. yy'ın son çeyreği

Kapak

Kazı Buluntu No: L.08.KDN.M44B⁴⁹⁴

Adı: Kapak

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 3.1 cm, **Kapak Ç:** 22.3 cm, **Tut. Ç:** 5.5 cm.

Tanım: Üç parça olarak ele geçirilmiş, daha sonra birleştirilmiştir. Pembe hamur (5YR 7/4 pink); gümüş mika, mineral ve yoğun kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey çok soluk kahverengi (10YR 8/3 very pale brown), iç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (5YR 7/4 pink). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir. Disk formu, düz profilli kapak, halka şeklinde tutamaklı olup tutamağın üst kısmı içe bastırılmıştır. Kapağın kenarında iki adet yiv vardır.

Tarih: MÖ 1. yy'ın son çeyreği

⁴⁹⁴ L.08.KDN.M44A numaralı kremasyon kabının kapağı olarak kullanılmıştır.

Katalog No: 13 (Res.43; Lev.3/13)

Kazı Buluntu No: L.07.KDN.M8A

Adı: Krater-Stamnos

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: **Y:** 24.4 cm, **AÇ:** 19.7 cm, **GÇ:** 26.3 cm, **KÇ:** 12.3 cm.

Tanım: Eser parçalar halinde ele geçirilmiş olup tümlenmiştir. Gövde üzerinde küçük bir parça eksiktir. Kulpun biri kırıktır, ancak bağlantı yerleri belirgindir. Açık kırmızımsı kahverengi hamur (5YR 6/4 light reddish brown); az miktarda gümüş mika, mineral ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış ve iç yüzey çok soluk kahverengi astarlıdır (10YR 8/4 very pale brown). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir. Ağız kenarı, omuz ve kulpun üzeri kırmızı bant bezemelidir (2.5YR 5/6 red).

Tarih: MÖ 2. yy'ın ikinci yarısı-1. yy'ın ilk yarısı

Kapak

Kazı Buluntu No: L.07.KDN.M8B

Adı: Kiremit Kapak

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: **U:** 23.5 cm, **G:** 22.5 cm, **Kiremit K:** 2.1 cm.

Tanım: Kırık olarak ele geçirilmiş olup ikinci kullanımda, L.08.KD.M8A numaralı kremasyon kabının kapağı olarak değerlendirilmiştir. Kırmızımsı sarı hamur (7.5YR 7/6 reddish yellow); gümüş mika, mineral, kireç, seramik ve ot katkılı, ince kumlu yumuşak ve orta gözeneklidir. Dış ve iç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (7.5YR 7/6 reddish yellow). Yüzey dokusu mat ve pürüzlüdür. Kalıpta yapılmıştır ve orta kalitede pişirilmiştir. Hafif içbükey formdadır.

Tarih: MS 2. yy'ın başları

Katalog No: 14 (Res.44; Lev.4/14)

Kazı Buluntu No: L.08.KDN.M14a-c

Adı: Krater-Stamnos

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: **Y:** 33.2 cm, **AÇ:** 25.0 cm, **GÇ:** 34.0 cm, **KÇ:** 15.5 cm.

Tanım: Kap kırık olarak ele geçirilmiş ve birleştirilmiştir. Gövdenin üst kısmı tamamen parçalı ve kulplarla birlikte eksiktir. Açık kırmızı hamur (2.5YR 6/6 light red); mika, mineral ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey çok soluk kahverengi (10YR 8/3 very pale brown), iç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (2.5YR 6/6 light red). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir. Dış yüzeyde yer alan sarımsı kırmızı bant bezeme (5YR 5/6 yellowish red) fırınlamadan dolayı yer yer kırmızımsı kahverengi olmuştur (5YR 5/4 reddish brown).

Tarih: Augustus Dönemi (MÖ 27-MS 14)

Katalog No: 15 (Res.45; Lev.4/15)

Kazı Buluntu No: L.09.KDN.M2

Adı: Krater-Stamnos

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 29.3 cm, GÇ: 32.4 cm, KÇ: 15.1 cm.

Tanım: Kremasyon kabı parçalar halinde ele geçirilmiş olup birleştirilmiştir, ancak ağız ve omuz kısmı eksiktir. Pembe renk hamur (7.5YR 8/4 pink); az miktarda gümüş mika ve az mineral katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış ve iç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (7.5YR 8/4 pink). Yüzey dokusu mat ve pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir. Gövde ve omuz üzerinde bant izleri vardır, ancak boya tamamen döküldüğünden bandın rengi tam olarak anlaşılabilir değildir.

Tarih: MÖ 2. yy'ın ikinci yarısı-MÖ 1. yy'ın ilk yarısı

Mezar Hediyesi

Kazı Buluntu No: L.09.KDN.M2.01

Adı: Kandil

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 3.0 cm, G: 8.1 cm, U: 10.2 cm, Diskus Ç: 4.7 cm, KÇ: 4.4 cm.

Tanım: Kandilin tutamak kısmı kırıktır, burun kenarında da küçük bir parça eksiktir. Pembe renk hamur (7.5YR 7/4 pink); gümüş mika ve az kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey koyu kahverengi (7.5YR 5/6 strong brown), iç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (7.5YR 7/4 pink). Yüzeyde yoğun tahribat nedeniyle astar dökülmüştür. Yüzey dokusu mat ve pürüzlüdür. Kalıpta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: MÖ 2. yy'ın ikinci yarısı-MÖ 1. yy'ın ilk yarısı

Katalog No: 16 (Res.46 ; Lev.4/16)

Kazı Buluntu No: L.09.KDN.M33

Adı: Krater-Stamnos

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 37.0 cm, GÇ: 39.0 cm, KÇ: 12.6 cm.

Tanım: Kremasyon kabı alanda parçalar halinde ele geçirilmiş olup birleştirilmiştir, ancak ağız, boyun ve gövde kısmında kırık ve eksik parçalar olduğundan tümlenememiştir. Pembe hamur (7.5YR 7/4 pink); gümüş mika, az mineral ve az kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey soluk sarı (2.5Y 8/3 pale yellow), İç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (7.5YR 7/4 pink). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir. Gövdenin alt bölümüne iki adet hafif oksit sarı bant yapılmıştır.

Tarih: MÖ 2. yy'ın ikinci yarısı-1. yy'ın ilk yarısı

Katalog No: 17 (Res.47; Lev.4/17)

Kazı Buluntu No: L.09.BN.M3C.364

Adı: Krater-Stamnos

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Batı Nekropolü

Ölçü: Y: 32.8 cm, AÇ: 24.5 cm, GÇ: 32.9 cm, KÇ: 14.0 cm.

Tanım: Kırık olarak ele geçirilmiş ve birleştirilmiştir. Ancak ağız kenarında, gövdede ve dip kısmında eksik parçaları vardır. Pembe hamur (7.5YR 7/4 pink); gümüş mika, mineral ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey soluk sarı (2.5YR8/4 pale yellow), iç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (7.5YR 7/4 pink). Yüzeyinde pişirmeden kaynaklanan yer yer açık ve soluk kırmızı renk dalgalanması görülmektedir (10R 6/8 light red-10R 4/4 weak red). Yüzey dokusu mat ve pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir. Ağız kenarında, omuzunda, gövde ve kulpu üzerinde açık kırmızı-soluk kırmızı bant bezeme yer almaktadır (10R 6/8 light red-10R 4/4 weak red).

Tarih: MS 1. yy'ın ortası

Katalog No: 18 (Res.48; Lev.4/18)

Kazı Buluntu No: L.09.KDN.M16a

Adı: Krater-Stamnos

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 37.0 cm, AÇ: 26.5 cm, GÇ: 23.7 cm, KÇ: 14.2 cm.

Tanım: Kırık olarak ele geçirilmiş olup birleştirilmiştir. Ancak ağız kenarında ve gövde üzerinde küçük eksikler bulunmaktadır. Pembe hamur (7.5YR 7/4 pink); gümüş mika ve az kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey çok soluk kahverengi (10YR 8/3 very pale brown), iç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (7.5YR 7/4 pink). Yüzey dokusu mat ve pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir. Omuz ve altında kırmızımsı sarı bant izleri görülmektedir (5YR 7/6 reddish yellow).

Tarih: MS 1. yy'ın ilk yarısı

Kapak

Kazı Buluntu No: L.09.KDN.M16b⁴⁹⁵

Adı: Kapak

Cinsi: Pişmiş Toprak

Ölçü: Y: 5.7 cm, **Kapak Ç:** 22.5 cm, **Tut. Ç:** 6.4 cm.

Tanım: Kapak kenarındaki kırık haricinde tamdır. Kırmızımsı sarı hamur (7.5YR 7/6 reddish yellow); gümüş mika, mineral ve az kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey çok soluk kahverengi (10YR 8/3 very pale brown), iç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (7.5YR 7/6 reddish yellow). Yüzey dokusu mat ve pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir. Hafifçe yükseltilmiş yuvarlak formlu tutamağın üst kısmı düzleştirilmiştir. Ters konik profilli kapağın kenarı dışa çekilerek kalınlaştırılmış ve hafifçe yukarı kalkık yapılmıştır.

Tarih: MS 1. yy'ın ilk yarısı

⁴⁹⁵ L.09.KDN.M16a buluntu numaralı kremasyon kabının üstünde in situ halde ele geçirilmiştir.

Katalog No: 19

Kazı Buluntu No: L.08.KDN.M13⁴⁹⁶

Adı: Krater-Stamnos

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 31.0 cm, AÇ: 23.3 cm, Gövde G: 35.0 cm.

Tanım: B açması, yedi numaralı plan karede, Erken Bizans Dönemi'ne (MS 5.-6. yy) ait atölye duvarının hemen altında kapağı ağız kısmına ters kapatılmış olarak in-situ bulunmuştur. Kabın gövdesi üzerinde kırık ve eksikler vardır. Çok soluk kahverengi hamur (10YR7/4 very pale brown); gümüş mika, mineral ve az kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış ve iç yüzey çok soluk kahverengi astarlıdır (10YR 8/3 very pale brown). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Tarih: Augustus Dönemi (MÖ 27-MS 14)

Katalog No: 20 (Res.49; Lev.5/19)

Kazı Buluntu No: L.08.KDN.M48

Adı: Krater-Stamnos

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 19.8 cm, GÇ: 23.1 cm, KÇ: 11.9 cm.

Tanım: Kabın gövde ortası ile omuz dönüşü başlangıcından üstü kırık ve eksiktir. Kırmızımsı sarı hamur (5YR 7/6 reddish yellow); mika ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey pembe (7.5YR 7/4 pink), iç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (5YR 7/6 reddish yellow). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir. Gövde kısmı açık kırmızı bant bezemelidir (2.5YR 6/8 light red). Fırınlama sırasında bant bezeme yer yer koyu kırmızımsı gri renge dönmüştür (2.5YR 3/1 dark reddish gray).

Tarih: MÖ 2. yy'ın ikinci yarısı

⁴⁹⁶ Kazı ekibi tarafından kremasyon kabının buluntu halindeki durumuyla korunmasına karar verilmiştir.

Katalog No: 21 (Res.50; Lev.5/20)

Kazı Buluntu No: L.09.KDN.M10a

Adı: Krater-Stamnos

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 41.4 cm, AÇ: 27.5 cm, GÇ: 36.4 cm, KÇ: 14.3 cm.

Tanım: Kremasyon kabı parçalar halinde ele geçirilmiş olup birleştirilmiştir. Ancak ağız kenarında ve gövde üzerinde eksik parçalar olduğundan tümlenememiştir. Pembe hamur (7.5YR 7/4 pink); az miktarda gümüş mika, mineral ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. İç ve dış yüzey çok soluk kahverengi astarlıdır (10YR 8/3 very pale brown). Yüzey dokusu mat ve pürüzlü- dür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir. Omuz altında ve gövde ortasında açık kırmızımsı kahverengi bantlar yapılmıştır (5YR 6/4 light reddish brown).

Tarih: MS 1. yy'ın ikinci çeyreği

Kapak

Kazı Buluntu No: L.09.KDN.M10b⁴⁹⁷

Adı: Aşağı Sarkık Ağız Kenarlı Derin Kâse

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: Y: 9.3 cm, AÇ: 27.0 cm, KÇ: 9.7 cm.

Tanım: Kâse kremasyon kabının içinde parçalar halinde ele geçirilmiş olup birleştirilmiştir. Ancak ağız ve gövde de eksik parçalar olduğundan tümlenememiştir. Pembe hamur (7.5YR 7/4 pink); gümüş mika, mineral ve kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. İç ve dış yüzey hamurunun renginde astarlıdır (7.5YR 7/4 pink). Yüzey dokusu mat ve pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir. Dışa çekilerek kalınlaştırılmış aşağı sarkık ağız kenarlıdır. Formun alta doğru daralan gövde profili, halka kaide ile tamamlanmıştır.

Tarih: MS 1. yy'ın ikinci çeyreği

⁴⁹⁷ L.09.KDN.M10a buluntu numaralı urnanın kapağı olarak kullanılmıştır.

Katalog No: 22 (Res.51; Lev.5/21)

Kazı Buluntu No: L.09.KDN.M26

Adı: Krater-Stamnos

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: Kuzeydoğu Nekropolü

Ölçü: **Y:** 42.3 cm, **AÇ:** 26.3 cm, **Gövde G:** 34.9 cm, **KÇ:** 14.5 cm.

Tanım: Kremasyon kabı parçalar halinde ele geçirilmiş olup birleştirilmiştir. Ancak ağız ve gövde kısmında kırık ve eksik bölümler vardır. Pembe hamur (7.5YR 7/4 pink); gümüş mika, mineral ve az kireç katkılı, ince kumlu, sert ve sık dokuludur. Dış yüzey soluk sarı (2.5Y 8/3 pale yellow), iç yüzey hamurunun renginde astarlıdır (7.5YR 7/4 pink). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir. Ağız kenarında, omuz üzerinde ve gövde ortasında siyah bant bezeme görülmektedir (5YR 2.5/1 black), ancak boya tamamen dökülmüştür.

Tarih: MÖ 2. yy'ın ikinci yarısı

KISALTMALAR

AÇ. Ağız Çapı
Bkz. Bakınız
BN. Batı Nekropolü
Ç. Çap
DÇ. Dip Çapı
DN. Doğu Nekropolü
Fig. Figür
G. Genişlik
GÇ. Gövde Çapı
K. Kalınlık
KA. Kandil
Kat.no. Katalog numarası
KÇ. Kaide Çapı
KDN. Kuzeydoğu Nekropolü
L. Laodikeia
Lev. Levha
M3C. 3 numaralı mezarın C odası
No. Numara
Res. Resim
Şek. Şekil
Tut. Ç: Tutamak Çapı
U. Uzunluk
UN. Unguentarium
vd. ve diğerleri
Y. Yükseklik

KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar:

- App. Mith.** Appianus, Mithridates. *The Foreign Wars*. (Çev. Horace White), New York, 1899.
- Cicero** The Letters to his Friends (with an English translation by W. Glynn Williams, M.A.), London, First Printed 1929, Reprinted 1960; Letter to Atticus with an English Translation by E.O. Winstedt, M.A., London, 1913; The Orations of Marcus Tullius Cicero, Orations for Quintus, Sextus Roscius, Quintus Roscius, Against Quintus Cæcilius, and Against Verres Literally by C. D. Yonge, B.A., London, 1866.
- Herodotos** Herodotos, Herodot Tarihi, Remzi Kitapevi, Çev. Müntekim Ökmen, İstanbul.
- Homeros İlyada** Homeros, *İlyada*, (Türkçesi: A. Erhat-A. Kadir), İstanbul.
- Homeros Odysseia** Homeros, *Odysseia*, (Türkçe: A. Erhat-A. Kadir), İstanbul.
- Philostr. VS** Philostratos, *vitae sophistarum/βίοι σοφιστῶν*. *Vitae sophistarum*, ed. C. L. Kayser, Leipzig 1871. Philostratus and Eunapius, *Lives of the Sophists*, ed. W. C. Wright, Cambridge, 1961.
- Plinius** *Naturalist Historia*, V (Trans. H. Rackham), Edinburg, Reprinted 1997.
- Polybius** The Histories of Polybius, Vol. III of the Loeb Classical Library edition 1922-1927.
- Strabon** Coğrafya, Anadolu (Kitap XII, XIII, XIV), (çev. M. Pektaş), İstanbul, 1991.

Modern Kaynaklar:

- Abay vd 2000** E. Abay, H. Sağlamtimur, T. Özkan, "Ulucak Höyük Kazıları 1998", 21. Kazı Sonuçları Toplantısı-1. Ankara, 2000, 359-370.
- Akarca 1998** A. Akarca, Şehir ve Savunması, Ankara, 1998.
- Akçay 2017** T. Akçay, *Yunan ve Roma'da Ölü Kültü*, Ankara, 2017.
- Akgün-Kaya 2016** E. Akgün Kaya, "Roma İmparatorluk Dönemi'nde Doğu Kökenli Sofistler: Marcus Antonius Polemon ve L. Vibullius Hipparkhos Tiberius Claudius Attikos Herodes". *Akron 12: Eskiçağ Yazıları 9*, İstanbul, 2016, 231-265.
- Akyurt 1998** M. Akyurt, *MÖ 2. Binde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri*, Ankara, 1998.
- Alkım – Alkım 1966** U. B. Alkım – H. Alkım, "Gedikli (Karahüyük) Kazısı Birinci Ön Rapor", *Belleten XXX/117*, 1966, 1-26.

- Anderson-Stojanović 1987** V. R., Anderson-Stojanović, “The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria”, *AJA* 91, 1987, 105-122.
- Anderson 1897** J. G. C. Anderson, “A Summer in Phrygia I”, *Journal of Hellenic Studies (JHS)* XVII, London, 1897, 396-424.
- Anderson 2007** T. Anderson, “Preliminary Osteo-archaeological Investigation in the North Necropolis”, *Hierapolis di Frigia I, Le Attività delle Campagne di Scavo e Restauro 2000-2003*, İstanbul, 2007, 473-493.
- Arslan 2008** N. Arslan, “2006 Yılı Assos Kazı Çalışmaları”, *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, Sayı: 8, 2008, 49-58.
- Arslan 2009** N. Arslan, “Assos 2007 Yılı Kazı Çalışmaları”, 30. Kazı Sonuçları Toplantısı, 3. Cilt, 26-30 Mayıs 2008, Ankara, 2009, 105-122.
- Arslan 2010** M. Arslan, *İstanbulun Antik Çağ Tarihi, Klasik ve Hellenistik Dönemler*, İstanbul, 2010.
- Astin – Frederiksen 1984** A. E. Astin – M. W. Frederiksen, *The Cambridge Ancient History, Vol VII Part I, Hellenistic World*, Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- Aytek 2014** A. Aytek, “Kocabaş Fossil İnsan Kalıntıları Üzerine Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi”, *Antropoloji Dergisi* 2014, 65-80.
- Bahn 1993** P. Bahn, *Collins: Dictionary of Archaeology*, (Ed. P. Bahn) New York, ABC-CLIO, 1993.
- Balbank 1957** F. W. Balbank, *Commentary on Polybius (Polybius,-VIII), Vol. I*, Oxford, 1957.
- Başaran 2011** C. Başaran, “Parion 2009 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları” XXXII. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, (24-28 Mayıs 2010 İstanbul) Ankara, 283-300.
- Başaran vd 2012** C. Başaran-V. Keleş-H. Kasapoğlu-H.E. Ergürer, “Parion 2010 Kazı ve Restorasyon Çalışmaları”, XXXIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, (23-28 Mayıs 2011 Malatya), Ankara, 19-38.
- Başaran-Tavukçu 2007** C. Başaran-A.Y. Tavukçu, “Parion Kazısı, 2005”, XXVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, (29 Mayıs–2 Haziran 2006 Çanakkale), Ankara, 2007, 609–628.
- Baysal 2000** H.H. Baysal, “Le Antiche Città Della Valle del Lykos-Lykos Vadisi’ndeki Antik Kentler”, *Ricerche Archeologiche Turche Nella Valle Del Lykos (Lykos Vadisi Türk Araştırmaları)*, *Archeologia E Storia* 6, Lecce, 2000, 19-49.
- Bean 2000** G. Bean, *Eski Çağda Menderesin Ötesi*, (çev. Pınar Kurtoğlu), İstanbul, 2000.

- Bejor 2000** G. Bejor, “Per Una Ricerce di Laodikea Ellenistica”, Laodikea di Frigia I, Roma, 2000, 15-23.
- Belke – Mersich 1990** K. Belke, N. Mersich, Phrygien und Pisidien, Tabula Imperii Byzantini, Band 7, Wien, 1990.
- Bengston 1975** H. Bengston, Herrschergestalten des Hellenismus, München, 1975.
- Bilgin – Okunak 2011** M. Bilgin – M. Okunak, “Eumeneia Mezar Tipleri ve Ölü Gömme Gelenekleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, Eumeneia Şehli-İşıkli, (ed. B. Söğüt), İstanbul, 2011, 125-146.
- Bleckmann 1997** B. Bleckmann, Diocletianus, Der Neue Pauly, Band 3, Stuttgart, 1997.
- Boardman 2002** J. Boardman, *Kırmızı Figürlü Atina Vazoları*, Çev. G. Ergin, 2002.
- Bouchè-Leclercq 1913** A. Bouchè-Leclercq, Histoire des Sèleucides (323–64 avant J.-C.), Paris, 1913.
- Bowler et al 1970** J. M. Bowler, R. Jones, H. Allen, A. G. Thorne, “Pleistocene Human Remains from Australia: A Living Site and Human Cremation from Lake Mungo, Western New South Wales”, *WorldA* 2/1, 1970, 39-60.
- Bowman-Garnsey 2000** A. K., Garnsey vd., The Cambridge Ancient History The High Empire, A.D. 70–192, Vol. XI, London, 2000.
- Boysal 1964** Y. Boysal, “Millî Eğitim Bakanlığı Müskebi Kazısı 1963 Kısa Raporu” *Türk Arkeoloji Dergisi* XIII/2, 1964, 81-85.
- Buckler – Calder 1939** W. H. Buckler – W. M. Calder, Monuments and Documents from Phrygia and Caria, *Monumenta Asiae Minoris Antiqua (MAMA)* VI, Manchester, 1939.
- Buluç 1993** S. Buluç, “Anadolu’da Kremasyon-Ölü Yakma Geleneği”, 1992 Yılı Ana. Med. Müzesi Konf., Ankara, 1993, 83-101.
- Civelek 2001** A. Civelek, Tralleis Nekropolisi Buluntuları Işığında Hellenistik ve Roma Dönemi Seramiği (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- Cohen 1995** G. M. Cohen, “The Hellenistic Settlements in Europe”, The Islands and Asia Minor, California, 1995.
- Coldstream 1977** J. N. Coldstream, Geometric Greece, London, 1977.
- Cook vd 1982** S.A. Cook, “The İmperial Crisis and Recovery A.D. 193–324”, Vol. XII, *The Cambridge Ancient History*, Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
- Corsten 1997** Th. Corsten, “Die Inschriften von Laodikeia am Lykos”, Teil 1, *Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien Band 49*, Bonn, 1997.

- Crock – Lintott vd. 1994** J. A. Crock, A. Lintott vd., *The Cambridge Ancient History the Last Age of the Roman Republic A.D. 146–43*, Vol IX, London, 1994.
- Cronin 1905** H. S. Cronin, “Ptolemy's Map of Asia Minor: Method of Construction”, *The Geographical Journal*, Vol. 25, No. 4, 1905, 429-441.
- Çambel vd 1990** H. Çambel, R. J. Braidwood, M. Özdoğan, W. Schirmer, “1988 Yılı Çayönü Kazıları”, XI. Kazı Sonuçları Toplantısı/I, Ankara, 1990, 59-81.
- Çapar 1990** Ö. Çapar, “Homeros Destanları Işığında Anadolu-Hellas Ölü Gömme Adetleri” Ankara üniversitesi- Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt 33, Sayı 1-2, Ankara, 1990.
- Çelgin 1994** A. V. Çelgin, “Termessos ve Çevresinde Nekropol ve Epigrafya Araştırmaları: 1975-1991 Yılları Arasında Yapılan Çaişmaların Toplu Sonuçlarına Kısa Bir Bakış”, *Anadolu Araştırmaları* (13), 153-177.
- Çevik 2000** N. Çevik, *Urartu Ölü Gömme Gelenekleri ve Kaya Mezarları*, TTKB-Ankara, 2000.
- Çırak – Kaya 2007** N. Çırak-S. Kaya, “İzmir Seferihisar İlçesi, 3021 Ada, 4 Parseldeki Sondaj Kazısı Çalışmaları”, 15. Müze Kazıları ve Kurtarma Sempozyumu (24-26 Nisan 2006 Alanya), Ankara, 2007, 1- 12.
- Çilingiroğlu 1990** A. Çilingiroğlu, “Van-Dilkaya Höyüğü Kazıları, 1988”, 11. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, Ankara, 1990, 247-254.
- D’Andria 2003** F. D’Andria, “Hierapolis (Pamukkale) Arkeoloji Rehberi, Çev: Nalân Fırat, İstanbul, 2003.
- Davis – Kraay 1973** N. Davis, C.M. Kraay, *The Hellenistic Kingdom Potraits Coins and History*, London, 1973.
- Dedeoğlu 2014** F. Dedeoğlu, “Yukarı Menderes Havzası Neolitik Ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşimlerinin Materyal Kültür Ve İskân Düzeni Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 18, 2014, 33-56.
- Deniz 1987** E. Deniz, “Kazılardan Elde Edilen Yanmış Kemikler Üzerine Arkeobiyolojik İncelemeler”, II. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, Ankara, 1987, 119-127.
- Dönmez 2011** Ş. Dönmez, “Yeni Arkeolojik Araştırmalar Işığında İstanbul’un (Tarihi Yarımada) Neolitik, Kalkolitik ve Demir Çağı Kültürleri Üzerine Genel Değerlendirmeler”, *Restorasyon Yıllığı* 2, İstanbul, 19-25.
- Drew-Bear 1978** Th. Drew-Bear, “Inscriptions d’Eumeneia”, *Ius Antiquum et Popyrologicom Pertinentia* 14, 1979, 53-114.

- Duman – Baysal 2016** B. Duman – H. H. Baysal, “Tripolis ad Maeandrum 2014 Yılı Kazı, Onarım Ve Koruma Çalışmaları”, 37. Kazı Sonuçları Toplantısı, (11-15 Mayıs 2015, Erzurum), 1. Cilt, Ankara, 2016, 563-584.
- Duman – Baysal 2017** B. Duman – H. H. Baysal, “Tripolis 2015 Yılı Kazı, Koruma ve Onarım Çalışmaları”, 38. Kazı Sonuçları Toplantısı, (22-26 Mayıs 2017, Bursa), 1. Cilt, Ankara, 2017, 539-563.
- Duman – Konakçı 2006** B. Duman – E. Konakçı, “Kolossai: Höyük, Kalıntı ve Buluntuları (Colossae: the Mound, Remains and Findings)”, *Arkeoloji Dergisi VIII (2006/2)*, İzmir, 2006, 83-109.
- Duman 2013** B. Duman, “Son Arkeolojik Araştırmalar ve Yeni Bulgular Işığında Tripolis Ad Maeandrum”, *Cedrus I*, Antalya, 2013, 179-200.
- Duman 2014** B. Duman, “Menderes Tripolisindeki Arkeolojik Keşifler”, *Geçmişten Günümüze Denizli 38*, Denizli, 2014, 39-51.
- Duman 2018** B. Duman, “Tripolis 2016 Yılı Kazı, Koruma ve Onarım Çalışmaları”, 39. Kazı Sonuçları Toplantısı, (22-26 Mayıs 2017, Bursa), 1. Cilt, Ankara, 2018, 261-284.
- Durnagözü 2009** S. Durnagözü, Belentepe Mevkii’ndeki Hellenistik Dönem Mezarlar, Konya (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Protohistoria ve Ön Asya Arkeolojisi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2009.
- Duru 2006** R. Duru, “Gedikli Karahöyük I: Prof. Dr. U. Bahadır Alkım'ın yönetiminde 1964-1967 yıllarında yapılan kazıların sonuçları”, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, V. Dizi, Sayı 51, Ankara, 2006.
- Dusenbery 1998** E.B. Dusenbery, *Samothrace: The Nekropoleis. The Nekropoleis and Catalogues of Burials*, Princeton, New Jersey, 1998.
- Ekmen 2012a** H. Ekmen, “Acmehöyük’te Asur Ticaret Kolonileri Çağı Ölü gömme Adetleri”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Arkeoloji Bilim Dalı, Ankara, 2012.
- Ekmen 2012b** H. Ekmen, “Yeni Veriler Işığında Başlangıcından MÖ II. binin Sonuna Kadar Anadolu’da Yakarak Gömme (Kremasyon) Geleneği”, *Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 5, Sayı 1, Çorum, 2012, 23-49.
- Erdal 2002** Y. S. Erdal, “Baklatepe Geç Tunç Çağı Mezarından Gün Işığında Çıkarılan Yanmış İnsan İskelet Kalıntılarının

- Antropolojik Analizi”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 19/2, 2002, 115-130.
- Erdoğan – Aytaçlar 2012** A. Erdoğan – M. N. Aytaçlar, “Milas – TKİ Kazıları”, *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları*, (ed. A. Çilingiroğlu, Z. Mercangöz, G. Polat), İzmir, 2012, 274-292.
- Erdoğan – Çörtük 2009** A. Erdoğan – U. Çörtük, “Tripolis Kazısı 2007 Kazı Çalışmaları”, 30. Kazı Sonuçları Toplantısı (26-30 Mayıs 2008 Ankara), 4. Cilt, Ankara, 2009, 107-138.
- Erdoğan 2011** A. Erdoğan, “Tripolis Kazısı 2008-2009 Yılı Çalışmaları”, 32. Kazı Sonuçları Toplantısı, (24-28 Mayıs 2010 İstanbul), 3. Cilt, Ankara, 2011, 328-347.
- Erdoğan 2014** A. Erdoğan, “Tripolis Roma Caddesi 2007-2009 Kazı Çalışmaları Ön Raporu”, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Arkeoloji Dergisi XIX, İzmir, 2014, 41-125.
- Erkanal – Özkan 1998** H. Erkanal – T. Özkan, “1996 Yılı Bakla Tepe Kazıları, 19. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1, Ankara, 1998, 399-426.
- Erkanal 1986** A. Erkanal, “Panaztepe 1985 Yılı Sonuçları”, 8. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt I, Ankara, 1986, 253-261.
- Erkanal 1987** A. Erkanal, “Panaztepe Kazısının 1985 Yılı Sonuçları”, VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, (26-30 Mayıs 1986, Ankara), Ankara, 1987, 253-261.
- Ersoy vd 2011** Y. Ersoy-Ü. Güngör-H. Cevizoğlu, “2009 Yılı Klazomenai Kazısı”, 32. Kazı Sonuçları Toplantısı, 4. Cilt, (24-28 Mayıs 2010, İstanbul), Ankara, 2011, 169-182.
- Evren 1985** A. Evren, Tire ve Çevresinde Bulunan Pişmiş Toprak Lahitler, İstanbul, 1985.
- Ferrero 1993** D.D.B. Ferrero “Hierapolis, Arslantepe Hierapolis Iasos Kyme Scavi Archeologici Italiani in Turchia, (Ed. G.P. Carratelli), Marsilio: dell’Istituto Italiano di Cultura di Ankara, 1993, 104-187.
- Gagniers 1969** J. Gagniers, “Introduction Historique”, *Laodicée du Lycos Le Nymphée*, Paris, 1969, 1-11.
- Georgiva 1998** R. Georgiva, “Burial Rites in Thrace and Phrygia” Thracians and Phrygians: Problems of Parallelism, Proceeding of an International Symposium on The Archaeology, History and Ancient Languages of Thrace and Phrygia Ankara, 3-4 June 1995 Dedicated to The Memory of Sevim Buluç, N. Tuna, Z. Aktüre, M. Lynch (Ed.), Ankara, 1998, 61-64.
- Guizzi 2008** F. Guizzi, “Helenistik Dönem Yazıtları”, (ed. T. Ritti- E. Miranda- F. Guizzi), Denizli- Hierapolis Arkeoloji Müzesi Yunanca ve Latince Yazılı Eserlerin Kataloğu. Denizli Yöresinden Gelen Yazıtlar, 39- 67, Liguori, 2008.

- Günaltay 1987** Ş. Günaltay, Yakın Şark IV, I. Bölüm, Ankara, 1987.
- Hansen 1971** E. V. Hansen, The Attalis of Pergamon, Ithaca, 1971.
- Head 1911** B. Von Head, *Historia Numarum A Manual of Greek Numismatics*, London, 1911 (yeni ve genişletilmiş tekrar baskı 1977).
- Heaton 2005** H. Heaton, Avrupa İktisat Tarihi, (çev. M.A. Kılıçbay- O. Aydoğuş), Ankara, 2005.
- Hellström 1965** P. Hellström, Labraunda II. i. Pottery of Classical and Later Date Terracota Lamps and Glass, Lund, 1965.
- Humann et al. 1898** C. Humann – C. Cichorius – W. Judeich – F. Winter, “Altertümer Von Hierapolis”, Berlin, Druck und Verlag Von Georg Reimer, 1989.
- Hürmüzlü 2008** B. Hürmüzlü, *Eski Yunan'da Ölü Gömme Gelenekleri*, İstanbul, 2008.
- İren 2008** K. İren, “Dark Age Pottery From Southern Aeolis”, In: D. Brandherm and M. Trachsel (eds.), International Union For Prehistoric and Protohistoric Science, Proceedings Of The XV World Congress (Lisbon, 4-9 September 2006. A New Dawn for the Dark Age? Shifting aradigms in Medşterranean Iron Age Chronology), BAR İnternational Series 1871, Oxford, 2008, 29-43.
- Jones 1950** F. F. Jones, “The Pottery”, The Hellenistic and Roman Periods, Excavations Gözlükule, Tarsus, Vol. I (ed. H. Goldman), New Jersey, 1950, 149-296.
- Jones 1964** A.H.M. Jones, The Later Roman Empire 284–602, Vol II, Oxford: Basil Blackwell and Mott Ltd., 1964.
- Jones 1983** A. H. M. Jones, The Cities of The Eastern Roman Provinces, Amsterdam, 1983.
- Kaçar 2013** T. Kaçar, “II. Yüzyıl Roma Dünyası’nda İmparator, Entelektüel ve Kent”. Toplumsal Tarih 240, 2013, 52-58.
- Kaçar 2014** T. Kaçar, “Kentlerden Yüce, İmparatorlara Eşit: Sofist ve Politikacı Olarak Laodikeia’lı Polemon-Cities were his inferiors, Emperors were not his superiors: Polemo of Laodicea, Sophist and Politician”, C. Şimşek (Ed), *10. Yılında Laodikeia (2003-2013 Yılları)*, Laodikeia Çalışmaları 3, İstanbul, 2014, 195-206.
- Kalkan – Gürsel 2014** H. Kalkan – A. C. Gürsel, Lydia’da Pers Etnisitesine Ait Arkeolojik Bir Veri Değerlendirmesi, International Journal of Human Sciences, Vol:11 Issue:1,2014, 836-845.
- Karabay 1995** N. Karabay, “Beylerbeyi I no.lu Tümülüs”, MKKS 5 Ankara, 1995, 229-242.
- Kasapoğlu 2007** H. Kasapoğlu, “Parion Nekropolü Mezar Tipleri”, Doğudan Yükselen Işık, Arkeoloji Yazıları, Atatürk

- Üniversitesi 50. Kuruluş Yıldönümü Arkeoloji Bölüm Başkanlığı, Hazırlayanlar Birol Can-Mehmet Işıklı, İstanbul, 481-520.
- Kasapoğlu 2008** H. Kasapoğlu, “Parion Nekropolü Mezar Tipleri”, Atatürk Üniversitesi 50. Kuruluş Yıldönümü Arkeoloji Bölümü Armağanı (1957- 2007), Doğudan Yükselen Işık, Arkeolojinin Yazıları, İstanbul, 2008, 481-520.
- Kasapoğlu 2013** H. Kasapoğlu, “VII. Nekropol, Antik Troas’ın Parlayan Kenti PARİON”, (Ed. Cevat Başaran), 1997-2009 Yılları Yüzey Araştırmaları, Kazı ve Restorasyon Çalışmaları, İstanbul, 2013, 107-136.
- Kasapoğlu 2015** H. Kasapoğlu, “İlk On Yıllık Veriler Işığında Parion Güney Nekropolisi Arkaik Dönem Kremasyonları ve Urneleri”, (Ed. C. Başaran- V. Keleş), *Parion Kazıları 10. Yıl Armağanı*, Ankara, 2015, 117-132.
- Kızıl 1996** A. Kızıl, “Beçin Hellenistik Dönem Oda Mezarı”, VI, Müze Kurtarma Kazıları Semineri, (24-26 Nisan 1995 Didim), Ankara, 1996, 255-272.
- Kızıl 2009** A. Kızıl, “1990-2005 Yılları Arasında Mylasa’da Kurtarma Kazıları Yapılan Mezarlar ve Buluntular üzerine Genel Bir Değerlendirme”, In: F. Rumscheid (ed.) *Die Karer und die Anderen. Internationales Kolloquium an der Freien Universität Berlin 13.bis 15. Oktober 2005*, Bonn, 2009, 398-461.
- Knigge 1991** U. Knigge, *The Athenian Kerameikos, History-Monuments- Excavation*, Athens, 1991.
- Koch – Sichtermann 1982** G. Koch, H. Sichtermann, “Römische Sarkophage, Handbuch der Archäologien”, Munich, 1982.
- Koch 2001** G. Koch, Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri (Çev. Z.Z. İlkgelen), İstanbul.
- Kohler 1980** E. L. Kohler, Cremations of the Middle Phrygian Period at Gordion, pp. 65-89 in *From Athens to Gordion. The Papers of a Memorial Symposium for Rodney S. Young*. Philadelphia: University of Pennsylvania, 1980.
- Konakçı 2012** Konakçı, E. *Büyük ve Küçük Menderes Havzalarındaki M.Ö. 2. Binyıl Kültürlerinin Yeni Veriler Işığında Değerlendirilmesi*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2012.
- Konakçı 2014** E. Konakçı, “Laodikeia’nın İlk Yerleşimi: Asopos Tepesi”, 10. Yılında Laodikeia (2003-2013 Yılları), Laodikeia Çalışmaları 3 (Ed. C. Şimşek), İstanbul, 2014, 87-122.
- Korfmann 1986** M. Korfmann, “Beşik-Yassitepe, Beşik-Sivritepe ve Beşik Mezarlığı 1984 Ön Raporu”, VII. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara, 1986, 229-238.

- Kucur 2013** D. Kucur, “Anadolu’da Dairesel Kesitli Pişmiş Toprak Lahitler”, (Yayımlanmamış Doktor Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, İstanbul, 2013.
- Kurtz – Boardman 1971** D. C. Kurtz – J. Boardman, *Greek Burial Customs*, New York, 1971.
- Lang 2003** G. Lang, *Klassische Antike Stätten Anatoliens, Band 2: Larissa- Zeleia*, Norderstedt, 2003.
- Lemos 2002** I.S. Lemos, *The Protogeometric Aegean, The Archaeology of the Late Eleventh and Tenth Centuries BC*, Oxford, 2002.
- Machatschek 1967** A. Machatschek, *Die Nekropolen und Grabmalen im Gebiet von Elaiussa Sebaste und Korykos im Rauhen Kilikien*, Wien, 1967.
- Magie 1950** D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century After Christ*, Vol. I-II, New Jersey, 1950.
- Magie 2001** D. Magie, *Anadoluda Romalılar I Attalos’un Vasiyeti*, (Çev. N. Başgelen – Ö. Çapar), İstanbul, 2001.
- Malay 1989** H. Malay, “Antik Devirde Denizli Yöresinde Ekonomik Durum”, *Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyumu “Bildiriler”* 27–30 Eylül 1988, Denizli: Denizli Valiliği Yayınları, s. 295–298.
- Malay 1992** H. Malay, *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristokinos Ayaklanması*, İzmir, 1992.
- Malay 1992** H. Malay, *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristokinos Ayaklanması*, İzmir, 1992.
- McGING 1986** B. C. McGING, *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator King of Pontus*, Leiden, 1986.
- Mitchell – Waelkens 1998** S. Mitchell – M. Waelkens, *Pisidian Antioch*, London, 1998.
- Mørkholm 2000** O. Mørkholm, *Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri*, (çev. O. Tekin), İstanbul, 2000.
- Musgrave 1990** J. Musgrave, “Dust and Damn’d Oblivion: A Study of Cremation in Ancient Greece”, *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 85, 1990, 271-299.
- Newell 1941** E. T. Newell, *The Coinage of The Western Seleucid Mints From Selecus I to Antiochos III*, New York, 1941.
- Nock 1932** A. D. Nock, “Cremation And Burial In The Roma Empire” *The Harvard Theological Review*, Vol.25, No.4, 1932.
- Oğuzhanoğlu 2014** U. Oğuzhanoğlu, “Laodikeia’den Batı Anadolu Erken Tunç Çağı’na Yeni Katkılar”, 10. Yılında Laodikeia

- (2003-2013 Yılları), Laodikeia Çalışmaları 3, (ed. C. Şimşek), İstanbul, 2014, 71-86.
- Oğuzhanoğlu 2015** U. Oğuzhanoğlu “Laodikeia Erken Tunç Çağı 2 Mezarlığından Bir Çukur ve Düşündürdükleri”, Mustafa Büyükkolancı’ya Armağan Essays in Honour of Mustafa Büyükkolancı (Ed. C. Şimşek – B. Duman – E. Konakçı), İstanbul, 2015, 423-434.
- Oğuzhanoğlu-Akay 2015** U. Oğuzhanoğlu Akay, Laodikeia-Kandilkırı Verileri Işığında Güneybatı Anadolu’da Erken Tunç Çağı 2 ve 3, (Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Denizli, 2015.
- Okunak 2005** M. Okunak, *Hierapolis Kuzey Nekropolü (159D Nolu Tümülüs) Anıt Mezar ve Buluntuları*, (Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli, 2005.
- Okunak 2013** M. Okunak, “Hierapolis 159d No.lu Tümülüs ve Buluntuları”, K. Levent Zoroğlu’na Armağan, Edt. Mehmet Tekocak, *Suna – İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü*, Antalya 2013, 441-477.
- Olshausen 1972** E. Olshausen, Phrygia, Der Kleine Pauly, Band IV, München, 1972.
- Özbek 1990** M. Özbek, “Son Buluntuların Işığında Çayönü Neolitik İnsanları”, V. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, 1990, 161-173.
- Özbek 1993** M. Özbek, “Aşıklı Höyük Neolitik Çağ İnsanları”, VIII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, 1993, 201-213.
- Özdoğan 2010** M. Özdoğan, “Tarihöncesi Dönemlerin İstanbul’u”, Bizantion’dan İstanbul’a Bir Başkent’in 10 000 Yılı, 2010, 36-49.
- Özer 2018** B. Özer, “Pedasa’dan Erken Demir Çağ Başlarına Ait Mezar Platformları ve Urne Pithoslar”, TÜBA-AR Sayı 22, Ankara, 2018, 35-56.
- Özkan 1991** T. Özkan, “Dardanos Höyüğü-Nekropolü Kurtarma Kazısı”, 1. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (19-20 Nisan 1990, Ankara), Ankara, 1991, 113-118.
- Özsait 1985** M. Özsait, Helenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi, İstanbul, 1985.
- Özüdoğru 2018** Ş. Özüdoğru, Kibyra 2014-2016 Yılı Çalışmaları ve Sonuçları, Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi, Phaselis Issue IV, Antalya, 2018, 109-146
- Parman 2002** E. Parman, Orta çağ’da Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerdeki Bizans Taş Eserleri, Eskişehir, 2002.

- Pearson 2002** M. P. Pearson, *The Archaeology of Death And Burial*, Stroud, 2002.
- Pekman 1989** A. Pekman, *Son Kazı ve Araştırmalar Iřıĝında Perge Tarihi*, Ankara, 1989.
- Pirson 2009** F. Pirson, “Pergamon-Bericht über die Arbeiten der Kampagne 2008”, *Archäologischer Anzeiger* 2009: 2, 129-213.
- Polat -Polat 2004** G. Polat-Y. Polat, “Antandros 2002 Kazıları”, XV. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, (26–31 Mayıs 2003, Ankara) Ankara, 2004, 453-462.
- Polat vd 2008** G. Polat-Y. Polat-K. Yaĝız-T. Küçük-O. Zunal, “Antandros 2006 Yılı Kazıları”, XXIX. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, (28 Mayıs- 1 Haziran 2007 Kocaeli), Ankara, 2008, 455–476.
- Polat vd 2009** G. Polat-Y. Polat-K. Yaĝız-O. Zunal-B. Yıldırım, “Antandros 2007 Yılı Kazıları”, XXX. Kazı Sonuçları Toplantısı, 4. Cilt, (26- 30 Mayıs 2008), Ankara, 2009. 39-60.
- Polat-Polat 2007** G. Polat-Y. Polat, “Antandros Nekropolü 2001–2006 Yılları Ön Raporu”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Arkeoloji Dergisi IX*, 2007, 1–20.
- Puech 2002** B. Puech, *Orateurs et Sophistes Grecs dans les Inscriptions d'époque impériale*, Paris, 2002.
- Ramsay 1883** W. M. Ramsay, “Researches in Asia Minor, Pontus, and Armenia; With Some Account of Their Antiquities and Geology”, *JHS Vol. 4*, 1883, 370-436.
- Ramsay 1887** W. M. Ramsay, “Antiquities of Southern Phrygia and the Border Lands (I)”, *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts* 3, No. 3/4, 1887, 344-368.
- Ramsay 1895** W. M. Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia*, I, Oxford, 1895.
- Ramsay 1960** W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coĝrafyası* (Çev. M. Pektaş), İstanbul, 1960, s. 44-45, 178-181.
- Rehm 1994** R. Rehm, *Marriage to Death*, Princeton, 1994.
- Ridgway 1987** Brunilde Sismondo Ridgway, “Ancient Greek Women and Art: The Material Evidence”, *AJA*, Vol. 91, No. 3, 1987, 399-409.
- Ritti 1987** T. Ritti, “Din, Hierapolis Di Frigia 1957-1987”, Ed. A. Peres, 1987, 75-84.
- Ritti 2006** T. Ritti, *Phrygia Hierapolis'i (Pamukkale) Eski Yazıtlar Rehberi*, İstanbul, 2006.

- Ritti 2008** T. Ritti, “Museo Archeologico di Denizli-Hierapolis Catalogo delle iscrizioni greche e latine Distretto di Denizli”, Denizli-Hierapolis Arkeoloji Müzesi Yunanca ve Latince Yazılı Eserlerin Kataloğu Denizli Yöresinden Gelen Yazıtlar. (Çev. N. Fırat). Napoli, 2008.
- Ronchetta – Mighetto 2007** D. Ronchetta, P. Mighetto, “La Necropoli Nord. Verso il Progetto di Conoscenza Nuovi Dati dalle Campagne 2000-2003”, Hierapolis di Frigia I, Le Attivita dele Campagne di Scavo e Restauro 2000-2003, İstanbul, 2007, 433-455.
- Ronchetta 1987** D. Ronchetta, “Eski Mezarlıklar- Necropoli-Necropolises”, Hierapolis di Frigia 1957-1987, Torino, 105-112.
- Rostovtzeff 1961** M. Rostovzeff, The Social Economic History of the Hellenistic World, Vol I, Oxford, 1961.
- Rotroff 2006** S. Rotroff, “Hellenistic Pottery, The Plain Wares”, The Athenian Agora, Vol. XXXIII, Princeton, New Jersey, 2006.
- Ruge 1921** W. Ruge, Paulys Realencyclopaedie der Classischen Altertumswissenschaft, XI, 1, Stuttgart, 1921.
- Ruge 1986** W. Ruge, “Attuda”, Realencyclopadie Der Classischen Altertumswissenechaft II. 2, 2259, 1986.
- S. Başaran 2005** S. Başaran, “Enez (Ainos) 2003 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları”, XXVI. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, (24-28 Mayıs 2004 Konya), Ankara, 2005, 115-128.
- S. Başaran 2006** S. Başaran, “Enez (Ainos) 2004 Yılı Kazı, Onarım ve Koruma Çalışmaları”, XXVII. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, (30 Mayıs-3 Haziran 2005 Antalya), Ankara, 2006, 409-420.
- S. Başaran – Kurap 2013** S. Başaran – G. Kurap “Enez (Ainos) 2011 Yılı Arkeoloji Kazısı”, 34. Kazı Sonuçları Toplantısı-2. Çorum, 2013, 375-391.
- Schneider-Equini 1972** E. Schneider-Equini, “La necropoli di Hierapolis di Frigia”, Roma, Accademia Nazionale Dei Lincei, 1972.
- Sevin 2001** V. Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara, 2001.
- Sevin 2003** V. Sevin, *Başlangıçtan Persler'e Kadar Anadolu Arkeolojisi*, İstanbul, 2003.
- Sevinç 2007** F. Sevinç, “Hitit Krallarının/Kraliçelerinin Cenaze Törenleri ve Eski Yakındoğu'da Kremasyon (Ölüyü Yakarak Defnetme) Geleneği”, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları (ICANAS), Ankara, 2007, 2277-2796.
- Söğüt – Şimşek 2002** B. Söğüt – C. Şimşek, “Eumeneia”, Dünden Bugüne Çivril Sempozyumu Bildiriler (Eylül 2001 Çivril), Ankara, 2002, 301-331.

- Söğüt 2015** B. Söğüt, "Stratonikeia'nın Yerleşim Tarihi ve Yapılan Çalışmalar" Stratonikeia Çalışmaları 1, Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları, (Ed. Bilal Söğüt) Ege Yayınları, İstanbul, 2015, 1-8.
- Söğüt 2017** B. Söğüt, Attouda (Hisar) Antik Kenti, Cedrus V, Antalya, 2017, 241-260.
- Stupperich 1996a** R. Stupperich, "Vierter Vorbericht über die Grabung in der Westtor-Nekropole von Assos im Sommer 1992", In: Ü. Serdaroglu, R. Stupperich (eds.), Ausgrabungen in Assos 1992, Asia Minor Studien, Band 21, 1996, 1-31.
- Stupperich 1996b** R. Stupperich, "Grabungen in der Nekropole von Assos 1989- 1994" THETIS. Mannheimer Beiträge zur Klassischen Archäologie und Geschichte Griechenlands und Zyperns, Band 3, 1996, 49-70.
- Şimşek – Bayram 2014** C. Şimşek-F. Bayram; "Merkezi Kilise ve Çevresindeki Yapı Kalıntıları", *10.Yılında Laodikeia (2003-2013 Yılları)*, Laodikeia Çalışmaları 3, (Editör C. Şimşek), İstanbul, 2014, 283-302.
- Şimşek – Ceylan 2003** C. Şimşek – A. Ceylan, "Laodikeia'da Tespit Edilen Bir Deprem ve Diocletianus'a İthaf Edilen Bir Yazıt (Lykos Laodikeia'sı)", *Archivum Anatolicum/Anadolu Arşivleri* Cilt VI, Sayı 1, Ankara, 2003, 147-163.
- Şimşek – Duman 2013** C. Şimşek, B. Duman, "Laodikeia Tipi Kulakçıklı Kandiller", *Olba 21*, İstanbul, 2013, 151-180.
- Şimşek – Okunak 2002** C. Şimşek – M. Okunak, "Attouda Seramikleri", II. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı (17-30 Haziran 2002), Eskişehir, 83-92.
- Şimşek – Okunak 2017** C. Şimşek – M. Okunak, "Attouda Nekropol Buluntuları ve Hisarköy Müze Deposu'ndan Çalınan Seramikler", Barış Salman Anı Kitabı, (Etd. I. A. Adıbelli – G. İ. Bertram – K. Matsumura, E. Baştürk – C. Koyuncu – H. A. Kızırlarlıanoğlu – T. Y. Yedidağ – A. T. Uzunel), İstanbul, 2007, 181-220.
- Şimşek – Sezgin 2014** C. Şimşek, M.A. Sezgin. "Laodikeia'dan Yüksek Kabartmalı Friz Bloğu- High Relief Block from Laodikeia", C. Şimşek, (Ed.), *10. Yılında Laodikeia (2003-2013 Yılları)*, Laodikeia Çalışmaları 3, İstanbul, 145-158.
- Şimşek 1994** C. Şimşek, "Beylerbeyi III No.lu Tümülüs Kazısı", MKKS 4, Ankara, 1994, 117-127.
- Şimşek 1997a** C. Şimşek, "Hierapolis Güney Nekropolü", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 1997.
- Şimşek 1997b** C. Şimşek, "Laodikya Sütunlu Lahti", TAD 31, 1997, 269-289.

- Şimşek 1998a** C. Şimşek, “Laodikya Ana Küme Girlandlı Lahidleri (A ve B)”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 85 (1998), İstanbul, 1-28.
- Şimşek 1998b** C. Şimşek, “Çambaşı Tümülüsü”, *MKKS* 8, Ankara, 493-515.
- Şimşek 1999a** C. Şimşek, “Antik Dönem’de Babadağ Çevresi”, *Tarihte ve Günümüzde Babadağ, I. Babadağ Sempozyumu*, (1-3 Aralık 1999 Bildiri Metinleri-Pamukkale Üniversitesi), Denizli, 1999, 316-362.
- Şimşek 1999b** C. Şimşek, “Antik Dönemde Çürüksu (Lycos) Vadisinde Kültürel ve Ekonomik Yaşam”, *ASD* 92, 1999, 2-8.
- Şimşek 2002a** C. Şimşek, “Kolossai”, *Arkeoloji ve Sanat* 107, 2002, 3-16.
- Şimşek 2002b** C. Şimşek, “Trapezopolis Antik Kenti Nekropolü I”, *Arkeoloji ve Sanat* 109-110, 2002, 3-17.
- Şimşek 2002c** C. Şimşek, “Trapezopolis Antik Kenti Nekropolü II”, *Arkeoloji ve Sanat* 111, 2002, 27-40.
- Şimşek 2002d** C. Şimşek, Attouda Nekropolü, Birinci Uluslararası Aşağı Menderes Havzası Tarih, *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu*, (Söke 15-16 Kasım 2001), İzmir, 2002, 229-245.
- Şimşek 2005** C. Şimşek, “2003 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı”, 26. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1 (24-28 Mayıs 2004 Konya)*, Ankara, 2005, 305-320.
- Şimşek 2006** C. Şimşek, “2004 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı”, 27. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1 (30 Mayıs-3 Haziran 2005 Antalya)*, Ankara, 2006, 419-434.
- Şimşek 2007a** C. Şimşek, *Laodikeia (Laodikeia ad Lycum)*, İstanbul, 2007.
- Şimşek 2007b** C. Şimşek, “Laodikeia 2005 Yılı Kazıları”, 28. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu I (29 Mayıs-2 Haziran 2006 Çanakkale)*, Ankara, 2007, 455-478.
- Şimşek 2008a** C. Şimşek, “Eumeneia Antik Kenti Üzerine”, *Arkeoloji ve Sanat* 129, İstanbul, 2008, 37-68.
- Şimşek 2008b** C. Şimşek, “2006 yılı Laodikeia Antik kenti Kazıları”, 29. *Kazı Sonuçları Toplantısı (28 Mayıs-1 Haziran 2007 Kocaeli)*, 1. Cilt, Ankara, 2008, 99-122.
- Şimşek 2009** C. Şimşek, “2007 Laodikeia Antik Kenti Kazıları”, 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı (26-30 Mayıs 2008 Ankara)*, 2. Cilt, Ankara, 2009, 409-436.
- Şimşek 2010** C. Şimşek, “2008 yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları”, 31. *Kazı Sonuçları Toplantısı 4. Cilt, 25-29 Mayıs 2009 Denizli*, Ankara, 2010, 101-134.

- Şimşek 2011a** C. Şimşek, "Eumeneia Antik Kenti Üzerine", Eumeneia, Şeyhli-Işıklı, Ed. B. Söğüt, İstanbul, 2011, 1-28.
- Şimşek 2011b** C. Şimşek, "2009 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları", 32. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu 3. Cilt (24-28 Mayıs 2010, İstanbul)*, Ankara, 2011, 447-474.
- Şimşek 2012a** C. Şimşek, "2010 Yılı Laodikeia Kazıları", 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı (23-28 Mayıs 2011 Malatya)*, Ankara, 2012, 569-601.
- Şimşek 2012b** C. Şimşek, Kutsal Kent Laodikeia'nın Kiliseleri, Denizli, 2012.
- Şimşek 2013a** C. Şimşek, *Laodikeia (Laodicea ad Lycum), Laodikeia Çalışmaları 2*, İstanbul, 2013.
- Şimşek 2013b** C. Şimşek, "2011 Yılı Laodikeia Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", 34. *Kazı Sonuçları Toplantısı (28 Mayıs-01 Haziran 2012 Çorum)*, 3. Cilt, Ankara, 2013, 103-124.
- Şimşek 2013c** C. Şimşek, "Laodikeia Nekropolünden Kremasyon Kapları", M. Tekocak (Ed.), K. Levent Zoroğlu'na Armağan – Studies in Honour of K. Levent Zoroğlu, İstanbul, 2013, 647-703.
- Şimşek 2014a** C. Şimşek, "Lykos Vadisi İçinde Yer Alan Laodikeia", 10. *Yılında Laodikeia (2003-2013 Yılları), Laodikeia Çalışmaları 3* (Editör C. Şimşek), İstanbul, 2014, 33-70.
- Şimşek 2014b** C. Şimşek, "2012 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", 35. *Kazı Sonuçları Toplantısı (27-31 Mayıs 2013 Muğla)* Cilt 3 (Ayrı Basım), Ankara, 2014, 82-102.
- Şimşek 2014c** C. Şimşek, "2013 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", 36. *Kazı Sonuçları Toplantısı (02-06 Haziran 2014, Gaziantep)*, 3. Cilt, Ankara, 2014, 633-660.
- Şimşek 2014d** C. Şimşek, "Lykos Vadisinden İki Sofist: Antipater ve Polemon", *Anadolu'da Felsefeye Yolculuk, Hierapolisli Bir Filozof Epiktetos*, Ankara, 2014, 19-40.
- Şimşek 2015** C. Şimşek, *Laodikeia Kilisesi, Lykos Vadisi'nde Hıristiyanlık*, Denizli, 2015.
- Şimşek 2016a** C. Şimşek, "Her Yönüyle Attouda (Hisarköy) With All Points", *Havva İşkan'a Armağan, Lykiarkhissa Festschrift für Havva İşkan*, eds. Etd. DüNDAR – Ş. Aktaş – M. Koçak – S. Erkoç, İstanbul, 2016, 791-812.
- Şimşek 2016b** C. Şimşek, "2014 Yılı Laodikeia Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", 37. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu (11-15 Mayıs 2015 Erzurum)*, Ankara, 2016, 481-508.

- Şimşek 2017a** C. Şimşek, “Urban Planning of Laodikeia on the Lykos in Light of New Evidence”, *Landscape and History in the Lykos Valley: Laodikeia And Hierapolis in Phrygia*, Eds. C. Şimşek – F. D’Andria, Cambridge Scholars, 2017, 1-51.
- Şimşek 2017b** C. Şimşek, “2015 Yılında Laodikeia’da Yapılan Çalışmalar”, *Journal of Archaeology Art Arkeoloji ve Sanat* 156, İstanbul, 2017, 131-152.
- Şimşek 2018** C. Şimşek, “2016 Yılı Laodikeia Çalışmaları”, 39. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1 (22-26 Mayıs 2017 Bursa), Bursa, 2018, 359-386.
- Şimşek 2019** C. Şimşek, “2017 Yılı Laodikeia Kazı ve Restorasyon Çalışmaları”, 40. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1 (7-11 Mayıs 2018 Çanakkale), Ankara, 2019, 445-470.
- Şimşek vd 2011** C. Şimşek – M. Okunak – M. Bilgin, *Laodikeia Nekropolü (2004-2010 Yılları)*, Laodikeia Çalışmaları 1.1/1.2, İstanbul, 2011.
- Şimşek vd 2014** C. Şimşek, H. Baysal, M. Okunak “Korucuk Kurtarma Kazısında Açığa Çıkarılan Mezarlar-The Tombs Unearthed in Korucuk Rescue Excavation”, C. Şimşek (Ed), 10. Yılında Laodikeia (2003-2013 Yılları), Laodikeia Çalışmaları 3, İstanbul, 2014, 241-293.
- Şimşek vd 2015** C. Şimşek – M. Okunak – M. Bilgin, “Laodikeia Nekropelleri ve Mezar Tipleri”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Arkeoloji Dergisi*, Cilt XX, İzmir, 2015, 111-157.
- Tamsü-Polat 2013** R. Tamsü-POLAT, *Stratonikeia Akdağ Nekropolü: Somut ve Soyut Kültür Üzerine Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2013.
- Tamsü-Polat 2015** R.Tamsü-POLAT, "Stratonikeia Akdağ Nekropolü ve Gümü Geleneklerine Dair Gözlemler" *Stratonikeia Çalışmaları 1, Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları*, (Ed. Bilal Söğüt) Ege Yayınları, İstanbul, 2015, 95-106.
- Tarn 1928** W. W. Tarn, *The Struggle of Egypt Againsts Syria and Macedonia*, The Cambridge Ancient History Vol VII, Cambridge, 1928.
- Tavukçu 2006** Z.A. Tavukçu, *Parion Nekropolü 2005 Yılı Buluntuları*, Erzurum (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2006.
- Thomson 2007** G. Thomson, *Eski Yunan Toplumunu Üstüne İncelemeler: Tarih Öncesi Ege II*, Çev. Celal Üster, İstanbul, 2007.
- Thonemann 2004** P. J. Thonemann, *Polemo, Son of Polemo (Dio, 59.12.2)*, EA 37, 2004, 144-150.

- Tırpan – Söğüt 2005** A. Tırpan-B. Söğüt, “Lagina ve Börükçü 2003 Yılı Çalışmaları, XXVI. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt, (24-28 Mayıs 2004 Konya), Ankara, 2005, 371-386.
- Tırpan – Söğüt 2006** A. Tırpan, B. Söğüt, “Lagina ve Börükçü 2004 Yılı Çalışmaları, XXVII. Kazı Sonuçları Toplantısı, 2. Cilt, (30 Mayıs-3 Haziran 2005 Antalya), Ankara, 2006, 257-270.
- Toynbee 1971** J. M. C. Toynbee, *Death and Burial in The Roman World*, London, 1971.
- Traversari 1995** G. Traversari, “1993’te Frigya Kenti Laodicea’da Yapılan Araştırma”, *XII AST*, Ankara, 1995, s. 67-74.
- Traversari 2000** G. Traversari, “La Situazione Viaria di Laodicea alla Luce Degli Itinerari Romani”, *Laodicea di Frigia I*, Roma, 2000, 9-14.
- Traversari 2000** G. Traversari, “La Situazione Viaria di Laodicea alla Luce Degli Itinerari Romani”, *Laodicea di Frigia I*, Roma, 2000, 9-14.
- Traversari vd 2004** G. Traversari, G. Bejor, J. Bonetto, S. Gelichi, *Laodicea di Frigia II, La Ricognizione 2000*, G. Bejor, J. Bonetto, S. Gelichi, G. Traversari (a cura di), Padova, 2004.
- Tulunay 2008** E. Tül Tulunay, “Nif (Olympos) Dağı Kazı Çalışmaları 2007”, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü (TEBE) Haberler Dergisi*, 25. Sayı, İstanbul, 30-32.
- Tulunay 2009** E. Tül Tulunay, “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2007 Yılı Kazısı”, *KST* 30.3. 26-30, 411-426.
- Tulunay 2010** E. Tül Tulunay, “Nif (Olympos) Dağı Kazı Çalışmaları 2009”, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü (TEBE) Haberler Dergisi*, 29. Sayı, İstanbul, 2010, 35-36.
- Tulunay 2011** E. Tül Tulunay, “Nif (Olympos) Dağı Araştırma ve Kazı Projesi: 2009 Yılı Kazısı”, *KST* 32.3, 405-423.
- Tulunay 2012** E. Tül Tulunay, “Smyrna (İzmir) Yakınlarında Birçok Kültürü Barındıran Dağ: Nif (Olympos)”, *Colloquium Anatolicum* 11, 81-99.
- Tuna 2007** N. Tuna, “ODTÜ Müzesi’nin Ankara Frig Nekropolü’nde Araştırma ve Kurtarma Kazıları”, *Friglerin Gizemli Uygarlığı*, İstanbul, 2007.
- Uhri 2010** A. Uhri, *Anadolu’da Ölümün Tarih Öncesi: Bir Geleneğin Oluşum Süreçleri*, İstanbul, 2010.
- Ulusoy 2010** P. Ulusoy, *Burial Customs of Klazomenai in the Iron Age (1100-500)*, Ankara (Department of Archaeology and History of Art Bilkent University, Unpublished, Master’s Thesis), 2010.
- Ürkmez 2018** Ö. Ürkmez, Kyme’de Urne Olarak Kullanılmış Dionysos-Silenus Kabartmalı Bronz Hydria, *TÜBA-AR Sayı. 22*, Ankara, 2018, 183-201.

- Vialet et al. 2013** A. Vialet – A. E. Lebatard – M. C. Alçıçek – P. Rochette – S. Khatib – N. Boulbes – D. Bourles – G. Guipert – S. Mayda, “The Homo erectus from Turkey”, New results from the anthropological study of the Kocabaş reconstructed skull and the chronological framework on the Denizli Basın, 3, Annual Meeting of the European Society for the study of Human Evolution, Avusturya, 2013.
- Volkman 1964** H. Volkman, Achaïos, Der Kleine Pauly Band I, Stuttgart, 1964.
- Volkommer 1992** R. Volkommer, Lykos VII, LIMC VI.1–2, München, 1992.
- Volkommer 1994** R. Volkommer, Phrygia, LIMC VII, 1–2, München, 1994.
- Walbank 1984** F. W. Walbank, Hellenistic World, Vol VII, Part I, The Cambridge Ancient History, Cambridge, 1984.
- Yağız 2005** K. Yağız, *Antandros Urneleri*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2005.
- Yağız 2008** K. Yağız, “Antandros Nekropolisi Arkaik Dönem Urneleri”, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Arkeoloji Dergisi XI– 1, İzmir, 83–104.
- Yağız 2009** K. Yağız, Antandros Nekropolisi Ve Hellenistik Dönem Mezar Tipleri, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 2, Adıyaman, 2009, 136-144.
- Yağız 2012** K. Yağız, *Kuzeybatı Anadolu’da İÖ I. Bin’de Ölü Gömme Gelenekleri*, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 2012.
- Yalman 1993** B. Yalman, “Antandros Nekropolisi Kurtarma Kazısı”, III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, (27–30 Nisan 1992, Efes) Ankara, 1993, 449–487.
- Yıldız – Erdal 2008** Ö. Yıldız – Y. S. Erdal, “Antandros Antik Kentinde Ölü Yakma Geleneği”, 23.Arkeometri Sonuçları Toplantısı, Ankara, 2008, 41-55.
- Yıldız – Şimşek 2000** H. Yıldız, C. Şimşek, “Sarcofagi a Ghirlande dalla Necropoli di Laodicea al Lycos/ Laodikeia Ana Kume Girlandlı Lahidleri (A ve B)”, Ricerche Archeologiche Turchenella Valle del Lykos/Lykos Vadisi Türk Arkeoloji Araştırmaları, Università di Lecce, Archeologia e Storia 6, Lecce, 2000, 99-165.
- Yıldız 1999** H. Yıldız, “Denizli Müzesi Müdürlüğü Lykos Vadisi Çalışmaları”, IX. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, Ankara, 1999, 247–262.
- Yılmaz 2011** Y. Yılmaz, “Marmara Bölgesi Neolitik Dönem Ölü Gömme Geleneklerinde İlkler: Yenikapı Kazı Bulguları”, TÜBA-AR 14, Ankara, 2011, 283-302.

Yurtseven 2006

F. Yurtseven, "Tarsus Köylü Garajı Mezar Buluntuları",
Anatolia 31, Ankara, 2006, 91-121.

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Lykos Vadisi coğrafyasının uydu görünümü ve antik kentlerin yayılımı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 2: Laodikeia'nın kurulduğu yüksek plato ve çevresi (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 3: Laodikeia Antik Kenti yerleşim planı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 4: Laodikeia Antik Kenti Nekropol alanları (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 5: L.07.KDN.M54 numaralı kiremitlerin çatılmasıyla oluşturulmuş birincil kremasyon mezar örneği (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 6: L.08.KDN.M23 numaralı traverten örgü tekne mezarın içine kapakları ile yerleştirilen kremasyon kapları (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 7a-b: L.08.KDN.M43 numaralı amphora formlu kremasyon kabının alandaki in situ ve çevresine yapılan kireç harçla tutturulmuş küçük çay taşları, duvar freski ve küçük traverten parçalarla kaplanmış hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 8: L.09.KDN.M17 numaralı kiremit çatma mezarın alt kotunda yer alan L.09.KDN.M32 numaralı amphora formlu kremasyon kabının in situ hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 9a: L.08.KDN.M32 numaralı kremasyon kabının kiremit çatma mezarlar arasına serbest olarak yerleştirilmiş in situ hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 9b: L.08.KDN.M32 numaralı kremasyon kabının buluntu halinin detay fotoğrafı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 10a: L.08.KDN.M26 numaralı kremasyon kabının kiremit çatma mezarlar arasına serbest olarak yerleştirilmiş in situ hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 10b: L.08.KDN.M26 numaralı amphora formlu kremasyon kabı ve ritüel sırasında kırılarak içine ve boynu üzerine konan torba gövdeli unguentarium (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 11: L.05.KDN.M14 numaralı kremasyon kabının buluntu hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 12: L.08.KDN.M47 numaralı pithos-çömlek formlu kremasyon kabının buluntu hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 13: L.08.KDN.M47 numaralı pithos-çömlek formlu kremasyon kabının buluntu hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 14a-b: L.07.KDN.M59 numaralı kremasyon kabının buluntu hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 15a-b: L.07.KDN.M28 numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabının buluntu hali ve kap içinde yer alan kremasyon gömü(Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 16: L.08.KDN.M44 numaralı kremasyon kabının buluntu hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 17: L.07.KDN.M8 numaralı kremasyon kabının buluntu hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 18: L.08.KDN.M14 numaralı kremasyon kabı alanda kiremit çatma mezarlar arasına gelişigüzel yerleştirilmiş in situ hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 19a-b: L.09.KDN.M2 numaralı kremasyon kabının buluntu hali, yanına mezar hediyesi olarak bırakılan Laodikeia Tipi Kulakçıklı Kandil ve krater- stamnos formlu kap içindeki kremasyon gömü (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 20: L.09.BN.M3C.364 buluntu numaralı kremasyon kabının ele geçirildiği L.09.BN.M3 numaralı tonozlu mezar kompleksi (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 21a-b: L.09.KDN.M9 numaralı kiremit çatma mezarın alt kotunda açığa çıkartılan L.09.KDN.M16 numaralı kremasyon kabı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 22a-b: Erken Bizans Dönemi duvarının altında yer alan L.08.KDN.M13 numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabı ve üzerine ters konan kapağı ile birlikte in situ hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 23: Erken Bizans Dönemi atölyelerinin bulunduğu alanda bu atölyelere bağlı su tahliye kanalının bittiği yerde açığa çıkartılan L.08.KDN.M48 numaralı kremasyon kabı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 24: L.09.KDN.M10 numaralı kremasyon kabının in situ hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 25: L.07.KDN.M59.01 Buluntu numaralı Laodikeia Tipi Kulakçıklı Kandil (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 26: L.09.KDN.M2.01 Buluntu numaralı Laodikeia Tipi Kulakçıklı Kandil (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 27: L.15.DN.M01.01 Buluntu numaralı Unguentarium (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 28: L.08.KDN.M43.01 Buluntu numaralı Unguentarium (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 29: L.08.KDN. M26.01 Buluntu numaralı Unguentarium (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 30: L.05.KDN.M14.01 Bronz saç iğnesi (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 31-b: L.08.KDN.M23A1 numaralı amphora formlu kremasyon kabı ve ağzına yerleştirilen içe dönük kenarlı kâse (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 32a-b: L.08.KDN.M23B1 numaralı amphora formlu kremasyon kabı ve ağzına yerleştirilen içe dönük kenarlı kâse (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 33a-c: L.09.KDN.M32A numaralı amphora formlu kremasyon kabı ve ağzına yerleştirilen içe dönük kenarlı kâse (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 34a-b: L.15.DN.M01A-B numaralı amphora formlu kremasyon kabı ve ağzına yerleştirilen içe dönük kenarlı kâse (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim: 35: L.08.KDN.M43 numaralı amphora formlu kremasyon kabı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 36: L.08.KDN.M32 numaralı amphora formlu kremasyon kabı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 37: L.08.KDN.M26 numaralı amphora formlu kremasyon kabı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 38: L.05.KDN.M14 numaralı amphora formlu kremasyon kabı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 39: L.07.KDN.M47 numaralı pithos-çömlek formlu kremasyon kabı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 40: L.07.KDN.M59 numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 41: L.07.KDN.M28A-B numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabı ve kapak parçası (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 42: L.08.KDN.M44 numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabı ve kapak parçası (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 43: L.07.KDN.M8A-B numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabı ve ağzına yerleştirilen kiremit parçası (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 44: L.08.KDN.M14a-c numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 45: L.09.KDN.M2 numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 46: L.09.KDN.M33 numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 47: L.09.BN.M3 numaralı tonozlu mezar kompleksi içinde ele geçirilen krater-stamnos formlu kremasyon kabı L.09.BN.M3C.364 numaralı kremasyon kabı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 48: L.09.KDN.M16 numaralı krater-stamnos formlu ve kapağı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 49: L.08.KDN.M48 numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 50: L.09.KDN.M10A-B numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabı ve ağzında kapak olarak kullanılan dışa dönük sarkık kenarlı kâse (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 51: L.09.KDN.M26 numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 52: Hellenistik Dönem’de Troas, Aiolis, Ionia, Karia ve Phrygia bölgelerinde kremasyon gömü yapılan merkezler ve kremasyon gömüde kullanılan kap formları

RESİMLER

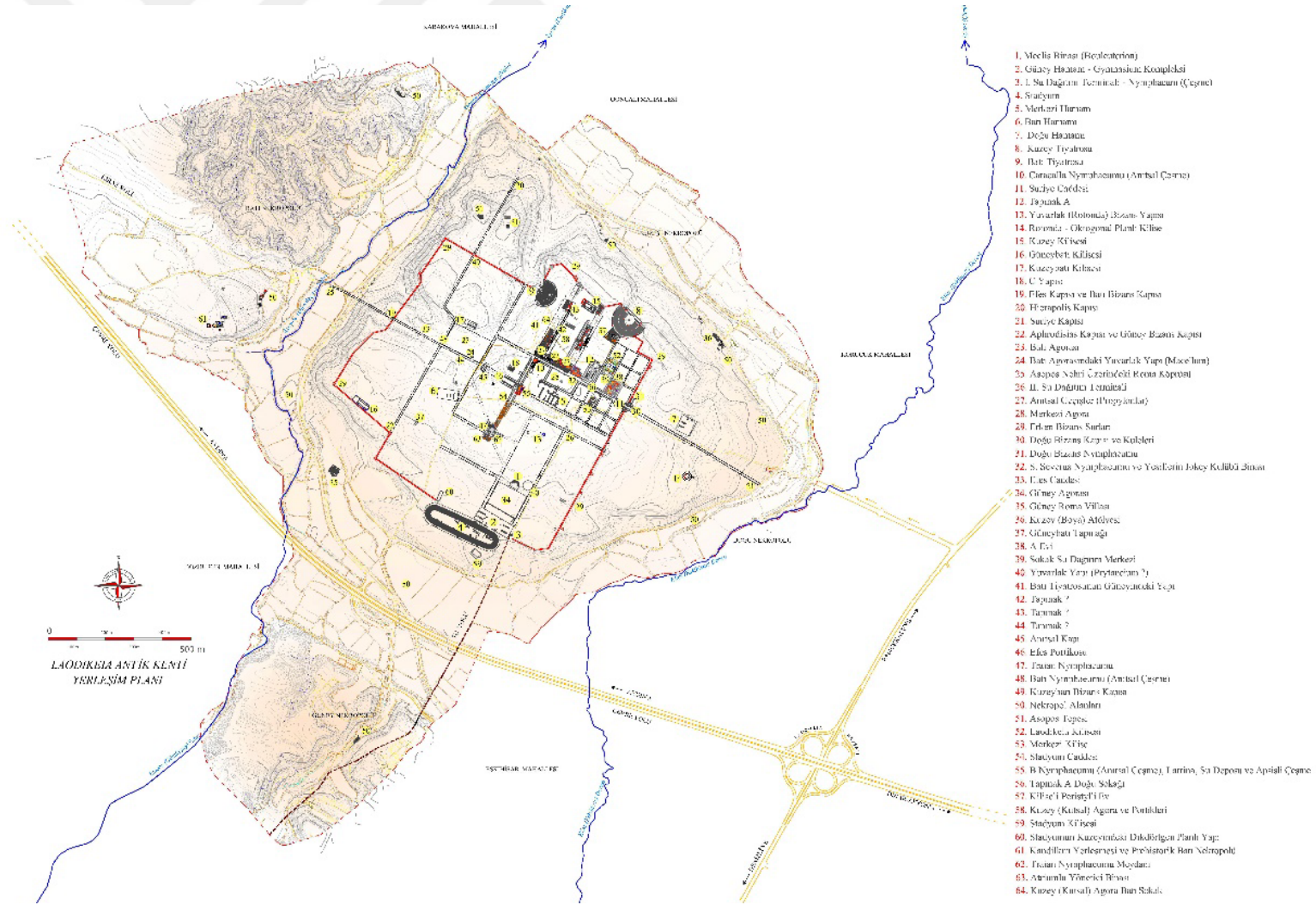

Resim 1: Lykos Vadisi coğrafyasının uydu görünümü ve antik kentlerin yayılımı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 2: Laodikeia'nın kurulduğu yüksek plato ve çevresi (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 3: Laodikeia Antik Kenti yerleşim planı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 4: Laodikeia Antik Kenti Nekropol alanları (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 5: L.07.KDN.M54 numaralı kemitlerin çatılmasıyla oluşturulmuş birincil kremasyon mezar örneği (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 6: L.08.KDN.M23 numaralı traverten örgü tekne mezarın içine kapakları ile yerleştirilen kremasyon kapları (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 7a-b: L.08.KDN.M43 numaralı amphora formu kremasyon kabının altındaki in situ ve çevresine yapılan kireç harçla tutturulmuş küçük çay taşları, duvar freski ve küçük traverten parçalarıyla kaplanmış hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 8: L.09.KDN.M17 numaralı kiremit çatma mezarın alt kotunda yer alan L.09.KDN.M32 numaralı amphora formlu kremasyon kabının in situ hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 9a: L.08.KDN.M32 numaralı kremasyon kabının kiremit çatma mezarlar arasında serbest olarak yerleştirilmiş in situ hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 9b: L.08.KDN.M32 numaralı kremasyon kabının buluntu halinin detay fotoğrafı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 10a: L.08.KDN.M26 numaralı kremasyon kabının kiremit çatma mezarlar arasına serbest olarak yerleştirilmiş in situ hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 10b: L.08.KDN.M26 numaralı amphora formu kremasyon kabı ve ritüel sırasında kırılarak içine ve boynu üzerine konan torba gövdeli unguentarium (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 11: L.05.KDN.M14 numaralı kremasyon kabının buluntu hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 12: L.08.KDN.M47 numaralı pithos-çömlek formlu kremasyon kabının buluntu hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 13: L.08.KDN.M47 numaralı pithos-çömlek formlu kremasyon kabının buluntu hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 14a-b: L.07.KDN.M59 numaralı kremasyon kabının buluntu hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 15a-b: L.07.KDN.M28 numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabının buluntu hali ve kap içinde yer alan kremasyon gömü (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 16: L.08.KDN.M44 numaralı kremasyon kabının buluntu hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 17: L.07.KDN.M8 numaralı kremasyon kabının buluntu hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 18: L.08.KDN.M14 numaralı kremasyon kabı alanda kiremit çatma mezarlar arasına gelişgüzel yerleştirilmiş in situ hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 19a-b: L.09.KDN.M02 numaralı kremasyon kabının buluntu hali, yanına mezar hediyesi olarak bırakılan Laodikeia Tipi Kulakçıklı Kandil ve krater- stannos formulu kap içindeki kremasyon gömü (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 20: L.09.BN.M3C.364 buluntu numaralı kremasyon kabının ele geçirildiği L.09.BN.M3 numaralı tonozlu mezar kompleksi (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 21a-b: L.09.KDN.M09 numaralı kiremit çatma mezarın alt kotunda açığa çıkartılan L.09.KDN.M16 numaralı kremasyon kabı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 22a-b: Erken Bizans Dönemi duvarının altında yer alan L.08.KDN.M13 numaralı krater-stamnos formu kremasyon kabı ve üzerine ters konan kapağı ile birlikte in situ hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 23: Erken Bizans Dönemi atölyelerinin bulunduğu alanda bu atöyelere bağlı su tahliye kanalının bittiği yerde açığa çıkartılan L.08.KDN.M48 numaralı kremasyon kabı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 24: L.09.KDN.M10 numaralı kremasyon kabının in situ hali (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 25: L.07.KDN.M59.01
Buluntu numaralı Laodikeia
Tipi Kulakçıklı Kandil
(Laodikeia Kazısı Arşivi)

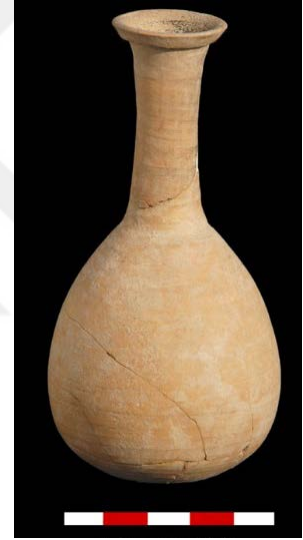
Resim 26: L.09.KDN.M2.01 Buluntu numaralı
Laodikeia Tipi Kulakçıklı Kandil (Laodikeia
Kazısı Arşivi)

Resim 27: L.15.DN.M01.01

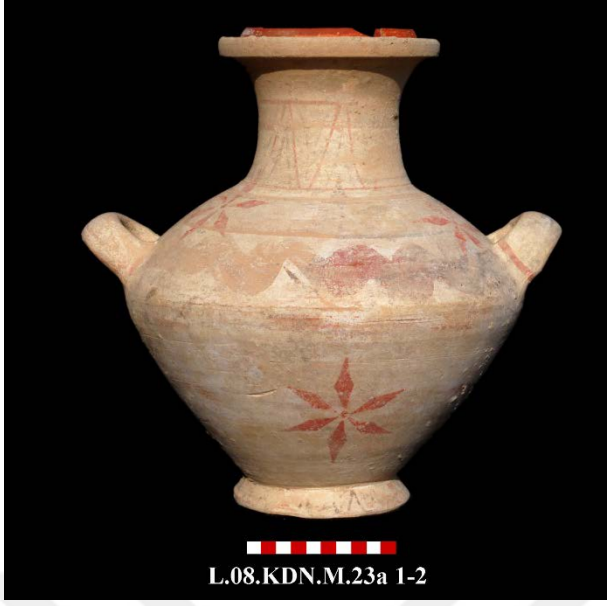
Resim 28: L.08.KDN.M43.01
Buluntu numaralı unguentariumlar
(Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 29: L.08.KDN. 26.01

Resim 30: L.05.KDN.M14.01
Bronz saç iğnesi(Laodikeia Kazısı Arşivi)

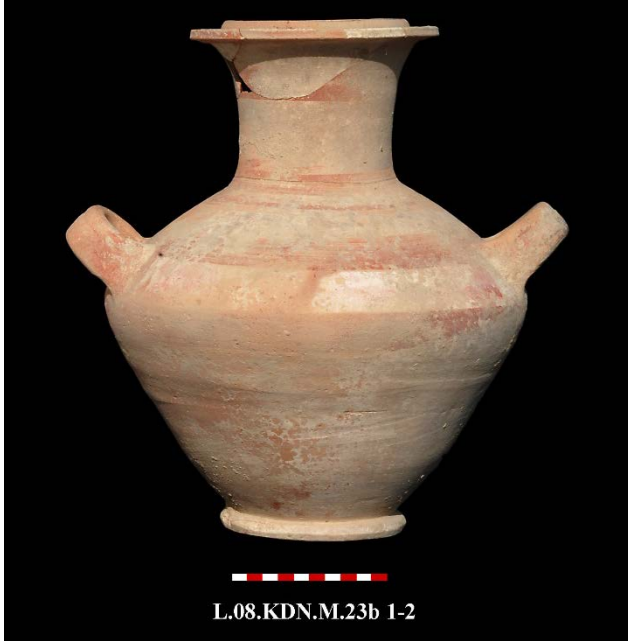

L.08.KDN.M.23a 1-2

L.08.KDN.M.23.a.2

Resim 31a-b: L.08.KDN.M23A1 numaralı amphora formu kremasyon kabı ve ağzına yerleştirilen içe dönük kenarlı kâse (Laodikeia Kazısı Arşivi)

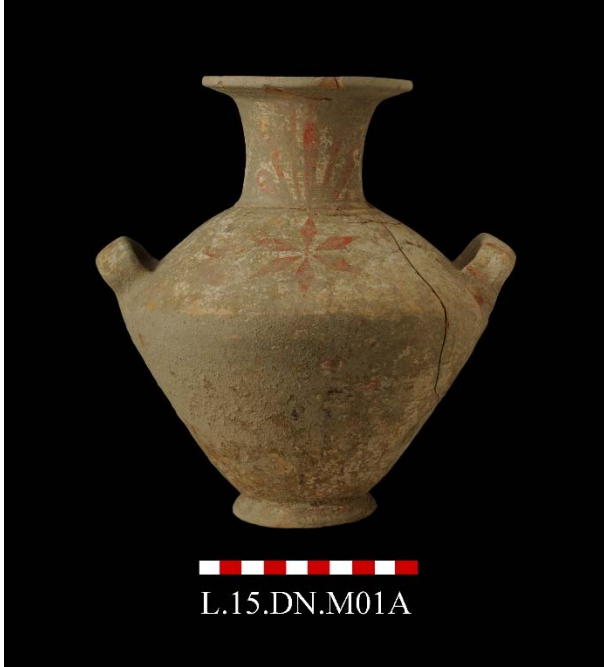
L.08.KDN.M.23b 1-2

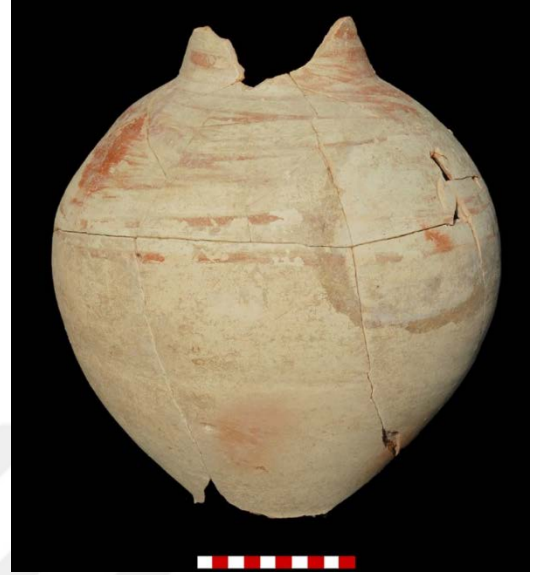
Resim 32a-b: L.08.KDN.M23B1 numaralı amphora formu kremasyon kabı ve ağzına yerleştirilen içe dönük kenarlı kâse (Laodikeia Kazısı Arşivi)

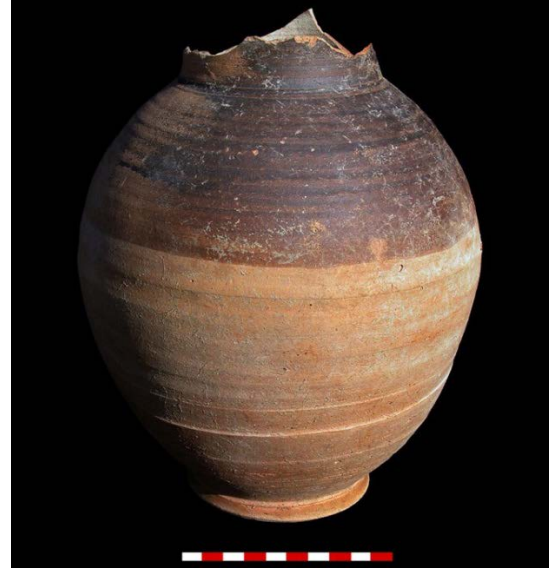
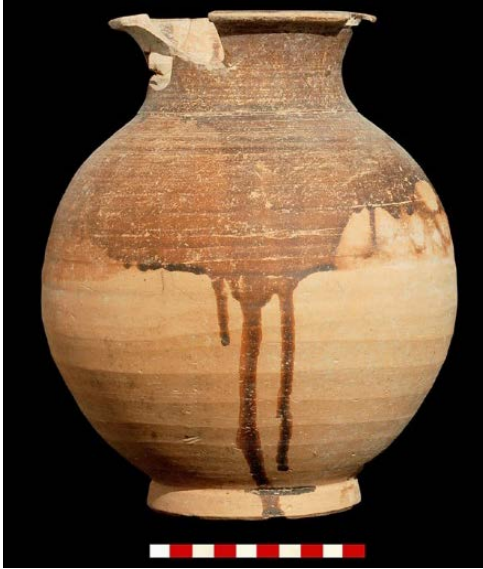
Resim 33a-c: L.09.KDN.M32A numaralı amphora formlu kremasyon kabı ve ağzına yerleştirilen içe dönük kenarlı kâse (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 34a-b: L.15.DN.M01A-B numaralı amphora formlu kremasyon kabı ve ağzına yerleştirilen içe dönük kenarlı kâse (Laodikeia Kazısı Arşivi)

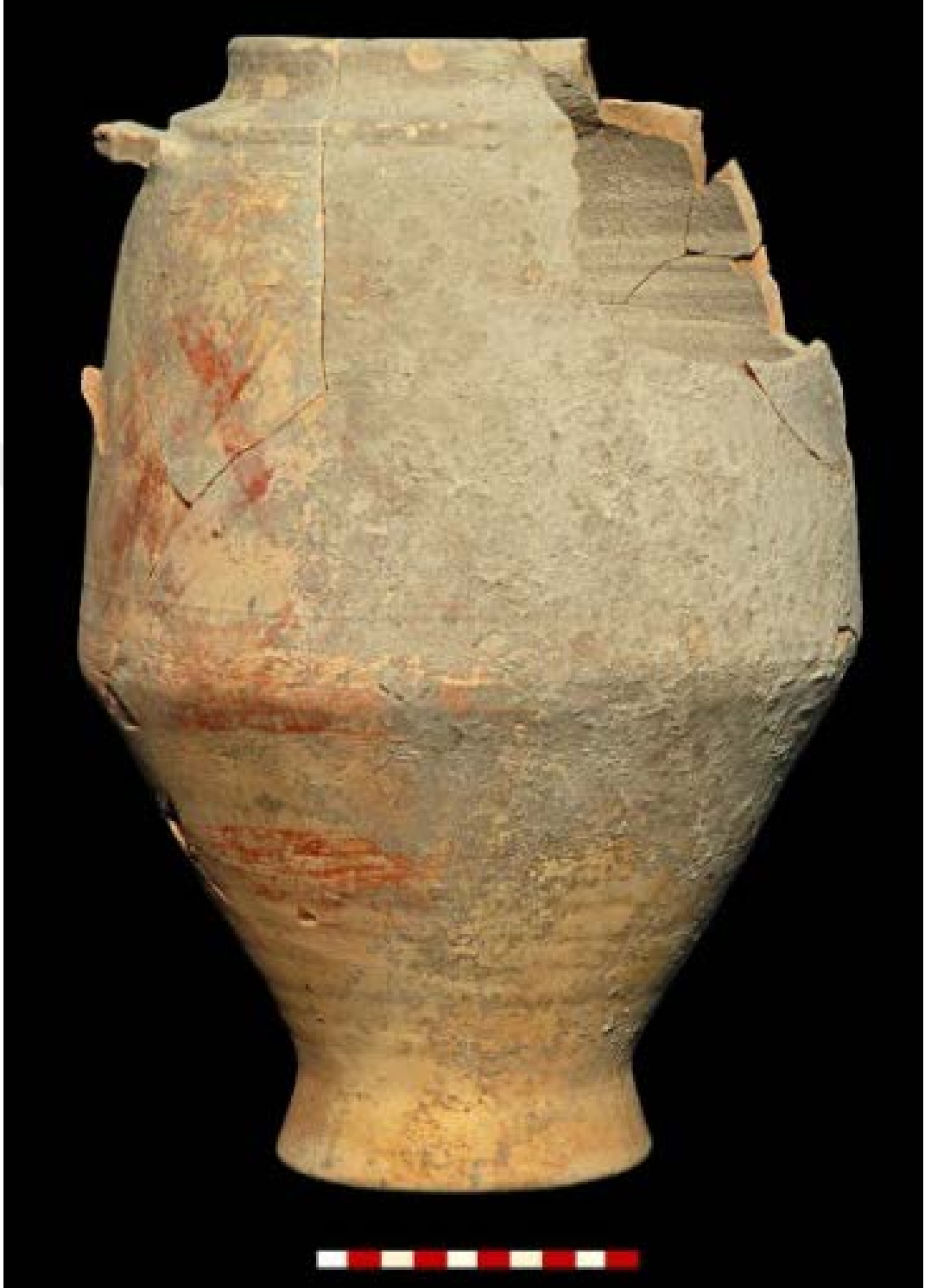

Resim 35: L.08.KDN.M43 numaralı **Resim 36:** L.08.KDN.M32 numaralı
amphora formlu kremasyon kapları
(Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 37: L.08.KDN.M26 numaralı **Resim 38:** L.05.KDN.M14 numaralı
amphora formlu kremasyon kapları
(Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 39: L.07.KDN.M47 numaralı pithos-çömlek formlu kremasyon kabı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 40: L.07.KDN.M59 numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabı (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 41: L.07.KDN.M28A-B numaralı

Resim 42: L.08.KDN.M44 numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabı ve ağzına yerleştirilen kiremit parçası (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 43: L.07.KDN.M8A-B numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabı ve ağzına yerleştirilen kiremit parçası (Laodikeia Kazısı Arşivi)

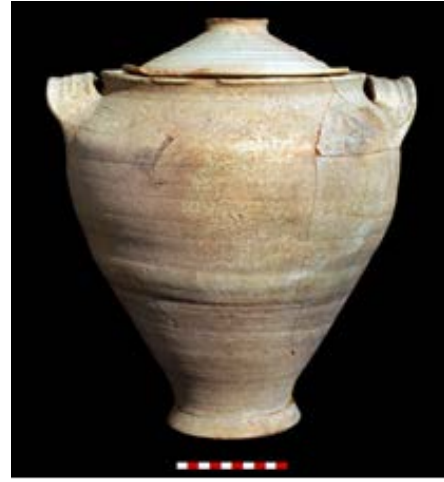
Resim 44: L.08.KDN.M14a-c numaralı **Resim 45:** L.09.KDN.M2 numaralı
krater-stamnos formu kremasyon kapları
(Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 46: L.09.KDN.M33 numaralı krater-stamnos formu kremasyon kabı
(Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 47: L.09.BN.M3C.364 numaralı

Resim 48: L.09.KDN.M16 numaralı

krater-stamnos formu kremasyon kapları
(Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 49: L.08.KDN.M48 numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabı
(Laodikeia Kazısı Arşivi)

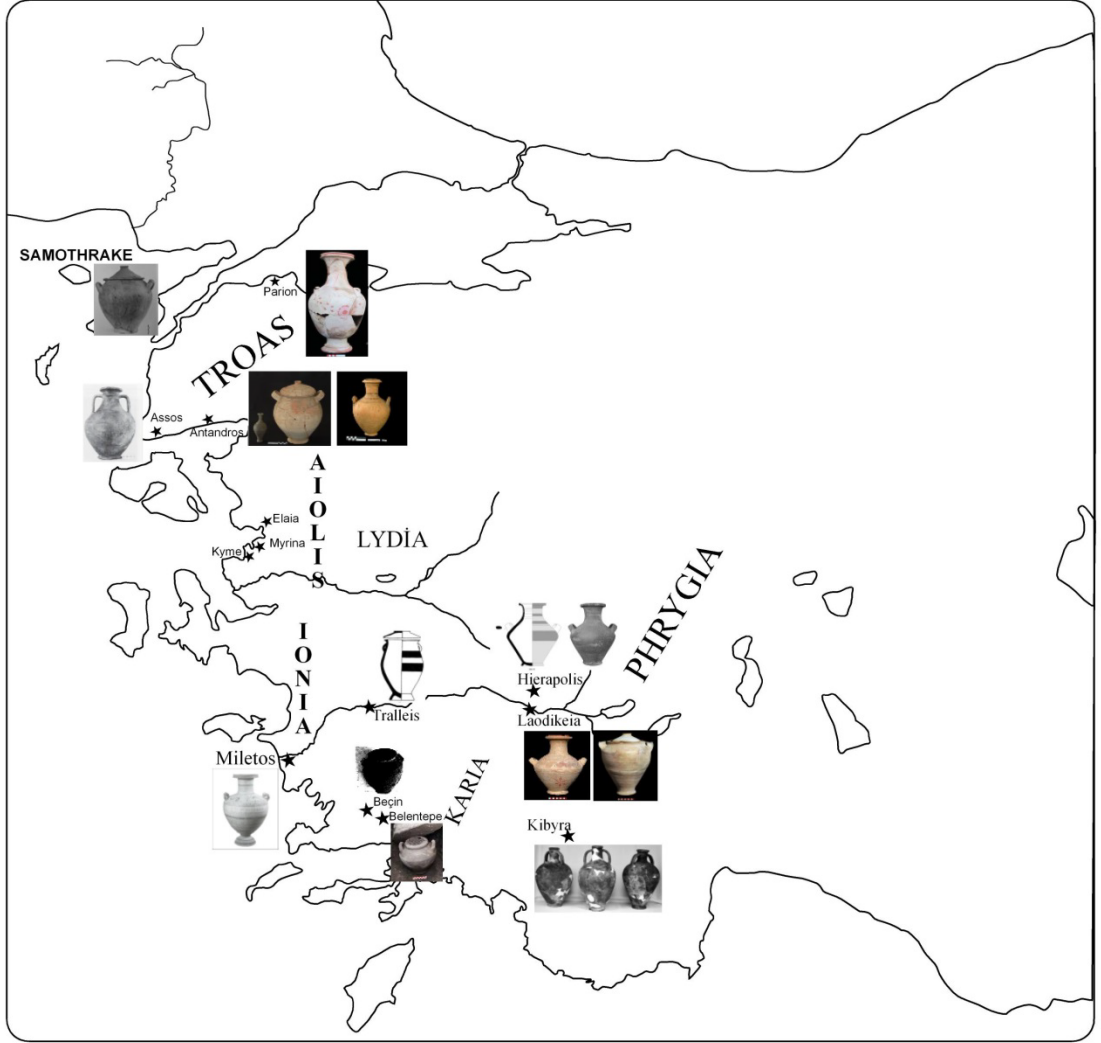

Resim 50: L.09.KDN.M10A-B numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabı ve ağzında kapak olarak kullanılan dışa dönük sarkık kenarlı kâse (Laodikeia Kazısı Arşivi)

Resim 51: L.09.KDN.M26 numaralı krater-stamnos formlu kremasyon kabı
(Laodikeia Kazısı Arşivi)

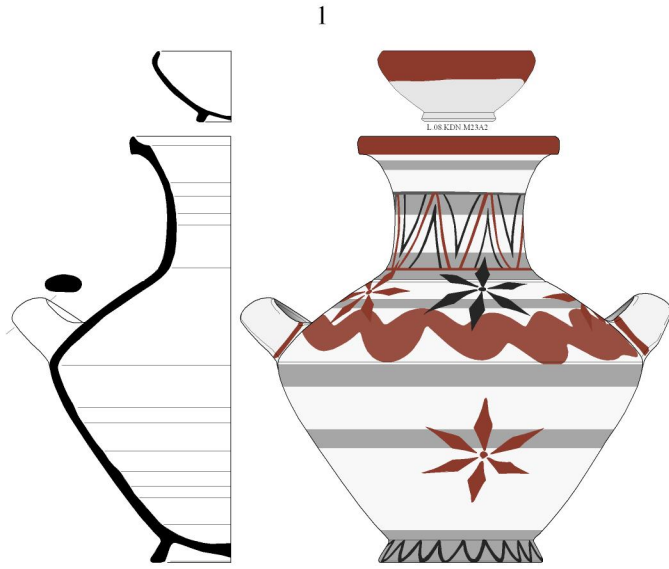

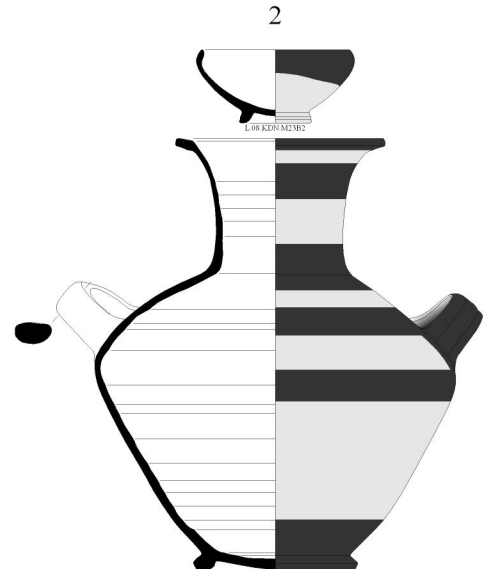
Resim 52: Hellenistik Dönem’de Troas, Aiolis, Ionia, Karia ve Phrygia Bölgelerinde kremasyon gömü yapılan merkezler ve kremasyon gömüde kullanılan kap formları

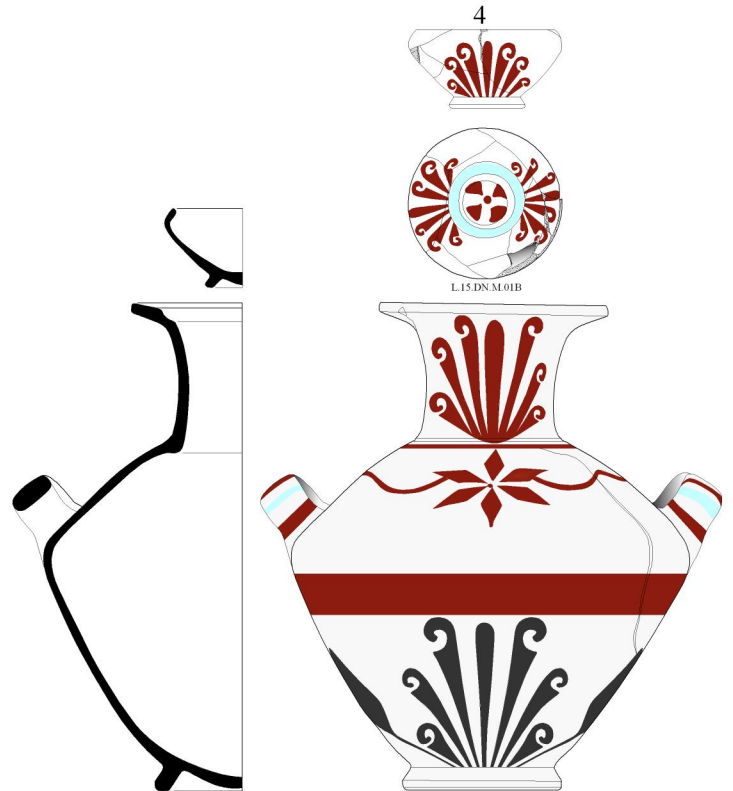
LEVHALAR

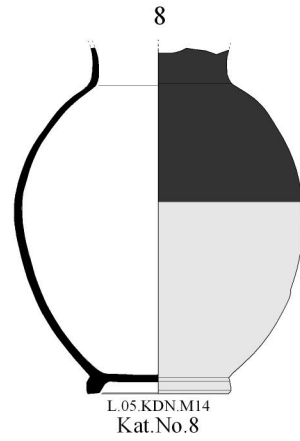
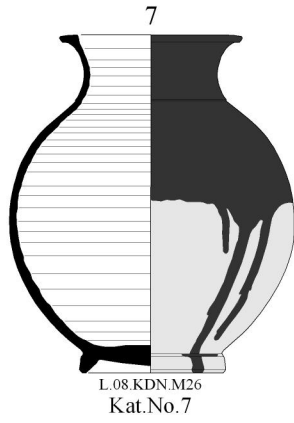
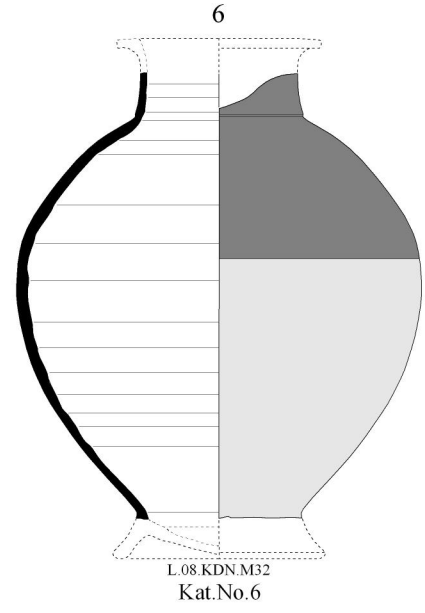
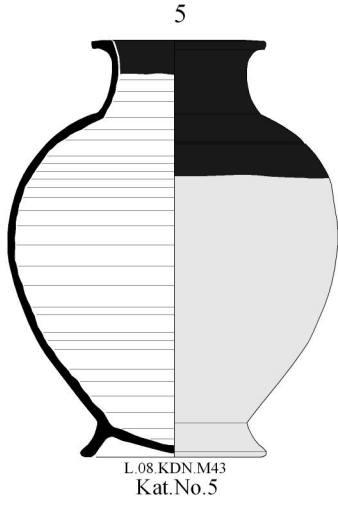

Kat.No.1

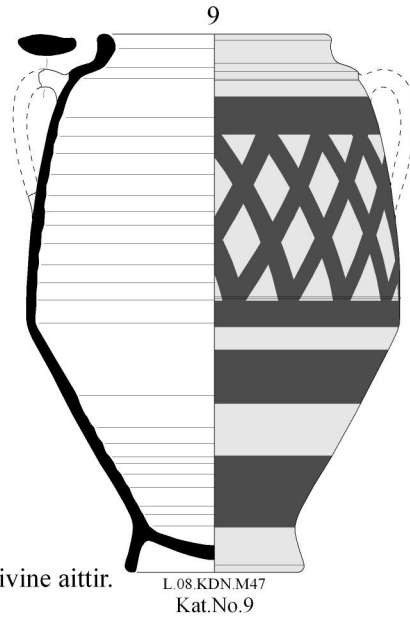

Kat.No.2

L.09.KDN.M32A
Kat.No.3L.15.DN.M.01A
Kat.No.4

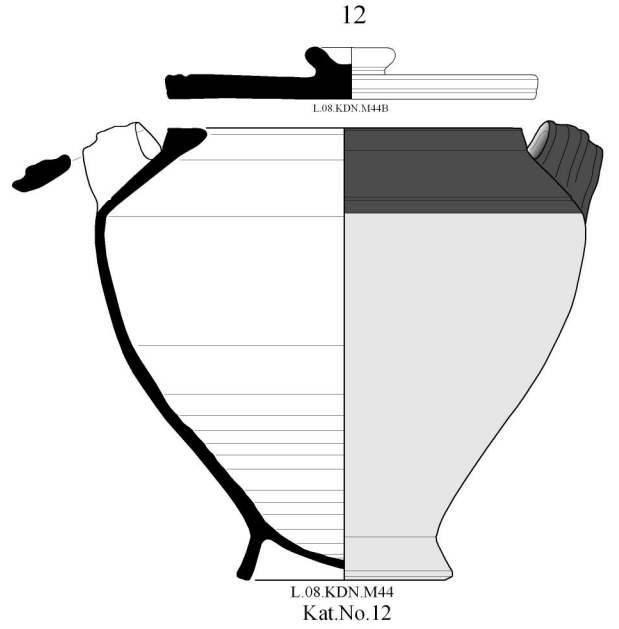
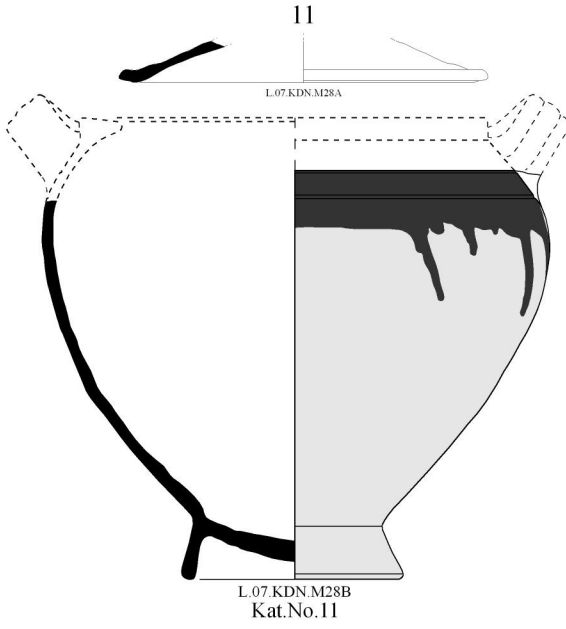
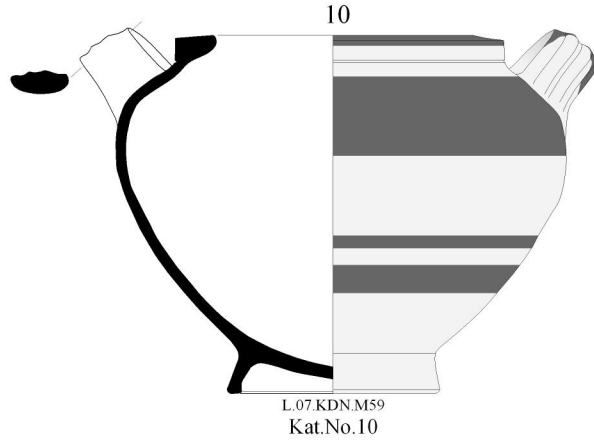

Pithos-Çömlek

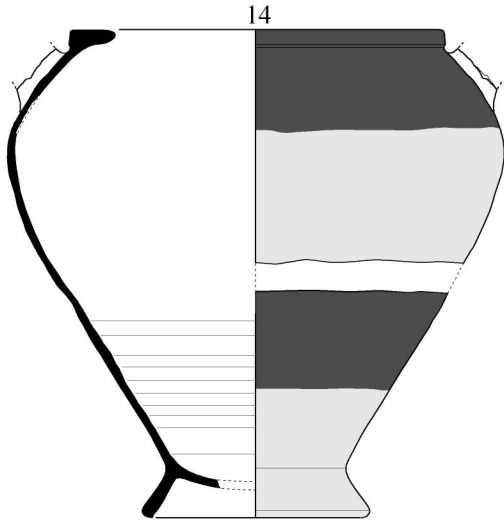
*Çizimler Laodikeia Kazısı arşivine aittir.

0 5 10 cm.

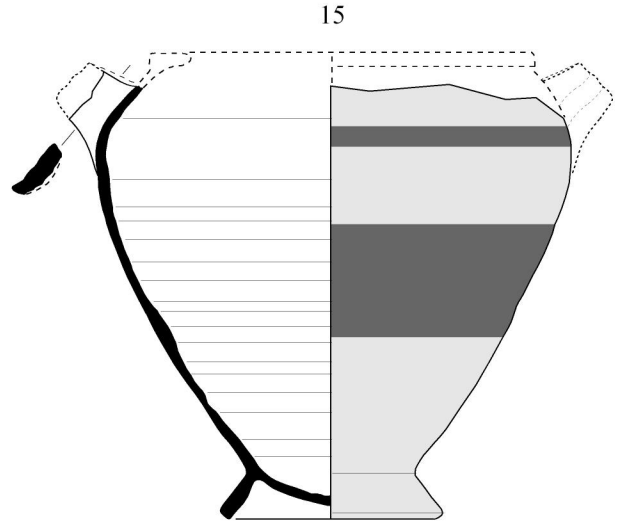

*Çizimler Laodikeia Kazısı arşivine aittir.

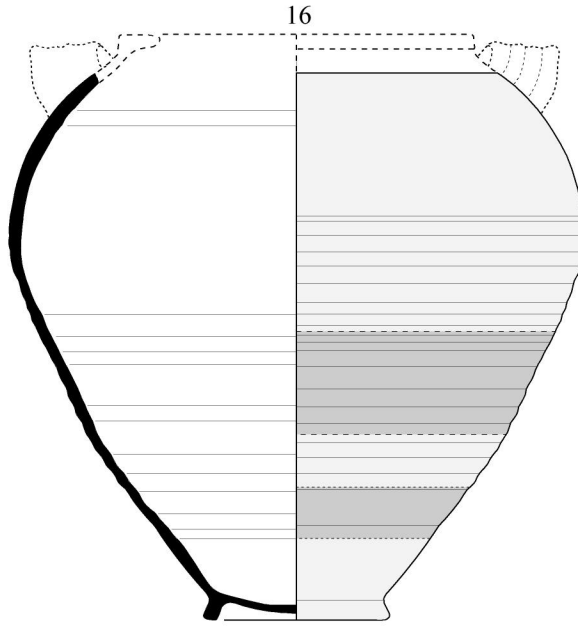
0 5 10 cm.

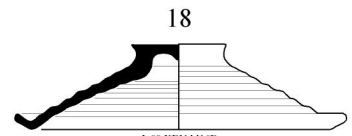
L.08.KDN.M14a-c
Kat.No.14

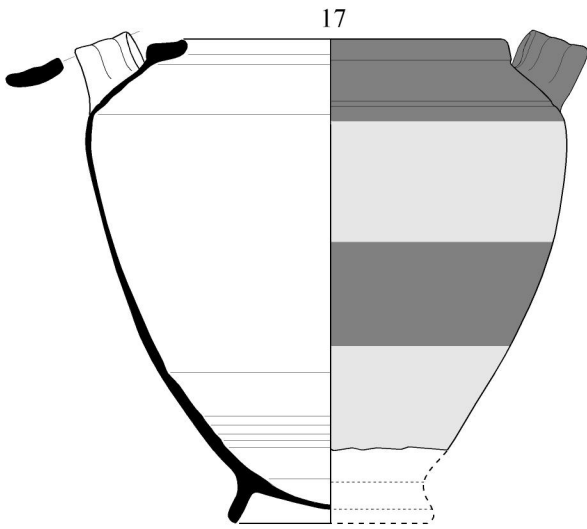
L.09.KDN.M2
Kat.No.15

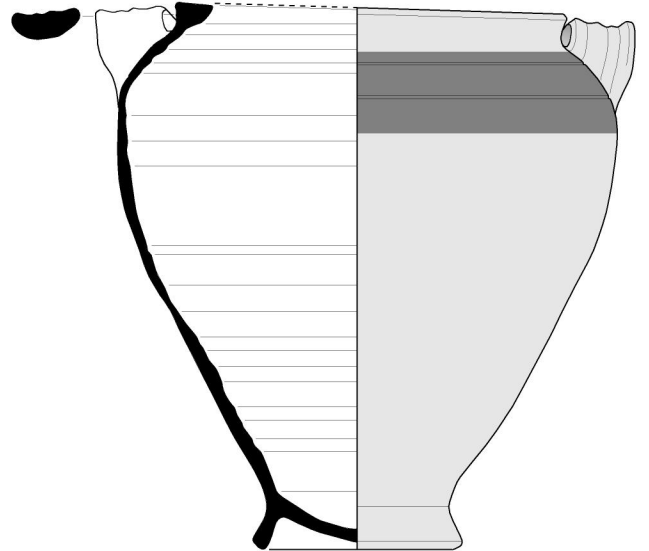
L.09.KDN.M33
Kat.No.16

L.09.KDN.M16B

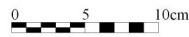
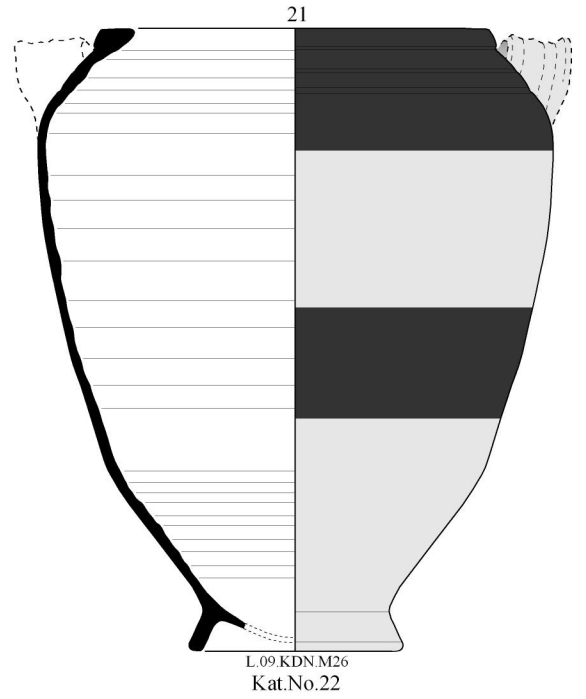
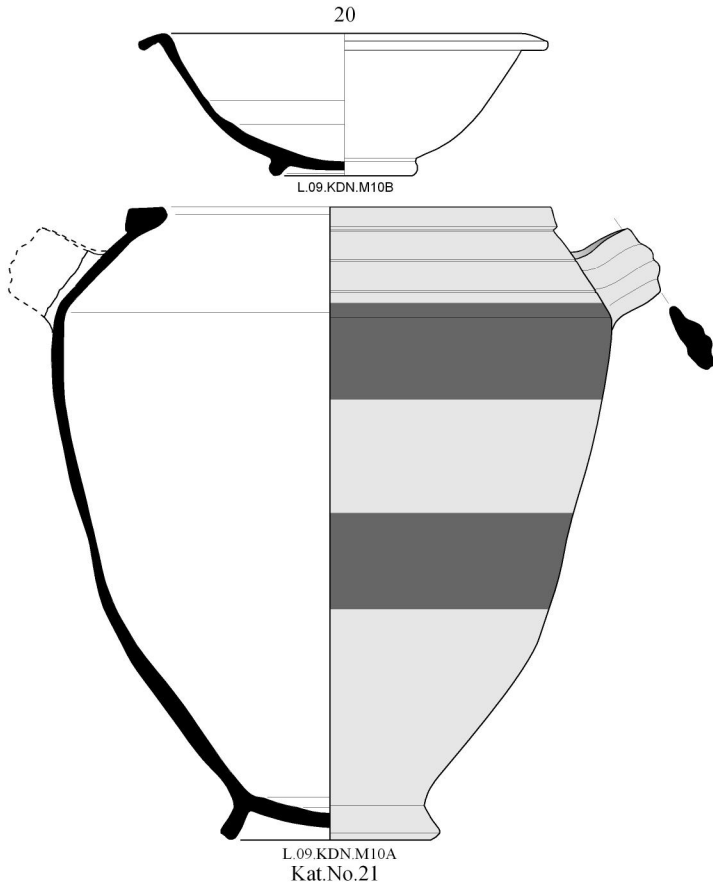
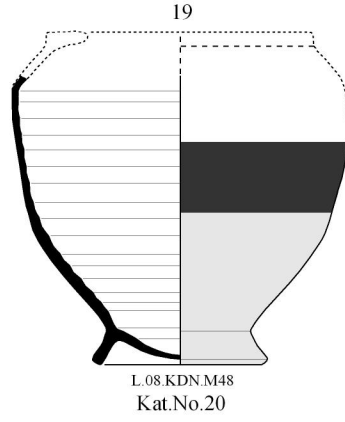

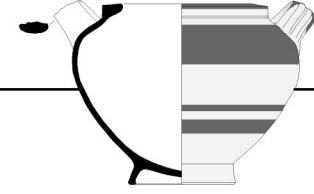
L.09.BN.M3C.364
Kat.No.17

L.09.KDN.M16
Kat.No.18

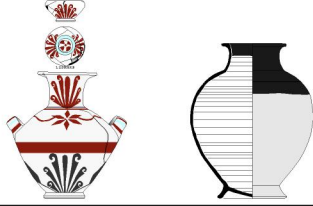

Krater-Stamnos

MÖ 200

MÖ 150

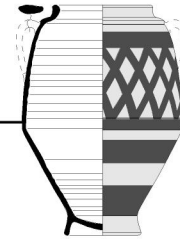

Amphora

MÖ 100

MÖ 50

0

Pithos-Çömlek

MS 50

ÖZGEÇMİŞ

Adı: Fatma

Soyadı: Kıyak

Doğum Tarihi/Yeri: 23.07.1983/Manisa

Eğitim Durumu: Lisans

Mezun Olunan Okul / Bölüm: Pamukkale Üniversitesi-Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü

İşi/Mesleği: Arkeolog

E. Posta: fatmarenber@gmail.com

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi: Pamukkale Üniversitesi-Fen-Edebiyat Fakültesi - Arkeoloji Bölümü

Ca'Foscari University Venice/İtaly (Erasmus Programı/10 Aylık Eğitim)

Yüksek Lisans Öğrenimi: Pamukkale Üniversitesi-Arkeoloji Enstitüsü-Arkeoloji
Anabilim Dalı -Arkeoloji Bilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce (orta), İtalyanca (orta)

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar

2009-2017 Laodikeia Kazıları

Katıldığı Araştırma ve Kazılar

Katıldığı Kazılar:

2005-2017 Yıllarında Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK başkanlığında Denizli-Laodikeia Kazıları

Diğer Uzmanlık Alanları

Bilgisayar destekli seramik çizimi (Freehand Mx, Photoshop programları desteği ile)